İSPANYOL EDEBİYATI TARİHİ

ERTUĞRUL ÖNALP

ONUR
YAZIN-DİL
MERKEZİ

İSPANYOL EDEBİYATI TARİHİ ■ ERTUĞRUL ÖNALP

İSPANYOL EDEBİYATI TARİHİ

ERTUĞRUL ÖNALP

BİRİNCİ BASKI
ANKARA 1988

İSPANYOL EDEBİYATI TARİHİ

BAŞLANGIÇTAN ÇAĞDAŞ EDEBİYATA KADAR

ERTUĞRUL ÖNALP

İ Ç İ

7 Önsöz, Ertuğrul Günalp
9 Giriş - Kastilya Dilinin Oluşumu

BİRİNCİ BÖLÜM
ORTAÇAĞ EDEBİYATI
11 - 62

Ortaçağda Edebiyatın Genel Durumu - Ortaçağ Epik Halk Şiiri - Kahramanlık Destanları - Mio Cid Destanı - Kastilya Dilinde İlk Lirik Şiirler - Din Adamlarının Sanatı - Apolonio Kitabı - İskender Kitabı - Gonzalo de Berceo - Burjuva Sınıfı ile Birlikte Gelen Edebiyat - Hita Başrahibi Juan Ruiz - Kastilya Edebiyatında Düzyazının Başlaması - Bilgin Kral X. Alfonso - Don Juan Manuel - Pedro Lopez de Ayala - Seyahatnameler - Nesirde Hümanistlik Çalışmalar - Elio Antonio de Nebrija - Şövalye Romanları - Amadis de Gaula - Romanslar - Geleneksel Kastilya Lirik Şiiri - XV. Yüzyıl Kastilya Edebiyatı - Santillana Markisi, Inigo Lopez de Mendoza - Juan de Mena - Gomez Manrique - Jorge Manrique - Tiyatro - Juan del Encina - Rönesansa Doğru Yöneliş - İspanyol Edebiyatında Altın Çağ.

İKİNCİ BÖLÜM
RÖNESANS
63 - 89

Rönesansı Hazırlayan sebepler - İspanya'da Rönesans - Garcilaso de la Vega - Rahip Luis de León - Fernando de Herrera - Tiyatro - Torres Naharro - Gil Vicente - Lope de Rueda - XVI. Yüzyılın Tasavvuf Edebiyatı - Santa Teresa de Jesús - San Juan de la Cruz - Öğretici Nesir - Valdés Kardeşler ve Guevara - Alfonso de Valdés - Juan de Valdés - Rahip Antonio de Guevara - Doktor Andrés de Laguna - Pikaresk Edebiyat.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BAROK DÖNEMİ
90 - 117

XVII. Yüzyılın Barok Edebiyatını Yaratan Sebepler - Cervantes - Altın Çağın İspanyol Tiyatrosu - Lope de Vega - Lope'nin Ekolü - Tirso de Molina ve Alarcón - Tirso de Molina - Ruiz de Alarcon - Calderon'un Barok Tiyatrosu - XVII. Yüzyılın Barok Şiiri ve Gongora - XVII. Yüzyılın Barok Nesri ve Quevedo - Francisco de Moncada - Baltasar Gracián.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YENİKLASİSİZM
118 - 125

XVII. Yüzyıl Fransız Klasisizminin Özellikleri - XVIII. Yüzyıl İspanyol Yeniklasisizmi - Tiyatroda Yeniklasisizm - Moratin - Fabl Yazarları - Félix María de Samaniego - Tomás de Iriarte - Aydınlanma Eğilimi - Gaspar Melchor de Jovellanos.

BEŞİNCİ BÖLÜM
ROMANTİZM
126 - 147

Romantizmin Hayat Görüşü - Romantik Edebiyatın Tekniği ve Üslûbu - Romantizmin Farklı Cepheleri - Romantizmin Başlangıcı ve Sonu - İspanya'da Romantizm - Mariano José de Larra - José de Espronceda - Rivas Dükü, Angel de Saavedra - José Zorrilla - Romantizm Sonrası - Gustavo Adolfo Becquer

ALTINCI BÖLÜM
REALİZM VE NATÜRALİZM
148 - 160

Realizm - Natüralizm - XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İspanya - İspanya'da Realizm - Fernán Caballero - Pedro Antonio de Alarcon - José María de Pereda - Benito Pérez Galdos - Natüralizm - Emilia Pardo Bazán - Armando Palacio Valdés - Vicente Blasco İbáñez - İdealist Eğilim.

YEDİNCİ BÖLÜM
XX. YÜZYIL EDEBİYATI
161 - 190

XX. Yüzyılda Avrupa'da Edebiyatın Genel Durumu - XX. Yüzyılda İspanyol Edebiyatı - 98 Nesli - Muguel de Unamuno - Ramiro de Maeztu - José Martinez Ruiz (Azorin) - Pio Baroja - Modernismo - Rubén Darío - Valle Inclán - Juan Ramon Jiménez - Antonio Machado - Leon Felipe Camino - 27 Nesli - Federico García Lorca - Dámaso Alonso - Vicente Aleixandre - Rafael Alberti - Luis Cernuda - Pedro Salinas - Jorge Guillén - Gerardo Diego - Manuel Altolaguirre.

ÖNSÖZ

ZENGİN bir birikime sahip olan İspanyol edebiyatı Türkiye'de yeteri kadar tanınmamaktadır. Bu konuda bütün edebiyat dönemlerini içine alan sistemli bir Türkçe eser bulunmamaktadır. Bu alandaki boşluğu doldurmak ve İspanyol ruh ve düşünce yapısını edebiyat tarihi aracılığıyla Türk okurlarına yansıtabilmek amacıyla bu kitabı hazırlamış bulunuyorum. Bilindiği gibi Türkiye ve İspanya geçmişte uzun zaman birbirleriyle yakın ilişkide bulunmuşlardır, dolayısıyla belirli bir zaman diliminde tarihleri ortaktır. Bu nedenle İspanyol edebiyatında bizler hakkında yazılmış bir hayli eser bulunmaktadır. Edebiyat tarihlerinde bir iki cümleyle geçiş-

tirilmiş olan bu eserler hakkında, bir yabancı yazarın Türklerle ilgili izlenimlerini öğrenmenin faydalı olacağı düşüncesiyle, daha geniş bilgi verdim. Kitabımı yedi ayrı edebiyat dönemine ayırarak hazırladım. Bu dönemler sırasıyla şöyledir:

Edad Media (Ortaçağ)
Renacimiento (Rönesans)
Barroco (Barok)
Neoclasicismo (Yeniklasisizm)
Romanticismo (Romantizm)
Realismo y Naturalismo (Realizm ve Natüralizm)
El siglo XX (XX. Yüzyıl)

Kitabımı hazırlarken edebî akımların temsilcileri hakkında kısa bilgi verip, eserlerinden örnekler sundum. Bu eserlerden manzum olanları Türkçeye çevirirken mısraların mutlaka kafiyeli olması için çaba sarfetmedim. Kitap bu haliyle başlangıçtan çağdaş edebiyata kadar olan safhayı içine almaktadır. Çağdaş edebiyatı ise ileride daha geniş bir şekilde yayınlamayı düşündüğüm için bu kitabın kapsamına almadım. Okurların ilgisini çektiği takdirde kendimi mutlu sayacağım.

Ertuğrul Önalp

GİRİŞ

Kastilya Dilinin Oluşumu

Romalıların gelmesinden önce yarımadada çeşitli milletler yaşamaktaydılar. Bunlardan en önemlileri, güneydoğuda Tartoslar, kuzeyde Basklar, batıda Lusitanlar ve yarımadanın ortasında yerleşmiş olan Keltiberlerdi. Öte yandan, değişik zamanlarda gelen Fenikeliler, Grekler ve Kartacalılar güney kıyılarında sömürgeler kurmuşlardı.

Romalılar M.Ö. 218 yılında yarımadayı istilâ etmeğe başladılar ve tamamını ele geçirmeleri yaklaşık iki yüzyıl sürdü. Yeni gelen Romalı asker ve göçmenler yerli halklarla kaynaşarak yeni bir toplum oluşturdular. Lâtincenin etkisiyle yarımadada konuşulan yerel dil-

ler unutuldu. Bu dillerden sadece Baskça varlığını sürdürmeyi başarabilmiştir.

Kastilya dili, yani İspanyolca halkın konuştuğu Lâtinceden türemiştir. Kastilya dilinin çekirdeğini halk Lâtincesi teşkil etmekle birlikte, bu dil üzerinde yerel dillerin ve zaman zaman yarımadayı istilâ eden milletlerin dillerinin de önemli etkisi olmuştur. M.S. 414 yılında Vizigotlar ve 711 yılında da Araplar İspanya'yı ele geçirmişlerdir. Araplar İspanya'da yaklaşık sekiz yüzyıl kalmış olduklarından Kastilya dilinde Arapçadan geçen sayısız kelime bulunmaktadır.

Bugün İspanya'da, Kastilya dili, Katalanca, Galisya dili ve Baskça olmak üzere dört ayrı dil ve birçok lehçe (Endülüs lehçesi, Asturyas lehçesi, Leon lehçesi, Valensiya lehçesi, vs.) konuşulmaktadır. Bu dillerden Kastilya dili İspanya'nın resmî dili olup, yeryüzünde yaklaşık 200 milyon insan tarafından konuşulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTAÇAĞ EDEBİYATI

Ortaçağda Edebiyatın Genel Durumu

Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte Klasik çağ kültürü karanlık bir döneme girer. Edebiyat alanındaki bu gerilemenin V. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar sürmüş olan barbar krallıklar devrinde de devam ettiğini görmekteyiz.

Derebeylik sisteminin en yaygın olduğu IX., X. ve XI. yüzyıllarda asillerin himayesinde toprağa bağlı olarak yaşayan geniş halk sınıfı koyu bir cehalet içinde bulunuyordu. Öte taraftan, asiller de sürekli savaşlarla meşgul olduklarından edebiyatla yeteri kadar ilgilenememişlerdir. Toplumun diğer bir sınıfını oluşturan din adamları kültürün tek temsilcileriydi ve bunlar za-

manlarının büyük bir kısmını klasik metinlerin kopyalarını çıkarmakla geçirmekteydiler. Lâtince bu uzun dönemde Kilise tarafından yazı dili olarak kullanılmıştır.

XII. yüzyılda Avrupa kültüründe bir canlanma görülür. Bu yüzyılda Fransız, Provence ve Kastilya dilinde halk edebiyatının ilk örnekleri meydana getirilmiştir. İşlenilen konular genellikle derebeylik yaşantısı, şövalyelerin kahramanlık ve aşk hikâyelerinden ibarettir. Bu edebiyat üzerinde Kilisenin ve Müslüman toplumunun önemli tesiri olmuştur.

XIII. yüzyılda, önceki yüzyılda oluşan, şövalyelerin kahramanlık ve aşk hikâyelerini konu alan edebiyat daha geniş bir şekilde yayılma imkânı bulmuştur. Bu arada, din adamları halkın anlamakta güçlük çekmeyeceği bir dilde eserler yazmak suretiyle edebiyatın gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Yazılan eserlerin çoğunluğu dinî konudadır.

XIV. yüzyılda, esnaf ve sanatkârlardan oluşan burjuva sınıfının ortaya çıkışıyla birlikte, edebiyat alanında yeni bir bakış açısı belirmiş ve bunun sonucunda burjuva düşünce yapısını yansıtan, eleştiri özellikli, gerçekçi eserler yazılmıştır.

XV. yüzyıl, edebiyat alanında önemli gelişmelerin meydana geldiği, Rönesansa geçiş dönemidir. Bu yüzyılda, İtalya'nın öncülüğüyle Klasik çağın kültürü yeniden yaşatılmak istenmiştir. Bununla birlikte, yazılan eserlerin büyük bir kısmında yine Ortaçağın zevk ve ideallerinin hâkim olduğu görülmektedir.

Ortaçağ Epik Halk Şiiri

Din adamları halkın anlayabileceği dilde eserler yazmağa başlamadan önce, sözlü halk edebiyatı Avrupa'da

yaygın durumdaydı. Sözlü edebiyatın temelini oluşturan şiir türü, şarkı olarak söylenebildiği gibi, bir müzik âleti eşliğinde de okunabilmekteydi.

"Juglar" adı verilen Ortaçağın gezici saz şairleri bütün ülkeyi bir uçtan bir uca dolaşırlarken, ezberlemiş oldukları kahramanlık olaylarını sokak ve meydanlarda, bir müzik âleti çalarak, halka manzum olarak anlatırlardı. Bu saz şairleri sayesinde X. yüzyılda yeni bir edebiyat doğdu; temelini saz şairlerinin epik şiirleri teşkil eden bu edebiyata, saz şairlerinin sanatı veya uğraşısı anlamında "el Mester de Juglaría" adı verilmektedir. Bu sanat XII. ve XIII. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşayarak XIV. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Kahramanlık Destanları

Millî kahramanların yiğitliklerini anlatan saz şairi kaynaklı Ortaçağ şiirlerine kahramanlık destanları anlamına gelen, "los Cantares de Gesta" adı verilmektedir. Bunlar yazılı metinlere dayanmazlar. Saz şairleri bunları hem halka, hem de şatolarda yaşayan asillere okumak amacıyla meydana getirdiklerinden dili sade olabileceği gibi, özenli de olabilir. Konularını yaşanmış olaylardan aldıkları için gerçeğe uygundurlar. Genellikle ondört heceli mısralardan oluşan manzumelerdir.

Yirmiye yakın kahramanlık destanının varlığı bilinmekteyse de, bunlardan sadece "Mio Cid" destanının tamamına yakın bir kısmı ile, "Roncesvalles" destanına ait yüz kadar mısra günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu iki destamn dışındakilerin hepsi kaybolmuştur. Günümüze kadar ulaşamayan destanlar arasında en önemlileri şunlardır:

— Son Vizigot kralı Rodrigo'nun efsanesi.

— Roldan'ı Roncesvalles'de yenen Bernardo del Carpio manzumesi.

— Kastilya'nın ilk bağımsız kontu Fernán González manzumesi.

— II. Sancho ve Zamora kuşatması.

Mio Cid Destanı

Kastilya dilinde yazılmış, günümüze kadar ulaşabilen ilk epik şiirdir. Eserin kahramanı "Cid Campeador" veya "Mio Cid" olarak tanınan Rodrigo Díaz de Vivar isimli bir asilzadedir. Destan, İspanya'mn millî kahramanı olarak kabul edilen bu şahsın başından geçen olayları, yaptığı savaşları, kısacası tüm hayatını anlatmaktadır. Eserin, Cid'in ölümünden sonra, 1140 yılına doğru meydana getirildiği sanılmaktadır. Cid ise 1099 yılında ölmüştür. Destanın ele geçen elyazması 1307 yılında Per Abbat tarafından kaleme alınmıştır.

Destan üç kısım halinde, 3730 mısradan ibarettir: "Cantar del destierro" (Sürgüne gönderilme), "Cantar de las bodas" (Cid'in kızlarının düğünü) ve "Cantar de la afrenta de Corpes" (Corpes meşeliğindeki şerefsizce davranış).

Elyazmasının başındaki birkaç sayfa eksiktir. Bu sayfalarda Cid ile Kont García Ordoñez arasındaki düşmanlıktan bahsedildiği tahmin edilmektedir. Menéndez Pidal "Crónica de veinte reyes" (Yirmi Kralın Vakayinamesi) ne dayanmak suretiyle bu sayfaları yeniden yazmıştır. Buna göre, Cid, Sevilla emirinin Kastilya kralı VI. Alfonso'ya ödemekte olduğu vergiyi almak üzere yola çıkar. Cid, Sevilla emirinin yardımıyla Granada Mağrip ordusunu yenilgiye uğratır. Granadalı Mağriplilere Kont García Ordoñez yardım ettiği için Cid haka-

ret amacıyla kontun sakalını çeker. Bunun üzerine kont öç almak için, Kral VI. Alfonso adına verilen verginin bir kısmını Cid'in kendisine ayırdığı söylentisini yayar. Bu iftiralara inanan kral, Cid'i sürgüne göndermek suretiyle cezalandırır.

Destanın birinci kısmı Cid'in ve adamlarının Vivar'dan ayrılarak, Burgos'a gelmeleriyle başlar. Burgoslular kralın kendilerini cezalandırmasından korktukları için onu misafir etmeğe cesaret edemezler. Bu olay destanda şu şekilde anlatılmaktadır:

Mio Cid Ruy Díaz arkasındaki
altmış mızraklı adamıyla Burgos'a girdi.
Onu görmek için, kadın, erkek, çocuk
herkes pencerelerden bakıyordu.
Çoğunun gözlerinden yaşlar boşalıyordu,
ne büyük bir acıydı bu.
Herkesin ağzından aynı söz çıkıyordu:
"Efendisi iyi olsaydı, ona canını verirdi."
İçtenlikle isterlerdi ona kapılarını açmak,
ama cesaret edemezlerdi, çünkü kral ona kızgındı.
Dün gece gizlice geldi Burgos'a
üzerinde kralın mührü olan bir mektup.
Kimsenin Cid'e kapısını açmaması emredilmekteydi,
her kim onu misafir ederse mallarına el konacak,
gözleri oyulup, ruhu ve bedeni lânetlenecekti.
Burgoslu her Hıristiyanın yüreği sızlıyordu.
Kraldan korkan evdekiler karar vermişlerdi,
Mio Cid'den saklanıyorlardı, sesleri çıkmıyordu.
Mio Cid her zaman konakladığı yere doğru gitti.
Ama kapıya vardığında sımsıkı kapalı bulacaktı.
Cid kapıyı kırmadıkça açmıyacaklardı.
Mio Cid'in adamları dışardan seslendiler,
ama içerdekiler cevap vermediler.
Mio Cid atını mahmuzladı, kapıya vardı,
ayağını üzengiden çıkardı, gürültüyle çaldı
kapıyı, ama açılmadı, sımsıkı kapalıydı.
Orada bulunan dokuz yaşında bir kız çocuğu;

"Ey şanlı gazi -dedi.- belindeki kılıcın hakkı için
bilesin ki dün gece büyük gizlilikle geldi,
üzerinde kralın mührü olan bir mektup.
Sana kapılarımızı açmağa cesaret edemeyiz;
aksi halde hem evimizi barkımızı,
hem de gözlerimizi kaybederiz.
Cid, bize kötülük yapmakla bir kazancın olmaz,
var git yoluna, Tanrı bütün azizleriyle seni korusun."
Kız bunları söyledi ve evine doğru yürüdü.

Burgosluların kendisini misafir etmemesi üzerine Cid, karısı Jimena, kızları Elvira ve Sol'un kalmakta oldukları manastıra gider. Onları başrahip Sancho'ya emanet ettikten sonra büyük bir üzüntü içinde ayrılır:

Cid, donya Jimena'yı bağrına basmak için ona doğru gitti,
donya Jimena da ona doğru koştu, ellerine sarılmak için,
ağlamaktan başka bir şey gelmiyordu elinden kadının.
Cid her iki kızına da tekrar tekrar baktı.
"Sizleri Tanrı'ya emanet ediyorum kızlarım,
şimdi ayrılmak zorundayız, sadece Tanrı bilir;
bir daha ne zaman kavuşuruz."
Hepsi ağlıyordu, bu kadar çok gözyaşını
şimdiye kadar kimse dökmemişti;
birbirlerinden ayrıldılar, tırnağın etten ayrıldığı gibi.

Cid kendisine bağlı adamlarıyla güneye doğru yoluna devam eder. Castejón ve Alcócer kalelerini Arapların elinden alır. Kazandığı zaferler sayesinde hem ünü, hem de serveti artar. Bu arada adamlarından Âlvar Fañez vasıtasıyla savaşlarda elde ettiği ganimetin bir kısmını Kral VI. Alfonso'ya gönderir. Daha sonra, Lérida Araplarını ve Barselona kontu Ramón Berenguer'i yenilgiye uğratır.

Destanın ikinci kısmında Cid Valensiya'yı fethederek bu şehre yerleşir. Artık büyük bir orduya ve muazzam

bir servete sahiptir. Savaşlardan elde ettiği ganimetin bir kısmını yine hediye olarak VI. Alfonso'ya gönderir ve karısı ve kızlarının yanına gelmeleri için kraldan izin talep eder. Kralın izin vermesi üzerine Âlvar Fañez, Cid'in karısını ve kızlarını Valensiya'ya getirir. Fas kralı Yusuf'un Valensiya'ya yaptığı başarısız saldırı sonunda elde edilen ganimetin büyük bir kısmını, Cid üçüncü defa olarak Kral Alfonso'ya gönderir. Aradan geçen zaman zarfında Cid'in kızları büyümüş, evlenme çağına gelmişlerdir. Cid'in sahip olduğu ün ve servet sebebiyle Fernando González ve Diego González adlarındaki iki kardeş Cid'in kızlarına talip olurlar. Bu iki kardeş açgözlü Carrión prensleri olup, aslında kızlarla paraları için evlenmek istemektedirler. Cid, kızlarını onlara vermek istemez, ama Kral VI. Alfonso'nun araya girerek, bu evliliklerin gerçekleşmesini istediğini bildirmesi üzerine evlenmelerine razı olmak zorunda kalır. Valensiya'da çifte düğün yapılır. Bunun üzerine kral da, Cid'in bütün haklarının ve mallarının kendine geri verildiğini resmen ilân eder.

Destanın üçüncü kısmında Carrión prenslerinin aç gözlülükleri ve korkaklıklarının su yüzüne çıktığını görüyoruz:

Cid, adamları ve iki damadıyla Valensiya'dadır.
Campeador yatağında uyurken
bakın neler oldu, anlatayım sizlere;
kafesinden bir aslan kaçtı,
haber duyulunca etrafa korku yayıldı.
Adamları Campeador'u korumak için
yatağının çevresinde halka oldular.
Ama, Carrión prensi Fernando González
saklanacak yer bulamadı;
her taraf kapalıydı,
o kadar çok korkmuştu ki
yatağın altına girdi.

Diğeri, Diego González
açık kapıdan kaçarken
avazı çıktığı kadar bağırmaktaydı:
"Carrión'u tekrar görmek bana nasip olmayacak!"
O sırada, hayırlı saatte doğan (1) uyandı.
Yatağım en iyi savaşçılarının çevirmiş
olduğunu görünce sordu:
"Ne var, yiğitlerim? Ne istersiniz? Ne oldu?"
"Soylu efendimiz, kafesinden kaçan aslanın
size bir zarar vermesinden korkarız".
Cid yavaşça ayağa kalktı.
Pelerinini omuzuna aldı ve aslana doğru yürüdü.
Hayvan Cid'i görünce çok utandı;
başını eğip önünde yere çöktü.
Mio Cid Rodrigo Díaz onu ensesinden tuttu
ve götürüp kafesine soktu.
Bunu görenlerin ağzı açık kaldı.
Herkes büyük salonda toplandı.
Cid damatlarını merak etti, ama onları bulamadı.
Ne kadar seslendilerse de damatlardan cevap alamadılar.
Sonunda onları suratları bembeyaz buldular.
Bir görecektiniz öyle alay konusu oldular
Ama, Mio Cid onlarla alay edilmesini menedince sustular.
Prensler çok utanmışlardı, kimsenin yüzüne bakamadılar.
Bu utançla doluyken yürekleri prenslerin
Mağripliler Valensiya'yı kuşattılar.
Yüz bin çadır kuruldu çevresinde şehrin,
Adını duymuş olmalısınız, başlarında Kral Bucar vadı.
Cid ve adamları memnundular,
çünkü daha fazla ganimet kazanacaklardı,
Tanrı'ya şükrettiler.
Ama Carrión prensleri çok heyecanlandılar,
bu kadar çok Mağripli çadırı görünce neşeleri kaçtı.
Hemen bir köşeye çekilip aralarında konuştular:
"Ganimeti düşünenler tehlikeyi görmüyorlar,
bu savaşa bizim de girmemiz gerekecek.
Belki de Carrión'u bir daha göremiyeceğiz,
ve Mio Cid'in kızları da dul kalacaklar"

1 Cid Kastedilmektedir.

Alçak sesle konuşmalarına rağmen
Muno Gustioz oları duydu
ve hemen gidip efendisi Cid'e anlattı.
"Öyle cesur damatlarınız var ki
savaşacakları yerde Carrion'u düşünüyorlar,
Tanrı aşkına gidin ve yüreklerine su serpin,
müsterih olsunlar, harbe girmeyecekler.
Yaradan'dan aldığımız güçle siz ve bizler
galip gelmek için birbirimize destek oluruz."
Mio cid don Rodrigo gülümseyerek ayrıldı:
"Tanrı sizleri korusun damatlarım,
kızlarım kollarınızm arasında güneşten daha lekesizdirler.
Ben cenk için can atıyorum, sizler Carrion için.
Burada, Valensiya'da kalıp rahatınıza bakın,
Mağriplilerle dövüşmeyi bana bırakın,
bu işte yeteri kadar tecrübeliyim.
Onları Yaradan'ın izniyle yeneceğim."

Korkaklıkları yüzünden herkesin alay konusu olan Carrión prensleri daha fazla Valensiya'da kalmak istemezler, Carrión'a dönmek için Cid'in izin vermesini isterler. Cid isteklerini kabul ederek onları değerli hediye ve eşyalarla uğurlar. Fakat damatlarına güvenemediğinden yeğeni Felez Muñoz'u peşlerinden gönderir. Kafile Corpes meşeliği denilen bir yerde konaklar. İki kardeş küçük düşmelerinin acısını karılarından çıkarmak istediklerinden onları bir ağaca bağladıktan sonra bayılıncaya kadar kırbaçlarlar. Daha sonra kadınları baygın halde bırakarak Carrión'a gitmek üzere yollarına devam ederler. Bir süre sonra Cid'in yeğeni kadınları bulur ve onları Valensiya'ya götürür. Bu şerefsizce davranışlarının cezalandırılması için Cid, prensleri krala şikâyet eder. Kral, meclisi Toledo'da topladıktan sonra Cid'in adalet talebini haklı bulur. Kral tarafından verilen karara göre, hak yerini bulması için damatlar Cid'in şövalyeleriyle er meydanında çarpışacaklardır. Damatlar düelloda yenik düşerler ve canlarının bağışlanması için yalvarırlar. Er

meydanında şerefli bir şekilde ölmesini bilemeyen damatların canları bağışlanır. Aldıkları hediyeleri Cid'e iade eden damatlar bütün mallarını bırakarak sürgüne giderler. Destan, prenslerden boşanan Cid'in kızlarının Navarra ve Aragón prensleriyle evlenmeleriyle sona erer.

Destanda bütün yönleriyle tanıtılan Cid örnek bir insandır. Onu iyi ve sadık bir eş, çocuklarına düşkün bir baba, cömert ve cesur bir asilzade, adaletli bir yönetici olarak görmekteyiz. Bundan başka kralına sadık bir derebeyidir; kral tarafından verilen karar haksız da olsa boyun eğmekte, baş kaldırmayı düşünmemektedir. Destanda Cid'in fanatik bir Hıristiyan olmadığı da anlaşılmaktadır. Onun Müslümanlarla birlikte, diğer Hıristiyan beyliklerine karşı savaştığı bilinmektedir. Cesareti ve kuvvetli şahsiyeti sebebiyle Müslümanlar ona "Seyyid" veya "Sidi" adını vermişlerdir (Cid kelimesi buradan gelmektedir). Cid'in diğer bir özelliği de kindar olmayışıdır. Gerektiğinde en büyük düşmanını dahi affedebilmektedir.

Destanın en önemli yanı gerçeğe uygun oluşudur. Cid, eserde insanüstü güçler taşımayan, etten ve kemikten yaratılmış, gerçek bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır Serüvenlerinde mantığın dışına çıkılmadığı gibi, akıl almaz olaylar ve abartmalar da bulunmamaktadır. Ayrıca destanda zamanın yaşantısı, gelenekler ve tarihi olaylar gerçeğe uygun bir şekilde verilmektedir. Öte yandan,eser coğrafî bakımdan da gerçeğe uygundur, zira destanda adı geçen bölge, şehir ve kasabaların günümüzde de mevcut olduklarını görmekteyiz.

Kastilya Dilinde İlk Lirik Şiirler

Kastilya epik şiirleri yanında zengin bir lirik şiir

potansiyeli olduğu bilinmesine rağmen, ne yazık ki bunlar günümüze kadar ulaşamamışlardır. Kastilya lirik şiirinde en fazla kullanılan nazım türü "zéhel"[2] adı verilen, ekseriya sekiz heceli olarak, "mozárabe[3] lehçesinde düzenlenmiş manzumelerdi. Bunlar, bugünkü Kastilya edebiyatındaki nakaratlı halk türküleri olan "villancico" larla aynı şekil yapısına sahiptiler, mısralar aa-bbba-aa düzeniyle kafiyelenirlerdi. Bu düzene göre, önce "estribillo" (nakarat) denilen bir giriş beyitiyle başlanır, daha sonra ilk üç mısrası birbirleriyle tam kafiyeli (mudanza), son mısrası giriş beyitiyle kafiyeli (vuelta) bir dörtlük gelir ve sonunda da yine nakarat görevini yapan aynı beyit yer alırdı.

Aşağıda Gil Vicente tarafından yazılmış bir "zéhel"i örnek olarak görmekteyiz:

Dicen que me case yo:
no quiero marido no.

Más quiero vivir segura,
n'esta sierra a mi soltura,
que no estar en aventura
si casaré bien o no.

Dicen que me case yo:
no quiero marido, no,[4]

Son zamanlarda yapılan araştırmalar sonucunda, kaybolan bu lirik şiirlerin, "muvaşşah" adı verilen eski Arap nazım türünün sonunda yer alan ve "Jarcha" deni-

2 Arapça oynamak, oynaşmak, şarkı söylemek anlamına gelen halk edebiyatı nazım türü "zecel"den ileri gelmektedir.

3 Müslümanların idaresi altındaki topraklarda yaşayan Hıristiyanlar

4 Bana evlen diyorlar: ben koca istemiyorum, hayır; Evliliğimin iyi veya kötü sonuçlanacağını bilemediğim için, maceraya atılmayıp, bu dağlarda daha güven içinde, istediğim gibi yaşayacağım.

len birkaç mısralık küçük kıtalardan kaynaklanmış oldukları anlaşılmıştır.

"Jarcha" adı verilen bu lirik kompozisyon Kastilya dilinin ilk aşk şiiri olarak kabul edilmektedir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar sayesinde X., XI. ve XII. yüzyıllara ait çok sayıda "Jarcha" ele geçmiştir. Bu kısa şiirlerde genellikle bir kadın kendisini unuttuğu için aşığından yakınmaktadır. Bunun en güzel örneğini Tudrus Abu 'l Afia tarafından yazılmış bir "Jarcha" da görmekteyiz:

Al-sabab bono, garme de ón venis
ya l'-y-sé que otri amas
a mibi no queris[5]

Bu aşk şiirlerinin dili üzerinde Arapçanm ve İbranicenin büyük etkisinin olduğu, "Jacha"larda çok sayıda Arapça ve İbranice kelimelerin bulunmasından anlaşılmaktadır.

Din Adamlarının Sanatı

XIII. yüzyılda, saz şairlerinin şiirlerinden üslûp bakımından tamamen farklı, yeni bir nazım türü ortaya çıktı. Din adamlarının çabaları sonucu oluşan bu edebiyata, din adamlarının sanatı veya uğraşısı anlamında "Mester de Clerecía" denilmektedir. Bilindiği gibi, o devirde bilim ve kültür din adamlarının tekelinde bulunuyordu. Halk sınıfı ve asiller bilim ve kültürden uzak bir şekilde yaşamaktaydılar. Din adamları yüzyıllardan beri manastır kütüphanelerinde saklı kalmış kül-

5 Modern İspanyolcası: Aurora buena. dime, de donde vienes? Ya se que amas a otra. A mi no quieres. (İyi Şafak söyle bana, nereden geliyorsun? Artık biliyorum bir başka kadına aşıksın. Beni sevmiyorsun.)

tür birikimini halka yaymak istediklerinden, onlar da saz şairleri gibi halk dilinde eserler meydana getirdiler. Din adamları yazdıkları şiirlerde Meryem ve Azizlerin hayatından örnekler vermek suretiyle halkı eğitmek amacı gütmüşlerdir. Bu edebî sanat, saz şairlerinin sanatına bir tepki olarak ortaya çıkmamış, aksine onu geliştirmeyi hedef almıştır.

Bu edebî sanatın dili özenli olmakla birlikte, halkın anlayabileceği kadar basittir. Eski eserlerin kopyaları olduklarından orijinal değildirler. Konuları genellikle İncilden, Azizlerin hayatından veya dünya tarihinden alınmıştır. Çoğunluğu "cuaderna via"[6] tarzında yazılmış manzumelerdir.

Din adamlarının sanatı aşağı yukarı yüz elli yıl etkin olarak devam etmiştir; "El Libro de Apolonio" ile 1235-1240 seneleri arasında başlamış, "El Rimado de Palacio" adlı eserle XIV. yüzyılın sonlarında nihayete ermiştir.

Bu edebiyatı yüzyıl itibariyle iki kısma ayırmaktayız:

a) XIII. yüzyılda yazılmış olanlar:
   — El Libro de Apolonio (Apolonio Kitabı)
   — El Libro de Alexandre (İskender Kitabı)
   — El Poema da Fernán González (Fernán González Manzumesi)
   — La Crónica Troyana (Truva Vakayinamesi)
   — Bunlara ilâveten Gonzalo de Berceo tarafından yazılmış bütün eserler.

b) XIV. yüzyılda yazılanlar:
   — El Libro de Buen Amor (İyi Aşk Kitabı)
   — La Vida de San Ildefonso (Aziz Ildefonso'nun Hayatı)

6 Tam kafiyeli, ondört heceli ve dört mısralı kıtalardan oluşan Şiir.

— El Poema de Yucuf (Yusuf Manzumesi)
— Los Proverbios del Rey Salomón. (Kral Süleyman'dan Atasözleri)
— El Rimado de Palacio. (Saray Manzumesi)

Apolonio Kitabı

Apolonio Kitabı, din adamlarının sanatı içinde en eski eserdir. Anlatımdaki güzellik ve şiir tekniği bakımından şairi son derece başarılıdır. Eserin kimin tarafından meydana getirildiği bilinmemektedir. Konusu Antakya şehrinin kurucusu Selefkiler kralı I. Antiokhos zamanında geçen birtakım olaylarla ilgilidir. Aşağıdaki mısralar kitabın kahramanı Tire kralı Apolonio'nun, kızı Tarsiana'ya nasıl kavuştuğunu anlatmaktadır. Tarsiana korsanlar tarafından kaçırıldıktan sonra Midilli adasında köle olarak satılır. Kendisini satın alan para canlısı efendisi için sokaklarda müzik âleti çalarak şiir söylemekte ve kazandığı parayı ona teslim etmektedir. Midilli kralı Antinagora, güzelliği sebebiyle kendisine aşık olur. Bu arada bir deniz kazasında gemisi batan Apolonio kıyıya çıkar ve Kral Antinagora tarafından himaye edilir. Üzüntüsünden yatağa düşen Apolonio'yu teselli etmesi için saz şairi Tarsiana, Kral Antinagora tarafından yatağının başucuna getirilir. Kadın ona hayat hikâyesini anlatır. Anlattıkları olaylar tamamıyla kendi kızının başından geçenlere uyduğundan, Apolonio emin olmak için ona dadısının adını sorar. "Licorides" cevabını alması üzerine üzüntüsü birden sevince dönüşür. Nihayet kendi öz kızına kavuşmuştur:

> Kızını kollarının arasına aldı, büyük bir sevinçle şöyle dedi:
> "Ah, kızım benim, ben ki senin hasretinden ölüyordum,

şimdi bütün dertlerimi unuttum,
benim için bundan daha mutlu bir gün olamaz, kızım.
Bu günü göreceğimi hiç ummamıştım,
seni kollarımın arasına alacağımı hiç düşünmemiştim,
senin için üzüntülüydüm, şimdi ise sevinçliyim,
bunun için Tanrı'ya daima şükretmeliyim."

İskender Kitabı

İskender Kitabı 10.000 kadar mısradan ibaret uzun bir şiirdir. Doğumundan ölümüne kadar Büyük İskender'in hayatını anlatmaktadır. Kitabın 1235 ile 1240 yılları arasında yazılmış olduğu sanılmaktadır. Eserin muhtemel yazarı olarak Juan Lorenzo de Astorga, Gonzalo de Berceo, Jofré de Loaysa ve Bilgin Alfonso'ya atıflarda bulunulmuşsa da, bu husus kesin olarak ispat edilememiştir.

Gonzalo de Berceo (1195-1264)

Bilinen ilk Kastilyalı şairdir. Soyadını doğduğu köyden almıştır. Kastilya kralı VIII. Alfonso'nun zamanında, 1195 yılında doğduğu sanılmaktadır. Ortaçağın önemli bir eğitim merkezi olan San Millán de la Cogolla manastırında öğrenim gördü ve din adamı olarak görev yaptı Edebî çalışmalarına 1235 yılından sonra başladı ve ölümüne kadar devam etti. Eserlerinde genellikle azizlerin hayatlarından bahsetmektedir. İçlerinde en önemlileri şunlardır:

"Vida de Santo Domingo de Silos" (Aziz Domingo'nun Hayatı)

"Vida de San Millán" (Aziz Millan'ın Hayatı)

"Vida de Santa Oria" (Azize Oria'nın Hayatı)

"Milagros de Nuestra Señora" (Meryem Anamızın Mucizeleri)

Eserlerini halkın anlayabilmesi için sade bir dille yazan Berceo'nun "Meryem Anamızın Mucizeleri" adlı kitabında Meryem tarafından gerçekleştirildiği farzedilen yirmibeş mucize yer almaktadır. Bu kitabında bulunan "Sarhoş Papaz" başlıklı şiirinde şeytan tarafından günah işlemeğe teşvik edilen sarhoş bir din adamının Meryem'in sayesinde kurtulması anlatılmaktadır:

Size başka bir mucizeden bahsetmek istiyorum.
Bu bir papazla ilgilidir:
Şeytan onu korkutmak istedi,
ama Meryem Anamız buna izin vermedi.

Bir gün nasıl olduysa bir meyhaneye girdi,
ölçüsüzce şarap içti
ve sarhoş olup aklı başından gitti.
Dua saatine kadar sert toprağa uzanıp kaldı.

Şiirde şeytan, bir boğa şekline girerek sarhoş papazı korkutmak ister. Papazın Meryem'i yardıma çağırması üzerine Meryem boğayı uzaklaştırır. Şeytan bu sefer kuduz bir köpek olarak ortaya çıkar ve papaza saldırır. Papaz, Meryem tarafından yeniden kurtarılır. Şeytan üçüncü kez bir aslan şekline bürünerek papaza tekrar saldırır. Bu defa Meryem aslan şeklindeki şeytanı sopayla döver. Daha sonra günahkâr papaz pişmanlık duyar ve günahlarının bağışlanmasını ister.

Okuyucuların yazdıklarından ibret dersi almasını isteyen Berceo şiirlerini okuyucuya yönelik bir öğütle sonuçlandırmayı ilke edinmiştir:

Dostlar, efendiler, bundan ders alalım,
hepimiz Kutsal Anamızı sayalım, sevelim;
tehlike anında yardımımıza koşan
ona saygıda kusur etmiyelim.

Gonzalo de Berceo eserlerini yazarken kendini bir saz şairi (juglar) gibi hissetmiş olmalı. İlk eseri "Aziz Domingo'nun Hayatı"nı yazarken yaptığı işin saz şairininkiyle aynı olduğunu vurgulamak istemiş ve bunu eserinin bazı yerlerinde belirtmiştir. Kutsal yerleri ziyaret eden hacılar ve müminler kilisede veya San Millán manastırının avlusunda toplandıklarında, kendilerine yazmış olduğu manzum hikâyeleri okurken, meydanlarda kalabalık halka hitap eden bir saz şairi gibi şu sözlerle başlıyordu:

> Amigos e vasallos de Dios Omnipotent
> si vos me escuchásedes, con vuestro cosiment
> querría contar un buen aveniment[7]

Berceo din adamı olmasına rağmen yazılanları ancak okuyup anlayabilecek derecede Lâtince bilmekteydi. Lâtince yazabilecek kadar bir eğitimi olmadığını bir eserinde itiraf etmektedir. Onun tek hedefi azizlerin hayatlarını şiire dökmek ve halka ahlâk ve ibret dersi vermekti. O da zamanın diğer din adamları gibi manastır kütüphanelerinde saklı kültür hazinesini halka aktarmak için çaba sarfetmiş, saatlerce kalın duvarlar arasında, loş ışıkta geniş kapsamlı kitaplar okuyarak göz nuru dökmüştür.

Manastırlarda bulunan eski kitapların kopyalarını çıkarmanın çok zor ve yorucu bir uğraş olduğu muhakkaktır. Bu konuda eski bir yazıcı, bugün Cordoba Katedralinde muhafaza edilmekte olan "Los Morales" adlı kopyayı tamamladığında okuyucuya yönelik olarak şunları yazmıştır: "Yazı yazmasını bilmeyen, bunun kolay bir iş olduğunu sanır; fakat, sizlere şunu hatırlatmak isterim ki, bu çok zahmetli bir meşgaledir, insanda göz

7 Dostlar, Kadir Tanrı'nın kulları beni dinleyin, izninizle iyi bir olay anlatmak istiyorum sizlere.

nuru kalmaz, kamburu çıkar, midesi ve kaburgaları zarar görür, böbreklerini ateş basar ve bütün vücutta arazlar hasıl olur. Bu nedenle, sen, okuyucu, sayfaları dikkatle çevir, parmaklarını harflere değdirme. Aksi takdirde, dolunun tarlalara yaptığı tahribat gibi, akılsız bir okuyucu olarak yazıyı ve kitabı mahvedersin. Bilir misin limana varan yolcu ne büyük rahatlık duyar? İşte son satırı tamamlayan yazıcı için de durum aynıdır."[8]

Burjuva Sınıfı ile Birlikte Gelen Edebiyat

IX., X. ve XI. yüzyıllardaki derebeylik döneminde halk sınıfı toprağa bağlı olarak asillerin himayesinde yaşamaktaydı. Yarımadada Araplara karşı girişilen "Reconquista"nın[9] zamanla başarılı olması sonucu ele geçirilen topraklarda yeni yerleşim merkezleri kuruldu, şehirler giderek gelişti ve bu gelişme ve büyümelere paralel olarak ticaret ve sanayi de canlandı. Ticaret ve sanayinin gelişmesi esnaf ve sanatkârlardan meydana gelen burjuva sınıfının oluşmasına yol açtı. Ticaret yoluyla zenginleşen bu sınıfın zevk ve idealleri, din adamları ve asillerinkinden oldukça farklıydı. Dinî idealler ve şövalyelik ruhu onlar için fazla bir anlam taşımıyordu. Bütün bu sosyal gelişmeler XIV. yüzyılda, burjuva zihniyeti ve ruhunu yansıtan yeni bir edebiyatın ortaya çıkmasına yol açtı. "Zevk ve eğlence ile hayatın tadını çıkarmalı" prensibiyle hareket eden bu dönemin yazarları gerçekçi unsurlar bulunduran eserlerinde aklın ve zekânın üstünlüğünü savunmuşlardır.

Hita Başrahibi Juan Ruiz (1283 - 1350?)

Burjuva düşünce yapısını en iyi şekilde yansıtan ilk

8 Gonzalo Menendez, Pidal, Milagros de Nuestra Senora. Clásicos Ebro, Zaragoza, 1977, s. 13.

9 Yeniden fetih anlamında olup, Müslümanları yarımadadan atmayı hedef alan askerî harekâtın adıdır.

Kastilyalı şairdir. "El Libro de Buen Amor" (İyi Aşk Kitabı) adlı eseri XIV. yüzyıl Kastilya edebiyatının şaheseridir. Birtakım duygusal tefrikaları, aşk hikâyelerini ve komik masalları içeren bu manzum eserin eleştiri yönü ağır basmaktadır.

Aşağıdaki mısralarda bu eserden alınmış bir şiiri görmekteyiz. Burada aynı kadınla evlenmek isteyen iki tembelin içine düştükleri gülünç durum, başkalarına ders olacak şekilde, mizahî bir dille anlatılmaktadır:

Sana evlenmek isteyen iki tembelin
hikâyesini anlatacağım;
ikisi de aynı kadının peşindeydiler.
Son derece şıktılar, görmeliydin öyle yakışıklıydılar!

Birinin sağ gözü yoktu.
Diğerinin sesi boğuktu, topallıyordu ve biçimsizdi;
birbirlerini küçümsüyorlardı, çünkü her biri
evliliğine oldu bitti gözüyle bakıyordu.

Kadın onlara cevap olarak; içlerinden
en tembeliyle evleneceğini söyledi.
Bunu onlarla alay etmek için söylemişti.
Topal öne çıkarak konuştu hemen:

—Bayan— dedi—, önce beni dinleyiniz, ben daha tembelim;
bir gün merdivenleri çıkarken
tembelliğim yüzünden basamaklara basmadım,
yere düştüm ve topal kaldım.

Bir başka gün bir nehri yüzerek geçiyordum,
yazın en sıcak, en kavurucu günüydü;
susuzluktan ölmeme rağmen tembellik yüzünden
ağzımı açmadım, bundan dolayı sesim boğuktur.

Daha sonra topal sustu, kör konuştu:
—Bayan, bu adamın anlattığı tembellik
benimkinin yanında bir hiçtir,
Allah'ın hiç bir kulu beni tembellikte geçemez.

Ben bir bahar günü bir bayana aşık oldum,
onunla beraberken tabiî ihtiyacım geldi.
Tembelliğim yüzünden gereken yere gitmedim
ve bu kibar bayanı kaybettim.

Dahası var, bayan: bir gece yatağımda yatıyordum,
sağanak halinde, yağmur yağıyordu.
Tavandan sızan sular
bir gözüme damlıyordu.

Tembelliğim sebebiyle başımı çevirmedim
ve düşen damlalar
bir gözümü oydular.
En tembeli ben olduğum için benimle evlenmelisiniz.

Bilemiyorum —dedi bayan.— anlattıklarınıza göre
ikiniz de eşit durumdasınız.

Görüyorum ki siz topal çok kötü yürüyorsunuz.
Görüyorum ki siz kirli kör çok kötü bakıyorsunuz.

Evlenmek için kendinize göre olanları bulun,
tembel bir topal ile tembel bir köre aşık olacak kadın
yoktur.
Bu yüzden dostum, barındırma ruhunda
seni küçük düşürecek bir kusur.

Zamanın din adamlarının geleneğine uygun olarak, Juan Ruiz de her hikâyenin sonunda okuyuculara bir öğüt vermektedir. Mizah ve gerçekçilik Başrahibin üslûbunda egemen olan iki özelliktir. Ortaçağda hiç bir yazar onun gibi günlük hayatı gerçeğe uygun bir şekilde gözlemleyip, tasvir edebilmiş değildir. Hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Alacalá de Henares'de doğduğu sanılmaktadır. Toledo başpiskoposunun emriyle on üç sene hapis yatmış olduğu eserlerinin yorumlanmasından anlaşılmaktadır. Bir çeşit otobiyografi olan "El Libro de Buen Amor" adlı eseri, onun mesleğiyle bağdaşmayan bir yaşam sürdürmüş olabileceği izlenimini

vermektedir. Bu kitabında dinî ve dünyevî unsurlar bir aradadır. Başrahibin amacı insanoğlunu masum olmayan aşkın getireceği kötülüklerden korumak olmakla birlikte, insanın bu aşka her zaman meyilli olduğunu vurgulamakta ve bu takdirde, neler yapması gerektiğini izah etmektedir. Juan Ruiz'in üslûbu oldukça canlıdır. Aşağıdaki şiirinde bu açıkça görülmektedir:

Aman Tanrım nasıl da güzel yürüyerek geçiyor donya
Endrina meydandan!
Ne boy, ne endam bu, boynunu almış bir balıkçıl kuşundan!
Ne güzel saçlar, ne güzel ağız, ne güzel ten, ne muhteşem
yürüyüş!
Gözlerini açtığında aşkın mızrakları kalbini deliyor insanın!

Juan Ruiz pastoral şiirler de yazmıştır. Provence kaynaklı şiirlerden oldukça farklı olan bu şiirlerde kibar bir genç adam ve bir çoban kızı güzel bir tabiat ortamında konuşmamakta, aksine yazarın kaba bir köylü kadını ile vahşi bir tabiatta karşılaşması karikatürize edilerek verilmektedir:

Kafası kocamandı,
ayakları kaz ayakları gibi genişti,
kulakları yeni doğmuş sıpanınkiler kadardı,
boynu esmer, kalın, tüylü ve kısaydı.

"İyi Aşk Kitabı"nda konu birliğinin olmaması eserde bulunan şiirlerin değişik zamanlarda yazılmış olduğu izlemini vermektedir. Otobiyografik özellikteki pasajların daha geç dönemlerde yazılmış oldukları sanılmaktadır.

Kastilya Edebiyatında Düzyazının Başlaması

İspanyol edebiyatında nesir, nazıma göre oldukça geç başlamıştır. Bu gecikme ülkenin sosyal durumuyla yakından ilgilidir; nesrin yaygınlaşabilmesi için geniş bir

okuyucu kitlesine gereksinim duyulmaktadır. Halbuki, Ortaçağın sonlarına kadar okuma ve yazmayı sadece çoğunluğu rahiplerden oluşan bir zümre bilmekteydi ve bunlar da yazı dili olarak Lâtinceyi kullanmaktaydılar.

Halk okuma ve yazmayı öğrenmeğe başlayınca din adamları Kastilya dilinde, halka yönelik eserler vermeğe başladılar.

Bilgin Kral X. Alfonso (1221 - 1284)

Kastilya dilinde nesir Bilgin Kral X. Alfonso ile başlar. Babası III. Fernando'nun ölümü üzerine Kastilya tahtına çıktı. Saltanatı sırasında siyasî alandaki başarısızlıklara rağmen, bilim ve kültürde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Onun zamanında, sarayı her din ve milletten bilim adamının din ve milliyet ayrımı görmeden yaşadığı bir kültür merkezi haline gelmiştir. Alfonso, Arapların ve Yahudi toplumunun kültür birikiminden faydalanmak suretiyle geniş çapta nesir eserler meydana getirmiştir. Eserleri ilmî, hukukî, tarihî ve öğretici nitelikleri bakımından dört sınıfa ayrılır. En mühim eseri "Las Siete Partidas" muhtelif kanun ve normların derlenmesiyle meydana getirilmiş bir kanunlar kitabı olup, bu kitap sosyal hayatın bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde, her çeşit ilişkiyi ayrıntılı olarak düzenlemektedir.

"Las Siete Partidas" yedi ayrı konuda hükümler getirmektedir. Bunlar sırasıyla şunlardır:

1. — Dinî hayat, 2. — İdarecilerin hak ve vazifeleri, 3. — Yargılama usulü, 4. — Evlilik, 5. — Sözleşmeler, 6. — Vasiyetnameler, 7. — Suçlar ve uygulanacak cezalar.

Bilgin Alfonso tarafından Roma hukukundan esinlenerek düzenlenen bu kanunlar kitabı asillerin imtiyaz-

larını zedelediği için ancak, çok sonraları yürürlüğe girebilmiştir. Bu eserin "Kral çocukları" ile ilgili kısmından alınmış bir parçayı aşağıda görmekteyiz:

"... Lokmayı elin beş parmağı ile almalarına izin verilmemeli, çünkü bu hareket onları küçük düşürür... ve yemekten önce ellerini yıkamaları gerekir... ve ellerini başka bir şeyle değil, havluyla kurulamalıdırlar... elbiselerine silmemelidirler... yemek yerken tabağın üzerine doğru fazla eğilmemelidirler..."

Kral Bilgin Alfonso'nun yukarıda sayılan eserlerinden başka, çeşitli vakit geçirme oyunlarının tanıtımını yaptığı "Libro de ajedrez, dados y tablas" (Satranç, zar ve tavla Kitabı) adlı bir eseri bulunmaktadır. Bu eserin önsözünde bu oyunların asıllarının nereden geldiğine dair bir hikâye yer almaktadır:

"Eski tarih kitaplarında anlatıldığına göre, Hindistan'da bilginleri seven ve onları daima yanında bulunduran bir kral varmış. Kral ve bilginler çeşitli konular üzerinde devamlı olarak ilmî tartışmalar yapıyorlarmış. Bu bilginlerden üçü bir konuda farklı görüşlere sahiplermiş.

Bir tanesi, aklın talihten daha değerli olduğunu ileri sürmekteymiş. Zira aklıyla hareket eden herşeyi düzenli olarak yaptığından sonuçta başarısız dahi olsa, kendisinde kusur aramamak gerekir; o gerektiği gibi hareket etmiştir.

Diğeri talihin aklından üstün olduğunu iddia etmiş.

Üçüncüsü ise, herbirinden bir parça edinerek yaşamanın daha yerinde olacağını savunmuş.

Görüşlerini ortaya attıktan sonra kral, tezlerini ispat etmek üzere delil getirmelerini isteyerek onlara istedikleri süreyi vermiş. Onlar da gitmişler ve kendi görüşlerinin doğruluğunu göstermek için kitaplarını karıştırmış-

lar. Sürenin sonunda üçü de birer delille kralın huzuruna çıkmışlar.

Aklın üstünlüğünü savunan, satrancı ve taşlarını getirmiş ve bu şekilde daha akıllı olanın diğerini yenebileceğini ortaya koymuş.

Talihten yana olan ikincisi ise, zarları getirmiş ve atılan zarlara göre oyuncunun kazanıp, kaybedeceğini ve aklın bir işe yaramayacağını ispat etmiş.

Herbirinden birer parça edinmenin yerinde olacağını savunan üçüncüsü de tavlayı getirmiş. Pullar ve zarlar vasıtasıyla belirli kurallara göre oynanılan bu oyunda usta bir oyuncunun, şans eseri kötü bir zar gelmiş olsa bile, aklı sayesinde yenilgiden kurtulabileceğini göstermiş."

Don Juan Manuel (1282 - 1348)

Don Juan Manuel, Bilgin kral X. Alfonso'nun yeğenidir. Amcasının başlatmış olduğu kültürel faaliyeti o devam ettirmiştir. Prens don Juan Manuel yazılarında aşırı bir titizlik göstermiştir; onun elyazmalarında bir tek hataya rastlamak mümkün değildir. En önemli eseri "Patronio" veya "El Conde de Lucanor" (Lucanor Kontu) adlı kitabında 50 kadar hikâye yer almaktadır. Amacı burjuva zihniyeti taşıyan eserlerdeki gibi yalnızca güldürmek olmayıp, okuyucunun ibret alacağı bir ahlâk dersi vermektir. Bu eserdeki hikâyelerinde Lucanor Kontu, hocası Patronio'ya çeşitli sorular sormakta ve o da cevap olarak, herhangi bir olay karşısında nasıl bir yol izlemesi gerektiğini gösteren bir hikâye anlatmaktadır.

"Hırçın bir kızla evlenen delikanlının başına gelenler" başlıklı hikâyede bir genç adam içinde bulunduğu

yoksulluktan kurtulmak için zengin, ama gayet huysuz bir kızla evlenmek istemektedir. Delikanlının babası kızın huysuzluğu sebebiyle bu evliliğe karşıdır, oğlunu kararından caydırmak isterse de, başarılı olamaz ve sonunda delikanlı kızla evlenir:

"...Nikâh kıyıldıktan sonra gelini kocasının evine getirirler. Araplar gelenekleri icabı yeni evlilere bir akşam yemeği verirler. Yemekten sonra, gençlerin yarına kadar başbaşa kalmaları için evden ayrılırlar. Bununla birlikte, her ikisinin de anne ve babası damat için kaygı duymaktadır. Kızın hırçınlığı ve huysuzluğu sebebiyle, yarın geldiklerinde genç adamı ölü veya yaralı bulacaklarından emindirler. Yeni evliler evde yalnız kaldıklarında yemek masasına otururlar. Kadın henüz ağzını açmağa vakit bulamadan, koca etrafına bakınır ve odada bulunan bir köpeğe kibirli bir tavırla:

— Köpek, çabuk gel ve elime su dök!— diye emreder. Hayvan verilen emre aldırış etmez. Bunun üzerine, delikanlı öfkelenir ve emri daha sert bir sesle tekrar eder. Köpeğin kılını bile kıpırdatmadığını gören adam masadan kalkar ve kılıcını çekerek hayvanın üzerine doğru yürür. Köpek onun elinde kılıcla geldiğini görünce kaçmağa başlar. Odanın içinde bir kovalamaca başlar; adam kovalar, köpek kaçar; eşyaları devirirler, ocağın üzerinden atlarlar ve sonunda adam köpeğe yetişir ve elindeki kılıcla kafasını uçurur, avaklarını keser, vücudunu param parça eder. Evin her tarafı kan içinde kalır.

Üstü başı kan içinde, öfkeli bir halde yerine oturan adam yeniden etrafına bakınmağa başlar. O sırada gözleri bir kediye takılır. Aynı şekilde kediye de eline su dökmesini söyler. Hayvanın verinden kıpırdamadığını görünce:

— Hain hayvan, bana itaat etmeyen köpeğe neler yaptığımı görmedin mi? Şunu bilesin; eğer sen de dikbaşlık edecek olursan basma aynı şeyler gelecektir.— der. Kedi istenileni yapmaz. Çünkü onun da köpek gibi başkasının eline su dökmek âdeti yoktur.

Kedinin aldırış etmediğini gören delikanlı avağa kalkar ve hayvanı arka ayaklarından yakalayıp hızla duvara çarpar. Daha sonra, köpeğe yaptığından daha öfkeli bir şekilde, onu

parça parça eder. Korkunç bakışlarla, çok kızgın bir halde masaya döner. Yerine oturduktan sonra, tekrar sağına soluna bakınmağa başlar. Bütün olup bitenleri sesini çıkarmadan seyreden kadın onun çıldırmış olduğunu düşünür.

Adam her tarafa baktıktan sonra, sahip olduğu tek değerli varlık olan atını görür. Ona da öfkeli bir şekilde, eline su dökmesini söyler. At istenileni yerine getirmez. Bunun üzerine, delikanlı ata:

— Bana bak at, başka atım olmadığı için itaatsizliğine göz yumacağımı sanıyorsan aldanıyorsun. Eğer istediğimi yapmayacak olursan ,yemin ederim ki seni de diğerleri gibi öldüreceğim. Yeryüzünde bana itaat etmeyecek kimse yoktur.— der.

Aldırış etmediğini gören delikanlı atın yanına varıp başını keser ve onu da diğerlerine yaptığı gibi parça parça doğrar. Sahip olduğu yegâne atının canına gözünü bile kırpmadan kıydığım gören kadın korkudan bayılmak üzeredir, itaatsizlik eden her kim olursa olsun, aynı âkıbete uğrayacağım ve işin şakaya gelir yanı olmadığını anlar.

Üstü başı kana bulanmış, hiddetli bir şekilde masaya gelen delikanlı evde kendisine itaat etmeyecek at, adam, kadın, kim varsa, hepsini öldüreceğine yemin eder. Yerine oturduktan sonra, kanlı kılıcı dizlerinin üzerinde olduğu halde etrafına bakınır. Bir tek canlı göremeyince, bakışlarını karısının üzerine çevirir ve sert bir sesle ona:

— Kalk ve elime su dök!— der.

Sıranın kendisine geleceği anı korkuyla beklemekte olan kadın derhal kalkar ve eline su döker.

— Emrimi hemen yerine getirdiğin için Allah'a şükürler olsun. Aksi takdirde, beni öfkelendiren bu aptallara yaptıklarımı sana da yapacaktım.

Daha sonra, kadından kendisine yiyecek getirmesini ister. Kadın bu isteğini de aynı çabuklukla yerine getirir. Adam her ne istese bağırarak ve hiddetle istediği için kadın onun delirmiş olduğuna hükmeder. Bu şekilde, kocanın her isteği anında yerine getirilerek, ama kadın bir tek lâf dahi etmeksizin geceyarısı olur. Yatmağa giderler; delikanlı bir müddet uyuduktan sonra gözlerini açar ve kadına:

— Bu sinirli halimle pek iyi uyuyamadım. Sakın yarın beni

kimse uyandırmasın. Ayrıca, bana iyi bir kahvaltı hazırlamayı da unutma.— der.

Öğleye doğru, her ikisinin anne ve babası ve akrabaları merak ve endişe içinde gelirler .İçerden hiç ses çıkmayınca kocanın ölmüş veya yaralı olduğunu düşünürler. Kapının aralığından baktıklarında sadece kadını görünce endişeleri bir kat daha artar. Fakat gelin onları görür görmez ayaklarının ucuna basarak yanlarına varır ve korkuyla:

— Kafasızlar, ne yapıyorsunuz burada? Kapıya gelerek gürültü yapmağa nasıl cesaret edersiniz? Sesinizi çıkarmayın, yoksa hepimiz ölmüş oluruz.— der.

Bunları duyduklarında daha da şaşkına dönerler. Sonunda, gece neler olup bittiğini öğrendiklerinde, ilk gecede karısına hükmetmesini bilen delikanlıyı takdir ederler. O günden sonra kızın huysuzluğu geçer ve ikisi de huzurlu bir hayat sürerler.

Birkaç gün sonra, kayınpederi damadını taklit etmek ister ve bir horoz öldürür. Karısı:

— Doğrusunu istersen, senin aklın başına sonradan geldi. Yüz at dahi öldürsen işine yaramaz, beni kandıramazsın. Bunu başlangıçta yapmalıydın, ben seni çok iyi tanıyorum.— diye cevap verir."

Ortaçağın alışılmış bir özelliği olarak her hikâyede okuyucunun ibret alacağı bir ders bulunması gerektiğinden, don Juan Manuel de hikâyelerini bir iki satırlık, öğüt veren bir cümleyle sonuçlandırmayı ilke edinmiştir. Prens don Juan Manuel'in eserlerinde ince bir mizah görülür. Bu yönüyle Hita başrahibinin eserlerindeki kaba mizah anlayışından oldukça farklıdır. Titiz bir uslûpla yazdığı eserleri Cervantes, Shakespeare ve Andersen gibi tanınmış yazarlara ilham kaynağı olmuştur.

Juan Manuel'in günümüze ulaşan diğer eserlerinden "Libro de los Estados" (Devletler Kitabı) 1330 yılında yazılmıştır. Kitabın ilk yüz bölümünde dünyevî, son elli bölümünde ise dinî öğretiler yer almaktadır. "Libro del caballero et del escudero" (Şövalye ve Uşak Kitabı) m 1326 yılında yazmıştır. Bu kitapta eski bir şövalye, genç

bir uşağı, şövalye olabilmesi için eğitmekte ve dinî ve felsefî konularda dersler vermektedir. "Libro de las armas" (Silâhlar Kitabı) adlı eserinde kendi atalarını tanıtmaktadır. "Libro de la caza" (Av Kitabı) şahinle yapılan avcılıktan bahsetmektedir. "Tractado de la Asunción" (Meryem'in Gökyüzüne Yükselmesi), "Libro infinido (Bitmemiş Kitap), "Crónica abreviada" (Kısaltılmış Vakayiname) ve "Las maneras de amor" (Aşk Yolları) adlı eserler de Juan Manuel'e aittir. "Bitmemiş Kitap" oğlu Fernando'ya verdiği dinî ve dünyevî öğütleri içermektedir. Kitabın ismi, "Aşk Yolları" adlı kitabı yazmak için yarım bırakmış olmasından ileri gelmektedir. "Kısaltılmış Vakayiname" ise Kral Bilgin Alfonso'nun meydana getirmiş olduğu "Primera crónica general" (Birinci Genel Vakayiname) nin bir özeti mahiyetindedir.

Pedro López de Ayala (1332 - 1407)

Kastilyalı şair ve vakanüvis López de Ayala Vitoria'da doğdu. Birçok savaşa katıldı ve Kastilya Baş mühürdarı olarak görev yaptı. Kral don Pedro hakkmda yazmış olduğu vakayinameleri ile tanınır.

Aşağıdaki satırlarda yer alan vakayinamesinde Kral don Pedro'nun kardeşi tarafından öldürülüşünü şöyle anlatmaktadır:

"Ve o zaman Kral don Enrique onu hançeriyle yüzünden yaraladı ve dediklerine göre Kral don Pedro ve Kral don Enrique birlikte yere yuvarlanmışlar ve yerdeyken Kral don Enrique onu birkaç yerinden yaralamış. Ve Kral don Pedro aynı yılın Mart ayının yirmiüçüncü günü orada öldü. Ölümü sarayda büyük telâş yarattı, Montiel şatosundan ayrılması ve nasıl öldüğü anlatıldı.

Ve Kral don Pedro otuz beş yaşındayken öldü, doğumu bin üçyüz elli yılına, ölümü de bin üçyüz altmış-dokuz senesine rastlar.

Ve Kral don Pedro iri yarı, beyaz tenli ve sarışındı, ve biraz peltek konuşurdu.

Kuş avına pek meraklıydı. Çalışmaya çok düşkündü. Gözüpek bir insandı, yeyip içmeyi çok severdi. Az uyurdu ve kadınlara oldukça düşkündü. Cenk etmede çok ustaydı.

Paraya ve mücevhere tamah ederdi, öyle ki, öldükten sonra odasında bulunan kıymetli taşlar, inciler, altın ve gümüş eşyalarla diğer mücevherlerin değeri otuz milyonu bulmaktaydı. Ve bunlardan başka Sevilla'daki Altın kulesinde altın ve gümüş parası, ve Almodovar şatosunda yetmiş milyonu ve krallığının çeşitli yerlerinde ve tahsildarlarında "novenes"[10] ve "cornados"[11] olarak otuz milyonu vardı, ve kiracılarından alacağı ayrıca bir otuz milyonu da ilave edersek bütün serveti yüz altmış milyon civarındaydı.

Ve hükümdarlığı sırasında birçok kimseyi suçsuz yere öldürttü ve bu yüzden sonu bildiğiniz şekilde oldu. Sonuç olarak burada Davut Peygamberin bir sözünü tekrar edeceğim:

"Krallar bu dünyada hüküm sürerken âdil olun, aksi takdirde uğrayacağınız âkıbet çok korkunç olacaktır."

Pedro López de Ayala 1350 - 1390 yılları arasındaki tarihî olayları anlatan vakayinamelerini bizzat kendi gözlem ve tecrübelerinin ışığı altında yazmıştır. Zalim Kral Pedro'nun hayatıyla ilgili kısımlarda kralı yapmış oldu-

10 IV. Fernando zamanında kullanılan ve bir gümüş riyalin üçte biri değerinde olan gümüş ve bakır para.

11 Bir maravedinin dörtte biri değerinde bakır ve gümüş para. XIV. ve XV. yüzyıllarda kullanılmaktaydı.

ğu haksızlıklardan dolayı eleştirdiği görülmektedir. Eserinde ayrıca Kral Enrique'yi de Yahudilere karşı giriştiği takibat nedeniyle eleştirmiştir. Eserlerinde görülen insan sevgisi onun Rönesansın etkisinde kalmış olduğunu ortaya koymaktadır.

López de Ayala, şahinle yapılan avcılığı konu alan "El libro de las aves de çaça" (Av Kuşları Kitabı) adlı eserini hapiste bulunduğu sırada yazmağa başlamış, 1386 yılında tamamlamıştır. Bütün bu eserlerin dışında bazı bölümlerini yine hapisteyken yazdığı, "El Mester de Clerecía"nın en son örneği sayılan "Rimado de palacio" (Saray Manzumesi) adlı manzum eseriyle, Lâtin yazarlarından yaptığı çevirileri bulunmaktadır.

Seyahatnameler

XV. yüzyılın birinci yarısında yazılmış iki önemli seyahatname bulunmaktadır. Bunlardan tarihî sıraya göre ilki olan "Timurlenk'e Gönderilen Elçi" adlı elyazması eserin Ruy González de Clavijo tarafından yazıldığı sanılmaktadır. İkincisi ise, Pero Tafur tarafından kaleme alınmış, "Kastilyalı bir Asilzadenin Gezileri" adlı seyahatnamedir.

XV. yüzyılda Kastilya kralı III. Enrique'nin, uzak ülkelere duyduğu ilgi ve merak nedeniyle Mısır, Tunus, Fas sultanlarına ve Osmanlı padişahı Yıldırım Beyazıt'a elçiler gönderdiği bilinmektedir. Osmanlı Hükümdarına elçi olarak gönderilen iki asilzade Ankara savaşının görgü tanığı olmuşlardır. Kendileri Osmanlı sarayına gönderilmelerine rağmen savaşın sonunda galip gelen Timurlenk'i tebrik etmişlerdir. Timur tarafından gayet iyi karşılanan asilzadelere, Kastilya kralı Enrique'ye ulaştırılmak üzere muhtelif hediyelerle birlikte, Timur'un yaz-

mış olduğu bir mektup teslim edilmiş ve ayrıca Muhammed Alkacı isimli bir zat İspanya'ya elçi olarak onlarla birlikte gönderilmiştir. İspanya kralı da bu misyona karşılık Ruy González de Clavijo (? 1412) başkanlığında bir heyeti Muhammed Alkacı'nın refakatinde Timur'a elçi olarak göndermiştir. Yolculuk 1403 yılında Cadiz' den gemiyle hareket etmek suretiyle başlamıştır. İstanbul'a gelen heyet burada bir süre kaldıktan sonra yola tekrar devam ederek Karadeniz yoluyla Trabzon'a varmıştır. Clavijo ve beraberindekiler daha sonra, sırasıyla Erzincan, Erzurum, Ağrı, Koy, Tebriz, Sultaniye, Tahran ve Keş şehirlerinden geçerek 8 Eylül 1404 tarihinde Semerkant'a vasıl olmuşlardır. 21 Kasıma kadar orada kaldıktan sonra, kendilerine dönüş için gereken izin verilmiş ve nihayet 24 Mart 1406 tarihinde Alcalá de Henares'e dönmüşlerdir.

Yolculuğun amacı, mümkün olan en kısa zamanda Semerkant'a ulaşarak İspanya kralı tarafından yazılan mektubu Timur'a teslim etmek olduğu için eserde Türklerle ilgili bilgiler nispeten azdır. Bununla birlikte, Doğu Anadolu'dan geçerken görülen şehir ve kasabalar anlatılmış, tarihî olaylara değinilmiştir. Eserde özellikle İstanbul ve Karadeniz sahilleri hakkında geniş tasvirler bulunmaktadır. Ayrıca Timur ve ordugâhı ile ilgili tafsilatlı bilgiler verilmektedir. Bu seyahatname anlatımının güzelliği ve dilinin sadeliği bakımından Ortaçağ Kastilya edebiyatının en güzel eserleri arasında yer aldığı gibi, görülen yerleri ve şahit olunan olayları abartmaksızın, objektif olarak anlatması nedeniyle de güvenilir bir tarihî kaynak niteliğindedir.

Heyet İstanbul'da Pera (Beyoğlu) semtine yerleşir. Clavijo ve beraberindekiler Bizans İmparatoru tarafından kabul edildikten sonra İstanbul'un tarihî yerlerini,

kiliselerini ziyaret ederler, bu arada onlara İmparatorun damadı rehberlik eder. Clavijo gördüklerini üçüncü bir şahıs aracılığıyla şu şekilde nakletmektedir:

"İlk ziyaret ettikleri yer San Juan Bautista (Hazreti Yahya) kilisesi oldu... bu kilisede birçok kutsal emanet bulunmaktaydı, kendilerine Hazreti Yahya'nın sol kolu gösterildi. Ve bu kol yanmış gibiydi, deri ve kemikten ibaretti, dirsek ve elin eklemleri altın ve kıymetli taşlarla kaplıydı... Daha sonra Peribolico adı verilen Santa María kilisesini görmeğe gittiler... bu kilisede Romano isimli bir imparator gömülüydü. Dediklerine göre, tabutu altın ve kıymetli taşlarla kaplıymış, ve yine dediklerine göre Lâtinler şehri zaptettiklerinde bu tabutu çalıp götürmüşler. Bu kilisede bulunan Hazreti Yahya'nın sağ kolu dirsekten ele kadar sapasağlam muhafaza edilmiş durumda. Dediklerine göre, Hazreti Yahya'nın bütün vücudu, sağ elinin bir parmağı dışında tamamen yanmış, ve o parmakla **Ecce Agnus Dei** [12] diye işaret etmiş, Kolun tamamı ince altın tellerle kaplıydı ve serçe parmağı noksandı...

Bir başka gün kendilerine Hipodromo (At Meydanı) denilen turnuva ve cirit oyunlarının yapıldığı meydan gösterildi. Burası üç kişinin kollarıyla ancak sarabileceği kalınlıkta olup, beyaz mermer sütunlarla çevriliydi ve yükseklikleri bir mızrak boyundaydı. Bu mermerler otuzyedi adet olup, eşit aralıklarla dizilmişlerdi ve beyaz kaideler üzerine oturtulmuşlardı ve üst tarafları birbirlerine kemerlerle bağlanmıştı.

Bir başka gün Santa María de la Desetria isimli küçük bir kiliseyi ziyaret ettiler... Bu kilisede, İstanbul dışında sürgünde bulunan bir imparatorun babası gömülüydü. Dediklerine göre, imparatorun sürgünde olması taht üzerinde hak iddia etmesi yüzündenmiş, başka bir sebebi de İstanbul surlarını yıktırmış olmasıymış. Şu anda Chirmanoli, yani Manuel tahtta bulunuyor. Kendisinden önce tahtta bulunan kardeşinin bir oğlu vardı ve babasına karşı ayaklanmıştı. Tamurbec'in (Timurlenk) yendiği Türk'ün babası Morato'nun (I. Murad) da asi bir oğlu vardı. Her ikisi de babalarını devirip hükümdar olmak için işbirliği yaptılar. Babaları da oğullarına karşı ortak harekete geçtiler ve onların Gelibolu kalesinde olduklarını öğrendiklerinde,

12 "İşte Tanrı'nın Kuzusu" diyerek Hz. İsa'yı göstermiştir.

üzerlerine yürüyerek kaleyi kuşattılar. Murad ve İmparator onları ele geçirdikleri takdirde gözlerini oymak suretiyle cezalandırmayı ve kalenin surlarını yıktımayı kararlaştırdılar. Bu ceza başkalarına ibret olacaktı. Daha sonra kaleyi ele geçirince surlarını yıktılar, Türk, oğlunun gözlerini oydurttu, İmparator ise oğluna acıdı, gözlerini oydurtmadı, ama onu karanlık bir zindana hapsetti. Daha sonra babası oğluna acıyarak onu zindandan çıkardı, ama bir süre sonra oğlu eski niyetini tekrar ederek başkaldırdı ve babasını hapsettirdi. İmparator daha sonra kendisine sadık adamları taralından kurtarılınca oglu kaçmak zorunda kaldı. İmpaıator oğlunun elinde bulunduğu kaleyi yıktırdı ve onu mirastan mahrum etti, ve daha sonra tahtı şu anda imparator olan kardeşi Chirmanoli'ye bıraktı. Oğlu geride Dimitri adında bir çocuk bıraktı ve şimdi bu çocuğun imparatorluk üzerinde hakkı olduğu söyleniyor; şimdi bir anlaşmaya varmış bulunuyorlar, buna göre, her ikisi de imparator sıfatına sahipler ve impaıatorluğu birlikte idare edecekler, kendilerinden sonra oğulları da aynı şekilde hüküm sürecekler..."

XV. yüzyılın ikinci yarısında Pero Tafur (1410?-1484?) adındaki İspanyol asilzadesi tarafından yazılmış olan seyahatname bu daldaki eserlerin en iyilerindendir. Pero Tafur 1436 - 1439 yılları arasında İstanbul, Trabzon Kudüs, Kahire, Edirne ve Bursa gibi zamanın önemli şehirlerini ziyaret etmiş, devrin hükümdar ve önemli şahsiyetleri tarafından huzura kabul edilerek iyi muamele görmüştür. Bunlar arasında Osmanlı hükümdarı II. Murad, Mısır sultanı, Bizans ve Trabzon imparatorları bulunmaktadırlar. Pero Tafur'un yolculuğunun sebebi bu ülkelere duyduğu meraktır. Kendisini günümüzün turisti olarak düşünmek yanlış olmaz. Maddî durumunun uzun yolculuklar yapmağa elverişli olması sebebiyle rahatça dolaşabildiği gibi, taşıdığı ticarî senetleri önemli ticaret merkezlerinde bozdurabilmekteydi. Herhangi bir görevi ve diplomatik sıfatı olmadığı için arzu ettiği ülkeye giderek istediği kadar kalmaktaydı. Eserinden onun

neşeli. şakacı, hoşsohbet biri olduğu sezilmektedir. Yazmış oldukları tarafsız ve objektif olup ciddî gözlemlere dayanmaktadır. Yazar Edirne'de II. Murad tarafından kabul edildiğinde edindiği izlenimlerini şu şekilde anlatmaktadır:

"...Sonunda Türk (II. Murad kastedilmektedir) beni huzura kabul etti. Ve bana İmparatorun İstanbul'dan nasıl ve ne zaman hareket ettiğini sordu, ben de kendisine gereken bilgiyi verdim. Bu vesileyle ben kendisini, evini ve adamlarını yakından görme fırsatım elde ettim. Kırkbeş yaşlarında görünmekteydi, uzun boyluydu, davranışlarında kibardı, karakteri icabı az konuşuyordu. Ağırbaşlı bir insan olarak gördüm kendisini. Her zaman adamlarıyla birlikte bulunuyor. Ordusunun başından hiç ayrılmıyor. Bana dediklerine göre, 600.000 civarında askeri varmış. Ben bu sayıyı abartılmış bulduğum için doğrulayamam, fakat içlerinde bir tek yaya görmedim, hepsi de atlı olup, ufak yapılı atlara biniyorlar. Türk, adamları ile yaz-kış daima çadırda kalıyor. Şehre çok yakın olmasına rağmen, zevceleriyle birlikte hamama gitmek istediği zamanlar hariç, şehre hiç adım atmıyor. Cenevizli arkadaşımın sayesinde onu bir keresinde hamama gitmek amacıyla şehre girerken gördüm. Arkasında kadınlardan oluşan bir kalabalık vardı. Çalgıcılar eşliğinde, resmî geçit halinde geldi. Dediklerine göre, kadınların sayısı üç yüzden fazlaydı ve hepsi de ona aitti..."

İyi bir gözlemci olan Tafur Edirne'de gördüklerini ayrıntılarla anlatmağa devam ediyor:

"...Türk'ü, bu şekilde büyük bir gürültü ve patırtı ile şehre girerken görmek fırsatını elde ettim. Bir başka gün ava çıkmıştı. Cenevizli, ava benim de katılmamı sağladı. Yanında kalabalık bir atlı grubu vardı. Birçok şahin ve doğan getirmişlerdi. Türkler âdetleri gereği, eyerlerine asılı demir gürz, küçük bir davul, yay ve ok torbası taşıyorlar. Sefere çıktıklarında yanlarında bulunan eşya bunlardan ibaret. Memleket çok soğuk olduğu ve yerler buz tuttuğu için atlar sık sık kayarak yere düşüyorlar Bu yüzden, dize kadar gelen Şam işi, sert deri çizmeler giyiyorlar. Bu çizmeleri hiç çıkarmıyorlar, at yere düş-

tüğü zaman ayaklarını içinden çekip çıkarıyorlar ve çizme üzengide takılı kaldığından ayakları düşmeden dolayı bir zarar görmemiş oluyor. Buralarda İspanya'da yaşayan her cins kuşun dışında, ayrıca bol miktarda sülün ve keklik de bulunuyor..."

Meraklı gezginimiz Türklerin kılık ve kıyafetleri ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

"...Giydikleri elbiseler gayet uzun olup, ön taraflarını kavuşturmuyorlar. İnce yünden ve ipekli İtalyan kumaşından dikilmiş elbiseler de giyiyorlar. Gördüklerim arasında samur ve kakum kürkünden olanlar çoğunlukta. Bu taraflarda havalar çok soğuk geçtiğinden bu kürkler insanı çok sıcak tutuyor. Birçoğu başına keten bez sarıyor, bazıları da Burgos usulü başlıklar giyiyor. Eyerleri oldukça güzel ve zengin bir şekilde işlenmiş. O gün tekrar şehre döndük. Arkadaşım bu kez de beni halkın ve beylerin ikamet ettikleri yerlere götürdü. Köşkleri ve evleri çok güzel, lâkin hepsi de henüz inşaat halinde. Atları her zaman açıkta bırakıyorlar, bu atların çelimsizliği cinsleriyle ilgiliyse de, sanırım biraz da bakımsızlıktan ileri geliyor. Yaşadıkları güç şartlar onları daha da zayıflatıyor, öyle ki, binicilerini zorlukla taşıyorlar. Bu kadar çok sayıda atı beslemek bana zor bir iş gibi geldi..."

Tafur gözlemlerinin sonunda Türklerle ilgili olarak şu kanıya varıyor:

"...Türkler sözüne güvenilir, asil insanlardır, bu topraklarda davranışları, giyinişleri ve yemek yemeleri bakımından birer asilzade gibi yaşamaktalar. Oyunlara çok düşkünler. Çok neşeli ve insancıl kimseler olup, sohbetleri de oldukça tatlı. Öyle ki Doğu'da fazilet nedir? diye sorulacak olsa ilk akla gelen Türkler olacaktır..."

Pero Tafur'un Türkler hakkında olumlu görüşlere sahip olmasında Edirne'deki gözlemlerinin yanı sıra, daha önce Mısır'da başından geçen bir olayın da büyük etkisi olduğu muhakkaktır. Bu olayı kendi kaleminden şu şekilde öğreniyoruz:

"...Ve ben oradayken, birkaç Arap yanıma geldi ve benim Katalan olduğumu ve Candelor Beyi ile yemek yer-

ken gördüklerini iddia ederek bunu ispat edeceklerini söylediler. Ve orada hazır bulunan efendiden iki Türk'ü şahitlik yapmaları için getirdiler ve onlardan gerçeği söylemelerini istediler Ve onlar da bana iyice baktıktan sonra, Arapların yalan söylediklerini beyan ettiler. Daha sonra, orada bulunanlara, Türklerin aksini söylemiş olmaları halinde durumun ne olacağını sorduğumda, Türklerin ifadeleriyle gerçeğin ortaya çıktığını, aksi takdirde, sonucun mutlaka ölüm olacağını söylediler..."

Nesirde Hümanistik Çalışmalar

XIV. yüzyılın sonlarında López de Ayala'nın, Titus Livius'dan tercümeler yapmasıyla, Lâtinceden tercüme edilmiş metinlerin sayısı giderek artmağa başlar.

II. Juan'ın saltanatı sırasında Lâtin, Grek ve İtalyan dilinden muhtelif eserler Kastilya diline çevrilir. V. Alfonso da İspanyol ve İtalyan hümanistlerini himayesi altına alır. IV. Enrique'nin zamanında da bu alanda faaliyet devam eder ve Alfonso de Palencia, Lâtince bir sözlük hazırlar .

Katolik Hükümdarlar zamanında da Hümanizma üzerindeki çalışmalar yoğunluk kazanır ve klasik kültürle daha yakın bir ilişki kurulur. Bu arada matbaanın İspanya'da kurulması (1474) ve Kardinal Cisneros'un gayretiyle önemli üniversiteler açılması, Kraliçe İsabel'in bu alana olan ilgisi ve Lucio Marinco Siculo, Pedro Martir de Angleria, gibi tanınmış hümanistlerin İspanya'ya gelmeleri Hümanizma faaliyetine önemli ölçüde yardımcı olmuştur.

Elio Antonio de Nebrija (1441-1522)

Katolik Hükümdarlar zamanında İspanyol hümanizmasının en tanınmış şahsiyetidir. Nebrija'da (Sevilla) doğdu ve Salamanca ve İtalya'da öğrenim gördü. İspanya'ya

döndükten sonra Salamanca ve Alcala Üniversitelerinde ders verdi. Kardinal Cisneros tarafından kendisine çok dilde yazılmış İncilin Lâtince metninin gözden geçirilme görevi verildi. Hayatının büyük bir kısmını klasik dilleri incelemekle geçiren Nebrija Lâtince öğretiminde bazı ıslahatlarda bulundu. İlâhiyat, hukuk, astroloji ve pedagoji dallarında eserler verdi. Çalışmalarının önemli bir kısmı dil alanındadır. Lâtin, Grek ve İbranî gramerleri üzerinde araştırmalarda bulundu. Latince-İspanyolca ve İspanyolca-Lâtince sözlükler hazırladı. En önemli eseri "Arte de la lengua castellana" (Kastilya Dili Grameri) halk dilinde yazılmış ilk gramer kitabı olup, Kristof Kolomb'un Amerika yolculuğuna çıktığı, 1492 yılında basılmıştır. Eser getirdiği yenilikler bakımından son derece önemlidir. Nebrija'nın, Lâtince kelimelerin aşırı derecede kullanılmasına karşı oluşu edebî dilin kullanımında yeni bir bakış açısının doğmasına neden olmuştur.

Şövalye Romanları

Asiller sınıfı, Ortaçağ boyunca sürekli bir gelişme göstermiştir. İlk zamanlar savaşlardan başka bir şey düşünmeyen bu kaba ve barbar zümrenin zamanla değişerek, XIV. ve XV. yüzyıllarda ince ve yüksek duygulara sahip, aşk ve bireysel kahramanlığı kendisinde toplayan sosyal bir sınıf haline geldiğini görüyoruz.

Asiller sınıfındaki bu değişme, Fransa'da manzum bir saray romamnm ortaya çıkmasına sebep oldu. Konu olarak, Brötanya'yı, Tristan ile İseo'yu veya Kral Artür ve şövalyelerinin hayatını seçen bu edebî türde aşk ve şahsî cesaretin önemli bir yeri bulunmaktadır. Fransız kökenli bu edebiyat İber yarımadasında, özellikle Galisya ve Portekiz'de, bölge halkının Kastilya'dan

daha değişik bir gerçekçilik görüşüne ve lirizm duygusuna sahip oluşu nedeniyle, uygun zemin bulmuştur.

Bu romanlarda görülen ortak özellikler:

— Kahramanlık ve âlicenaplık timsali olan gezici bir şövalyenin başından geçenler anlatılır.

— Aşkta sadakatin yeri önemlidir.

— Fedakârlık ve zayıfların korunması ön plandadır.

— Kötülerle mücadele edilir.

— Devler, cinler ve periler gibi tabiatüstü varlıkların zaman zaman müdahalesi görülmektedir.

İspanya'da şövalye romanlarının öncüsü olarak, "La Gran Conquista de Ultramar" (Denizaşırı Ülkelerin Fethi) ve "El Libro del Caballero Cifar" (Cifar Şövalyesinin Kitabı) adlarında, XIII. Yüzyılın sonlarında veya XIV. yüzyılın başlarında meydana getirildikleri tahmin edilen iki eser bulunmaktadır. "La Gran Conquista de Ultramar", çeşitli şövalye maceralarını ve Haçlı seferlerini konu alan uzun bir anlatıdır. Godofredo de Bouillón'un dedesi olan Cisne Şövalyesinin başından geçenler eserde önemli yer işgal etmektedir. "El Libro del Caballero Cifar" tam anlamda İspanyol özellikleri taşıyan ilk şövalye romanı olarak kabul edilmektedir. Romana ismini veren kahraman ile oğlunun başından geçenler anlatılmaktadır. Eser, öğretici ve ahlâkî unsurlarıyla diğer şövalye romanlarından farklı yapıda olup, olayların anlatımında gerçeğe yakınlığıyla dikkati çekmektedir.

Amadís de Gaula

Amadís de Gaula en tanınmış İspanyol şövalye romanıdır. İlk defa XIV. yüzyılda, üç cilt halinde yazılmış olduğu bilinmekteyse de, ne yazık ki bu nüshalar kayıptır. Elde bulunan metinler 1492'de yazılmış olup, 1508'de

Garci Rodríguez de Montalvo tarafından gözden geçirilmiştir. Montalvo bu ilk üç kitabı gözden geçirmekle kalmamış, "Amadís'in Oğlu Esplandiân'ın Maceraları" adıyla dördüncü ve beşinci kitapları da yazmıştır.

Amadís de Gaula, Gaula kralı Perión ile İngiltere prensesi Elisena'nın oğludur. Roman, kahramanın doğumundan başlayarak Prenses Oriana ile İskoçya'da başlayan gençlik aşkım, şövalyelere, devlere ve büyücülere karşı kazandığı zaferleri, sonunda Oriana ile evlenmesini anlatmaktadır.

Romanda Amadís aşkta sadakatin, kahramanlığın ve faziletin timsali olarak görülmektedir. Sevgilisine karşı duyduğu aşkı, sevgilisinin adını duyduğunda onu kendisinden geçirtecek kadar kuvvetli ve derindir. Eser ahlâkî ve duygusal yönden Fransız şövalye romanlarından farklıdır; Lanzarote ve Tristan gibi şövalyelerin evli kadınlarla olan ilişkilerine mukabil, Amadís de Gaula'da temiz aşkın üstünlüğü savunulmaktadır.

Romanın I., II. ve III. bölümlerinin özeti şöyledir:

Perión ülkesine döner ve gördüğü bir rüyayı yorumlamaları için bilginlere başvurur. Bilginler ona Elisena ile aşkının meyvası olan Amadís'in doğacağını bildirirler. Amadis doğduktan sonra bir sandığa yerleştirilip denize bırakılır. Ayrıca sandığa bir yüzük, babasının kılıcı ve aslını açıklayan bir mektup konur. Amadís sonradan Gandales şövalyesi tarafından bulunur ve yetiştirilir. Denizde buldukları için ona "Denizler Çocuğu" adını koyarlar. Kral Garinter ölünce Perión ve Elisena evlenirler ve Galaor ve Melicia adında iki çocukları olur.

Eserin X. bölümünde "Denizler Çocuğu" nun babası Kral Perión ve annesi Elisena tarafından tanınması anlatılmaktadır:

"Ve Kral Perion, kraliçeye yüzüğü[13] ne yaptığını birkaç defa sormuştu. O da ne yaptığını hatırlayamadığı için kaybettiğini söylemişti.

Denizler Çocuğu, hizmetçisiyle konuşarak bir salondan geçerken kralın kızı Melicia'yı gördü. Kız ağlamaktaydı, ona neden ağladığını sordu.

— Senyor, —dedi kız.— kral uyurken muhafaza etmem için bana teslim ettiği yüzüğü kaybettim.

— O halde ben size onunki kadar güzel, hatta onunkinden daha güzel bir yüzük vereyim, bunu ona veriniz.

— Ama bu benim kaybettiğim yüzük.

— Bu imkânsız— dedi delikanlı.

— Öyleyse birbirlerine çok benziyorlar.— dedi genç kız.

— Bu daha iyi, ötekinin yerine bunu verirsiniz.

Delikanlı onu orada bırakarak odasına yatmağa gitti.

Kral uyanır uyanmaz kızından yüzüğü istedi. O da Denizler Çocuğunun kendisine verdiği yüzüğü uzattı. Kral kendi yüzüğü sanarak parmağına taktı. Fakat kızının kaybettiği yüzüğü odanın bir köşesinde yerde gördü; alıp ötekisiyle karşılaştırınca, bunun seneler önce kraliçeye verdiği yüzük olduğunu anladı ve kıza sordu:

— Bu yüzük nereden geldi?

Kız korkarak:

— Senyor, sizinkini kaybetmiştim, Denizler Çocuğu beni ağlarken gördü ve acıyarak kendi yüzüğünü verdi. Ben de sizin yüzüğünüz olduğunu sandım.— diye cevap verdi.

Kral, kraliçenin sadakatinden kuşku duyarak Denizler Çocuğu'nun cömertliğinin ve aşırı güzelliğinin kraliçeyi uygunsuz bir duruma sürüklemiş olacağını düşündü. Ve kılıcını alarak kraliçenin odasına girdi. Kapıyı kapattıktan sonra şöyle dedi:

— Kadın, sana verdiğim yüzüğü ne yaptığını sorduğumda bana kaybetmiş olduğunu söyledin. O yüzüğü Denizler Çocuğu biraz evvel Melicia'ya vermiş. Bunu bana nasıl açıklayacaksın? Eğer yalan söyleyecek olursan bunu hayatınla ödersin.

Onu böylesine kızgın bir halde gören kraliçe ayaklarına kapanarak cevap verdi:

— Ah, senyor, Tanrı adına yemin ederim ki benden haksız yere kuşku duyuyorsunuz. Bu ana kadar sizden gizlediğim şe-

13 Perion, Elisena'ya birbirlerine tıpa tıp benziyen iki yüzükten bir tanesini vermiş, o da çocuğunun boynuna takarak nehire bırakmıştı.

yi şimdi açıklıyacağım.

Ağlamağa başladı ve kendi oğlunu yüzük ve kılıçla birlikte nehre nasıl bıraktığını anlattı.

Kral:

— Bu çocuk bizim oğlumuz olsa gerek.— dedi. —Şimdi birlikte ona gidelim ve bu yüzüğü nereden ele geçirdiğini soralım.

Daha sonra birlikte odasına gittiler ve onu uyur vaziyette buldular. Kraliçe, eşinin kendisine duyduğu kuşku yüzünden için için ağlıyordu. Kral yatağın başucunda durmakta olan kılıcı eline aldı, tetkik edince bunun bir zamanlar sayısız darbeler indirdiği kılıç olduğunu farketti ve kraliçeye:

—Vay canına! bu kılıcı gayet iyi tanıyorum ben, bana söylediklerinin doğru olduğuna inanıyorum.— dedi.

— Ah senyor, —dedi kraliçe,— yüreğim daha fazla dayanamıyacak, artık onu uyandıralım.

Kraliçe yatakta uyumakta olan oğluna gitti ve elini avuçlarının içine aldı. O anda uyanan delikanlı kraliçeyi ağlar görünce sordu:

— Üzüntünüzün sebebi nedir? Eğer elimden gelen bir şeyse emredin, hayatım pahasına yaparım.

— Söyleyiniz bana lütfen, —dedi kraliçe.— Kimin oğlusunuz siz?

— Ne yazık ki bunu bilmiyorum, çünkü beni denizde bulmuşlar. Bunu duyan kraliçe delikanlının ayaklarına yıkıldı. O da hemen önünde diz çökerek sordu:

— Tanrım, neler oluyor?

Kraliçe ağlayarak cevap verdi:

— Oğlum, burada karşında gördüklerin senin kendi öz baban ve annen.

Delikanlı bunları duyunca şaşkınlık içinde sordu:

— Azize Meryem için! Neler duyuyorum?

Kraliçe onu kolları arasına alarak:

— Oğlum, Tanrı işlediğimiz günahı gizlememizi istemiş olmalı, sen doğunca büyük bir korkuya kapıldım ve kötü bir anne olarak seni denize bıraktım, kader şimdi karşına beni ve kral babanı çıkardı.— dedi.

O zaman delikanlı önlerinde diz çöktü ve sevinç gözyaşlarıyla ellerini öptü. Bu kadar tehlikeli maceradan sonra mutlu bir şekilde anne ve babasına kavuştuğu için Tanrı'ya şükretti.

Kraliçe:

— Oğlum, acaba başka bir adın var mı? —diye sordu.

— Evet, senyora, savaştan ayrılırken o hizmetçi bana, denize bırakıldığım zaman taşıdığım, balmumuna sarılmış mektubu teslim etmişti; mektupda ismimin Amadís olduğu yazılı.

Mektubu koynundan çıkarıp onlara verdi. Mektubu açtıklarında Daroleta'nın elyazısıyla yazılmış aynı mektup olduğunu gördüler.

— Sevgili oğlum,— dedi kraliçe, —bu mektup yazıldığında yüreğim büyük bir acıyla doluydu, şimdi ise son derece mutluyum. Tanrı'ya şükürler olsun! Bu günden itibaren ismin bu olsun."

Romanslar

Romanslar, tamamı günümüze kadar ulaşamayan kahramanlık destanlarına ait halkın hafızasında yer etmiş parçalardır. Saz şairleri XV. yüzyılda bunları kendilerinden de bir şeyler katarak yeniden düzenlemişlerdir. Saz şairlerinin sayesinde bu şiirler kaybolmayıp bugüne kadar gelmişlerdir. Bunlar çift sayılı mısralarda yarım kafiyeli, sekiz heceli, uzun manzumelerdir. Konu bakımından çeşitlilik gösterirler. Romanslar bütün sosyal sınıflar tarafından XV., XVI. ve XVII yüzyıllarda zevkle söylenmiştir. Konuları kahramanlık olayları, tarihî olaylar, aşk maceraları ve komik hikâyeler olabilir.

Aşağıdaki mısralar "Kaybedilen Krallık" adlı romansdan alınmıştır:

Don Rodrigo'nun orduları
yenilmiş kaçıyorlardı,
sekizinci çarpışmada yenmişti
düşmanları onları.

Bu romansda, savaş alanını bir tepeden, atının üzerinde seyreden Kral Rodrigo'nun[14] saltanatını kaybetmesi üzerine duyduğu üzüntü şu şekilde dile getirilmektedir:

14 Kral Rodrigo 711 yılında Tarık bin Ziyad tarafından yenilgiye uğratılan son Vizigot kralıdır.

Dün İspanya kralıydım,
bugün bir tek köyüm yok.
Dün şatolarım ve şehirlerim vardı,
bugün benim diyebileceğim bir tek kale burcu yok.
Dün emrimde hizmetkârlar ve adamlarım vardı,
bugün hiçbirine sahip değilim.
Lânet olsun dünyaya geldiğim o saate,
lânet olsun tahta çıktığım o güne.
Ah ölüm! Neden gelip de
ruhumu bu sefil bedenden alıp götürmüyorsun?
Sana öyle minnettar kalırdım ki.

Katolik Hükümdarlar, İsabel ve Fernando 1492 yılında Granada'yı fethettikleri zaman, I. Muhammed (1238-1273) tarafından kurulan Gırnata (Granada) Arap emirliğiyle birlikte yarımadadaki sekiz yüzyıl süren Müslüman varlığı da sona ermiş oldu. Son Granada emiri genç Boabdil (Ebu Abdullah) şehri Hıristiyanlara teslim ederek annesinin refakatinde ayrılmıştır. Granada'yı son kez bir tepenin üzerinden seyreden emirin hissettikleri Kral Rodrigo'nun hissettiklerinden pek farklı olmasa gerek. "El Rey Chico Pierde Granada" (Çocuk Kral Granada'yı Kaybediyor) adlı romansda bu tarihî olay şu şekilde anlatılmaktadır:

yüksek bir tepeden
Granada gözükmekteydi.
Granada'ya bakarken
şunları söylemekteydi:
—"Ah, ünlü Granada,
teselli ve neşe kaynağım,
şimdi sana bir tepeden,
uzaktan bakıyorum, sevgili şehrim;
artık senden kopuyorum,
seni bir daha göremiyeceğim!
Ah, feleğin çarkı,
sana güvenen bir çılgındır:
dün ünlü bir kraldım,
bugün bir hiçim!"

Önde adamlarıyla ilerliyen annesi ona niçin durduğunu sorduğunda, yüreğindeki büyük üzüntüyle, gösterdiği korkaklık sebebiyle ağlayan emir ona şöyle cevap verir:

—"Oğlun büyük bir acıyla
Granada'yı seyrediyor."

Annesi ise şu sözleri söyler:

—"Mademki bir erkek gibi devletini savunamadın,
hiç olmazsa şimdi bir kadın gibi ağla."

Geleneksel Kastilya Lirik Şiiri

Saz şairleri epik şiirlerini bütün memleketi dolaşarak halka okurlarken, XII. yüzyılda, Fransa'nın güneyinde, sonradan bütün Avrupa'yı etkileyecek olan yeni ve kibar bir şiir türü ortaya çıktı. Bu şiirin yaratıcıları Provence şairleridir. Bunlar, millî kahramanların maceralarını, ülkeyi dolaşarak halka okuyan mütevazi şairlerden farklıdırlar. Provence şairleri şiirlerini saraylı asilzadeler için yaratan kibar sanatçılardı. Eserleri kendi iç dünyalarının yansıması olduğundan konuları genellikle aşktır. Bu şiirlerde kadın aşık olunan değerli bir varlıktır. Bu edebî tür XIII. yüzyıldan itibaren Fransa'nın güneyinden bütün Avrupa'ya yayıldı.

XII. yüzyılda, Galisya'daki Santiago de Compostela şehri dinî bir ziyaret merkeziydi. Burasını bütün Avrupa'dan gelen hacı adayları ziyaret ederdi. Bu hacılar arasında çok sayıda saz şairi de bulunurdu. Bunlar XIII. ve XIV. yüzyıllarda lirik saray şiirinde Galisya dilini kullanmayı tercih ettiler. Kastilya dilinde nesrin yaratıcısı olarak kabul edilen Bilgin kral X. Alfonso da Galisya dilinde şiirler yazmıştır. "Santa María Şarkıları" adlı eseri 400 kadar şiiri içermektedir. Kastilya dilinde zengin bir lirik şiir birikimi olmasına rağmen, XV. yüzyıla ka-

dar yazılı olarak ifade edilmemişlerdir. Aşağıda Kastilya dilinde yazılmış bir şiirden üç mısrayı görmekteyiz:

Dertlerim denizin dalgaları gibidir,
bir gelirler, bir giderler,
ne gece ne de gündüz bana rahat verirler.

XV. Yüzyıl Kastilya Edebiyatı

Önceki yüzyıllarda olduğu gibi, XV. yüzyılda da edebiyatta iki ayrı eğilim bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, geleneksel halk edebiyatı olup, romanslar ve sözlü lirik şiirleri içinde almaktadır. İkinci akım ise, kültürlü sınıfın yarattığı saray edebiyatıdır ve zevk sahibi Kastilya aristokrasisi tarafından yazılmış, ince bir zevkin ürünü olan şiirlerden oluşmaktadır. XV. yüzyılda Kastilyalı saray şairleri lirik şiirde ifade aracı olarak Galisya dilinden vazgeçerek kendi dillerinde, Dante'nin tesiriyle Provence kaynaklı aşk şiirleri yazmışlardır. Bu şairler arasında Santillana Markisi ve Jorge Manrique bu yüzyılın en tanınmış iki temsilcisidir.

Santillana Markisi, Iñigo López de Mendoza (1398 - 1458)

Carrión de los Condes'de (Palencia) doğdu. Çağının derin kültürüne sahip bir şahsiyeti olarak Kastilya edebiyatında önemli bir yer işgal eder. Kastilya amirali Diego Hurtado de Mendoza'nın oğludur. 1412-1418 yılları arasında Aragón kralına hizmet etti ve Enrique de Villena ile sıkı dostluk kurdu. 1416'da Catalina de Figuera ile evlendi. 1445 yılında, Olmedo savaşında büyük başarı gösterdi ve aym yıl Santillana markisi ve Real de Manzanares kontu unvanını kazandı. İçinde Grekçe ve Lâtince elyazmalarının bulunduğu özel bir kütüphane kurdu ve Seneca'nın trajedilerinin İspanyolcaya çevirilmesini sağladı.

Eserlerinde İtalyan edebiyatının etkisi görülür. "Serranilla" denilen pastoral tarzdaki şiirlerini provence şiirinden esinlenerek yazmıştır. Bu şiirlerde bir asilzade ile bir çoban kızı arasında geçen konuşmalara yer vermektedir. Çoban kızı asilzadenin aşk talebini bazen alaycı bir tavırla reddetmekte, bazen de kabul etmektedir. "serranilla"lar arasında en beğenileni "Moza tan fermosa" (Öyle güzel bir kız) adlı olanıdır. Marki çevresindeki gerçek dünyaya değişik bir bakış açısıyla bakarak karşılaştığı çoban kızını idealleştirmektedir:

Güller ve çiçeklerle dolu,
yemyeşil bir çayırda
diğer çobanlarla birlikte,
sürüsünü otlatırken,
gördüm onu.
Öylesine güzeldi ki
Finojosalı bir çoban kızı
olduğuna inanmak
mümkün değil.

Juan de Mena (1411-1456)

Cordoba'da doğdu. Salamanca ve Roma'da hümanizma eğitimi gördü. Bir entellektüel olarak zamanın politik çekişmelerinin dışında kalmayı tercih ederek II. Juan ve Alvaro de Luna'ya bağlı kaldı. Mena, II. Juan'ın sarayında vakanüvis olarak görev yaptı. 1442'de "İlyada"nın metnini Kastilya diline çevirdi. En önemli eseri "El laberinto de Fortuna" (Kader Labirenti) Dante'nin alegorik eserlerinden esinlenerek yazmış olduğu uzun bir şiirdir. Uzunluğu nedeniyle "Las Trescientas" adıyla da bilinen bu şiirin bir bölümünde Takdiri ilâhî tarafından Talih şatosuna götürülen şair orada üç büyük çark görür. Çarklardan ikisi hareketsiz olup geçmişi ve geleceği tem-

sil etmektedirler. Dönmekte olan ise şimdiki zamanı göstermektedir:

Gözlerimi bana işaret ettiği yere çevirince,
içeride üç büyük çark gördüm:
iki tanesi hareket etmiyordu,
ama ortadaki durmaksızın dönüyordu;
ve hepsinin altında vere düşmüş,
sayısız insan gördüm,
herbirinin alnında isimleri
ve kaderleri yazılıydı.

Juan de Mena'nın önemi onun İspanyol şiirinde ince ve seçkin bir dil kullanan ilk şair olmasından ileri gelmektedir. Halkın konuştuğu dile itibar etmeyerek, eserlerinde süslü bir dil ve dolambaçlı ifadeler kullanmıştır. Sanatının kendisinden sonraki şairleri etkilediği, özellikle kendisi gibi Cordobalı bir sair olan Góngora üzerinde büyük etkisi olduğu muhakkaktır.

Gómez Manrique (1412 - 1490)

Şair ve oyun yazarı Gómez Manrique, Amusco'da (Palencia) doğdu. Santillana Markisinin yeğenidir. II. Juan ve IV. Enrique'ye karşı isyanlara katılarak Aragon prenslerini destekledi. 1445'deki Olmedo savaşında yenildi, fakat 1448'de tekrar isyan etti. 1465'de Avila şehrini Alfonso'ya karşı savundu. 1470'de diğer asillerle birlikte kralı, Toros de Guisando antlaşmasını imzalamaya zorladı. 1474'de IV. Enrique ölünce, Katolik hükümdar Fernando tarafından Toledo hâkimi olarak atandı.

Manrique'nin şiirlerinin bir kısmı IV. Enrique'yi ve Toledo başpiskoposu Alfonso Carrillo'yu hedef alan şiddetli taşlamalardır. Ayrıca Ortaçağ saray şairleri geleneğine uygun aşk şiirleriyle, alegorik ve didaktik tarzda şiirler de yazmıştır.

Manrique asıl başarısını tiyatro yazarlığında göstermiştir. Manzum olarak dinî oyunlar yazmıştır. Ayrıca, "Lamentaciones hechas para Semana Santa" (Mukaddes Hafta İçin Yakılan Ağıtlar) adlı bir kısa oyunu vardır.

Jorge Manrique (1440 - 1479)

Paredes de Nava'da doğdu. Paredes kontu Rodrigo Manrique'nin oğlu, şair Gómez Manrique'nin yeğenidir. Hem şair, hem de bir asker olan Jorge Manrique babasının izinden giderek IV. Enrique'ye karşı Prens don Alfonso'nun saflarında yer aldı ve prensin ölümünden sonra da İsabel'i destekledi. Villena markisine karşı Calatrava'da çarpıştı ve Uclés kuşatmasını kaldırmak için babasıyla birlikte mücadele etti. Katolik hükümdar İsabel'in düşmanlarına karşı savaşırken Garci-Muñoz kalesi önünde vurularak öldü.

Elli civarındaki şiirlerinde insan ömrünün kısalığı, güç, servet ve güzelliğin geçici şeyler olduğu vurgulanmaktadır. En güzel şiirlerini babasının ölümü üzerine yazmıştır. "Las Coplas de Jorge Manrique por la muerte de su padre" adlı eserini 1476 yılında tamamladı. Kırküç şiirden ibaret olan bu eserde babasının hatırasını canlandırmakta ve ayrıca insanın ölüm karşısındaki çaresizliğini belirtmektedir. Kısa ve uzun mısraların birbirlerini takip etmesinden oluşan şiirleri Ortaçağın en güzel lirik eserleri arasında yer almaktadır.

Kendine gel gafil ruh,
uyan bu derin uykudan,
bir bak
nasıl geçiyor ömür,
nasıl geliyor ölüm,
sinsice.

Ömrümüz denize kavuşan
nehirler gibidirler,
ölümle kucaklaşmak,
sona varmak için
herkes oraya doğru yol alır;
büyük, orta ve küçük nehirler
oraya giderler;
ve vardıklarında,
fakirler ve zenginler
eşittirler.

Tiyatro - Juan del Encina (1469-1529)

Juan del Encina Rönesans tiyatrosunun temellerini atan edebî şahsiyet olarak tanınır. Çalışmalarını oyun yazarlığı, müzik ve şiir dallarında yoğunlaştırmıştır. Salamanca'da doğdu. Aynı şehirde, Salamanca Üniversitesinde hukuk öğrenimi gördü. 1492'de Alba dükünün hizmetine girdi ve dükün sarayında oyun yazarı, müzisyen, aktör ve eğlence düzenleyicisi olarak birkaç yıl çalıştı. 1498'de Roma'ya giderek İspanyol asıllı Papa IV. Alejandro'nun himayesine girdi. 1509 yılında bir sonraki papa tarafından Malaga katedraline başdiyakos olarak tayin edildi. 1529 yılında León katedralinde başpapaz olarak görev yapmaktayken orada öldü.

Encina pastoral oyunlar yazmıştır. Bu oyunların ilk üçünde Ortaçağ geleneğini sürdürmüştür. Diğerlerinde ise gerek mizahî yönleri ve gerekse üslûp özellikleri bakımından Rönesansın etkisi görülmektedir. Oyunlarının çoğunu İtalyan oyun yazarlarından esinlenerek yazmıştır. Dili canlı ve akıcıdır, "Soyagués" adı verilen komik köylü konuşmasını tiyatroya ilk defa o sokmuştur. Bu yenilik kendisinden sonraki tiyatro yazarları tarafından devam ettirilmiştir. Eserlerini titiz bir üslûpla yazan Encina her şahsı seviyesine uygun bir lisanla ko-

nuşturmada oldukça başarılı olmuştur.

Encina ilk kez 1513 yılında Roma'da salıneye koyduğu "Plácida ve Vitoriano" adlı pastoral oyunuyla büyük başarı elde etti. Oyunun konusu kısaca şöyledir:

Plácida ile arası bozulan Vitoriano, arkadaşı Suplicio'nun tavsiyesine uyarak Flugencia'nın kolları arasında teselli bulmak ister, fakat Flugencia onunla alay eder ve kendisinden uzaklaştırır. Eritea adlı yaşlı bir kadın çöpçatanlık yaparak Flugencia'ya aşk iksiri içirir. Bununla birlikte, Vitoriano Plácida'yı hâlâ sevmektedir, onu aramak için yola çıkacağım arkadaşı Suplicio'ya söyler. Fakat çok geç kalır, kız kendini hançeriyle öldürmüştür. Vitoriano da kendini öldürmek ister, ama Suplicio engel olur. İkinci perdede Vitoriano, Plácida'nm mezarı başında hayatına son vermek üzereyken, birden Venüs görünür ve Plácida'nm ölümünün kendisine olan bağlılığını sınamak amacıyla düzenlendiğini söyler ve sonra kardeşi Merkür'ün yardımıyla kızı yeniden hayata döndürür. Oyun bu şekilde iyi bir sonla biter. Oyunda ilk defa önsöz uygulanmış olması eserin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Rönesansa Doğru Yöneliş

XV. yüzyılda Kastilya edebiyatında daha çok Ortaçağın özellikleri egemen olmakla birlikte, Rönesansın etkisi de hissedilmektedir. Kastilya edebiyatı bu yüzyılda, Ortaçağın geleneksel Hıristiyanlık idealleri ile Eskiçağın klasik kültürünün bir arada görüldüğü bir geçiş döneminde bulunmaktadır. Bu dönemde, Fernando de Rojas'ın 1499 yılında yazdığı "La Celestina", İspanyol edebiyatında "Don Quijote"den sonra en tanınmış eser olarak kabul edilmektedir. Diğer adı "Tragicome-

dia de Calisto y Melibea" (Calisto ile Melibea'nın Trajikomedisi) olan bu eserin konusu kısaca şöyledir:

Calisto adında genç bir asilzade bir tesadüf sonucu, Melibea adlı bir kızın bahçesine girer ve onu görür görmez aşık olur. Kızın aşkını reddetmesi üzerine uşağı Sempronia'nun tavsiyesiyle, çöpçatanlık yapması için Celestina adında yaşlı bir kadına başvurur .Celestina çöpçatanlık yapmaya kabul ederek kızın evine gider ve onu Calisto ile buluşmaya ikna eder. İki aşık her gece genç kızın bahçesinde görüşürler. Bir gece delikanlı kızın bahçe duvarına tırmanırken attığı yanlış bir adım sonucu ayağı kayar ve yere düşüp ölür. Melibea sevgilisinin ölümü üzerine kendisini yüksek bir kuleden atmak suretiyle intihar eder.

Fernando de Rojas bu esediyle hayatın trajik bir çabadan başka bir şey olmadığını ve insanoğlunun kaderin elinde oyuncak olduğunu anlatmak istemektedir. Yazar, ihtiras ve hırsın kişiyi nasıl bir akıbete sürükleyeceğini göstermekte ve insanların para hırsı, bencillik gibi kusurlu yönlerini eleştirmektedir. Eser yirmibir perdelik olup, tiyatro tekniği bakımından sahneye konulmaya uygun değildir. Ortaçağ ve Rönesans özelliklerini bir arada bulundurmaktadır; yazarın ibret dersi vermek istemesi Ortaçağın özelliğini, Melibea'nın intiharı Rönesansın etkisini göstermektedir. Eserin kahramanlarının karakterleri, davranışları ve konuşmaları ait oldukları sosyal sınıf ve mertebeye uygun düşmektedir. Bu gerçekçi yönüyle "La Celestina" İspanyol edebiyatının en önemli eserleri arasında yer almaktadır.

İspanyol Edebiyatında Altın Çağ

Ortaçağın sona ermesiyle birlikte İspanyol edebiyatında, XVI. yüzyılın başından XVII. yüzyılın sonlarına

kadar devam edecek olan ve Altın Çağ diye adlandırılan uzun bir devre başlar. Her biri bir yüzyıl süren, Rönesans ve Barok olmak üzere ikiye ayrılan bu parlak ve verimli devrede edebiyatta ve güzel sanatlarda ölmez eserler yaratılmıştır.

Altın Çağın belli başlı edebî şahsiyetleri olarak, Garcilaso de la Vega, Luis de León, Fernando de Herrera, Torres Naharro, Lope de Rueda, San Juan de la Cruz, Antonio de Guevara, Cervantes, Lope de Vega, Tirso de Molina, Ruiz de Alarcón, Calderón, Góngora, Quevedo ve Gracián'ı görmekteyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

RÖNESANS

Rönesansı Hazırlayan Sebepler

XVI. yüzyıla gelindiğinde Ortaçağ insanını coşturan ideallerin önemli bir kısmının Avrupa edebiyatında çoktan terkedilmiş olduğunu görüyoruz. XV. yüzyıl başlarında, bilim ve sanatta Eskiçağın klasik kültürüne dönmeyi hedef alan yeni bir bakış açısı benimsendi. Bu yeni akıma "yeniden doğuş" anlamına gelen Rönesans adı verilmektedir.

Ortaçağın edebiyat yapısının çökmesinde çeşitli etkenler rol oynamıştır. Bunlar arasında en önemlisi burjuva sınıfının giderek güçlenmesidir. Esnaf ve sanatkârların yaşadıkları yerleşim bölgelerinde eski kural ve geleneklerin karşısına serbest fikirler çıkmağa başlamış

ve sonuçta, Kilisenin, dünya nimetlerinden insanoğlunu mahrum eden fikir ve ideallerinin yerini, hayatın tadını çıkarmayı amaç edinen dünyevî fikir ve görüşler almıştır. Diğer taraftan, burjuva sınıfının iktisadî gücü, Kiliseye bağımlı olmayan kültürlü bir zümre oluşturarak din dışı bir kültürün yayılmasına imkân sağlamıştır. Bilindiği gibi, Kilise o zamana kadar bilim ve kültürün rakipsiz, tek temsilcisi olarak bulunmaktaydı.

Bütün bunların yanında, XV. yüzyıl İtalya'sının öncülüğünde, gözlerin eski Grek ve Lâtin dünyasına çevrilmesi Rönesansı yaratan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Hareket noktaları Eskiçağın eserleri olan İtalyan hümanistleri sayesinde insanı belirli kurallara bağlıyan bağlar gevşetilmiş ve dünyadaki güzelliklerden zevk alan, güzel olan herşeyi takdir eden, ince ve uyumlu bir sanat yaratılmıştır.

Rönesans, sadece sanatta gerçekleştirilen bir devrim değildir; aynı zamanda, eğitimde, bilimde olayları değişik bir görüş açısıyla inceleyen, kısacası, yaşamın her yönünü etkileyen bir canlanmadır. Rönesans özellikle, ahlâkta, dinde, sanatta ve dilde köklü değişiklikler meydana getirmiştir.

Rönesansla eski ahlâk kuralları kırılmış, katı düşünce yapısı değişerek ıstırap çekme ve gözyaşı dökmenin yerini hayatm tadını çıkarmayı hedef alan bir görüş almıştır.

Rönesans dinî fikirleri tamamen ortadan kaldırmamıştır; Avrupa yine Hıristiyan inançlarına bağlı kalmaya devam etmiştir, fakat dinin katı kuralları giderek zayıflamış ve yerini gerçek sevgiyi, şefkati ve acıma duygularını benimseyen görüşlere terketmiştir.

Sanat alanında, Grek ve Lâtin dünyasının etkisiyle pastoral çevre, mitoloji gibi klasik temalar seçilmiştir.

Edebî sanatlarda ise Ortaçağın ahlâk dersi verme prensibi bırakılarak, sadece güzel olan şeylerin gösterilmesi hedef alınmıştır. Aynı şekilde, Ortaçağın gerçekçiliğinden de uzaklaşılmıştır.

Rönesans, İspanyolca, İtalyanca ve Fransızca gibi modern diller üzerinde büyük tesirler meydana getirmiş, dillerin gelişmesine yardımcı olmuştur. Yaratılan eserlerde sade ve kibar bir dil kullanılmıştır.

İspanya'da Rönesans

İspanya'da Rönesans nisbeten geç başlamıştır. Bununla birlikte, İspanya sadece kendi bünyesine uygun olan yenilikleri kabul etmiştir. Rönesansın etkileri İspanya'da II. Felipe'nin zamanında, XVI. yüzyılın ikinci yarısında hissedilmiştir. Bu gecikme ülkenin iç ve dış siyasetinden ileri gelmektedir. İspanya uzun seneler Müslüman âlemine karşı Hıristiyanlığın savunmasını yapmış olduğu gibi, Protestan Avrupa'ya karşı da cephe alarak Hıristiyan dünyasının lideri olma siyasetini koyu bir dinî fanatizmle sürdürmüştür. Kilisenin baskı ve eleştirisi yüzünden eskiye bağlılıktan tamamen kopulamamış ve Rönesansın getirdiği yenilikler, manevî değerler göz önünde bulundurularak ve geleneksel yapıyla bir dengede tutularak kabul edilmiştir. Edebî alanda eski ile yeninin sentezini en başarılı şekilde Rahip Luis de León yapabilmiştir. Onun eserlerinde dinî kavramlarla yeni fikir ve şekillerin bir arada, uyum içinde olduklarını görmekteyiz.

Garcilaso de la Vega (1503-1536)

Katalan Juan Boscân'ın 1526 yılında, Petrarca'nın vezin ve üslûbunu benimseyerek şiirler yazmasıyla, İtal-

ya'nın lirizmi İspanyol edebiyatına girer. Her ne kadar şiirde Rönesansın etkisi Juan Boscân ile başlamışsa da, kendisi önemli sayılabilecek bir eser yaratamamıştır. Buna karşılık, Boscán'ın yakın arkadaşı Garcilaso de la Vega yeni bir üslûpla başarılı eserler vermiştir. Geleneksel sekiz heceli mısra onun çabaları sonucu, yerini onbir heceli mısraya bırakır. Sone, "octava"[15], "terceto"[16], "lira"[17], "estancia"[18] kullanarak tabiat güzelliklerini tasvir eden veya mitolojiyi konu alan mükemmel şiirler yazmıştır. Aşk onda Petrarca'da olduğu gibi melankolik bir havadadır. Üslûbunda, lirik şiirin gereği asil ve yüksek duygulara hitap eden bir incelik ve kibarlık hâkimdir.

Asıl bir aileden gelen Garcilaso de la Vega 1503 senesinde Toledo'da doğdu. Uzun yıllar V. Carlos'a hizmet ederek Avrupa'yı dolaştı. İtalya'da da bir müddet yaşayan şair, Fransa'nın güneyinde, bir kaleye yapılan saldırı sırasında, 33 yaşındayken öldü. Az sayıdaki eserlerinin büyük bir kısmı, Portekizli bayan İsabel Freyre'ye karşı duyduğu karşılıksız aşkını ve bu hanımın genç yaşta ölümü üzerine hisettiği derin acıyı yansıtmaktadır. Bu acı, özellikle sonelerinde ve pastoral şiirlerinde açık bir şekilde görülmektedir. Aşağıdaki mısralar "Nemoroso" adlı pastoral şiirden alınmış olup, bir çobanın Elisa adındaki sevgilisinin vakitsiz ölümü yüzünden duyduğu ıstırabı dile getirmektedir. Şair aslında kendi acısını büyük bir samimiyetle açığa vurmaktadır. Garcilaso nazımda aşk ve tabiat güzelliğini birlikte işleyen, İspanyol edebiyatının en usta lirik şair-

15 Sekiz mısralık kıtalarla yazılan onbir heceli şiir.
16 Üç mısralık şiir.
17 Beş mısralık şiir.
18 Eşit sayıdaki mısralardan oluşan kıtalarla yazılmış şiir.

lerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Kimin aklıma gelebilirdi? Elvira, hayatım benim,
bu serin rüzgârlı vadide
sen ve ben bahar çiçekleri toplarken,
bu kadar uzun bir ayrılığın olacağı
ve aşkımıza son veren o acı günün geleceği.

Rahip Luis de León (1527-1591)

XVI. yüzyılın ikinci yarısında lirik şiir, dinî ve millî konularla bütünleşerek, sadece İspanya'da görülen bir biçim alır. Garcilaso'nun İtalyan şiirinin etkisiyle başlattığı şiirde bu özellikleri bulunduran iki okul ortaya çıkar. Birincisi, Rahip Luis de León'un öncülüğünü yaptığı, üslûpta sadelik ve ölçülülük anlayışını benimseyen Salamanca okulu; ikincisi ise Fernando de Herrera ile başlayan ve XVII. yüzyılın Barok dönemine geçiş ortamını hazırlayan, şiirde ağdalı lisan prensibini kabul eden Sevilla okuludur.

Rahip Luis de León, 1527'de Belmonte'de doğdu. Bir müddet Salamanca Üniversitesinde ders verdi. Arkadaşları tarafından haksız olarak Engizisyon mahkemesine şikâyet edilmesi üzerine beş yıl hapis yattı. Üstün meziyetlere sahip bir insan olarak tanınan Luis de León 1576'da hapisten çıktıktan sonra kendisini şikâyet eden arkadaşlarını affetmek olgunluğunu göstererek eski görevine döndü. İlk dersini verirken konuşmasına Lâtince **Dicebamus hesterna die** (Dün konuşmamızda diyorduk ki...) cümlesiyle başlamıştır.

İbrani, Hıristiyan ve Klasik kültürlerde derin bir bilgisi olan Luis de León'un dinî eserlerinde Rönesansın etkisi sezilmektedir. Rönesans nesrinin kurucuları arasında kabul edilen Luis de León, "İsa'nın İsimleri" adlı

nesir eserinde, İncilde İsa'nın sıfatları olarak geçen Koca, Sevgili ve Çoban gibi kelimeleri yorumlamaktadır. Rahip Luis de León'un ayrıca "La perfecta casada" (Mükemmel Evli Kadın) ve "Exposición del Libro de Job" (Eyüp Kitabının Takdimi) adlı iki önemli nesir eseri bulunmaktadır.

Manzum eserleri ölümünden kırk yıl sonra Quevedo tarafından baskıya verilmiştir. Dinî ve ahlakî değerlerin ön planda tutulduğu şiirlerinde bu dünyanın ikiyüzlülüklerle dolu olduğu, insanın gerçek huzura ancak münzevî bir hayat sürmekle kavuşabileceği fikri vurgulanmaktadır.

Fernando de Herrera (1534-1597)

Endülüslü şair Herrera'nın zamanın şiirine yapmış olduğu katkı büyüktür. Çağdaşları tarafından kendisine "el Divino" (Muhteşem, ilâhî) lâkabı takılan Ferrera, Sevilla'da doğdu. O zamanlar Sevilla'da bir üniversitenin bulunmaması sebebiyle Gelves kontunun tertip ettiği edebî sohbetlere katıldı ve kontun evinde gördüğü, çok güzel bir kadın olan Kontes donya Leonor de Millán'a aşık oldu. Kontese duyduğu platonik aşk sebebiyle elli kadar sone yazdı. Bunlardan XXIV numaralı sonesinde, gerçekleşmesi mümkün olmayan bu karşılıksız aşkın kendisine ne kadar büyük bir ıstırap verdiği görülmektedir:

Ne olur beni dinle ebedî ve kutsal nehir;[19]
yürekler parçalayan feryadımı
sularına kat
Ve Nereo Baba'ya[20] götür.
Sana gönderdiğim bu ihtiraslı hıçkırıkların
bazılarını hafif bir rüzgâr silmeden

19 Guadalquivir nehri kastedilmektedir.
20 Denizler tanrısı.

akıntın çağlayarak götürsün,
aşkımın çılgınlığını dalgalarına gömsün.
Istıraplarımın başka tanığı olsun istemiyorum,
ağaçlar ve kayalıklar feryatlarımdan
hep yakınıyorlar.
Bu dalgalara ve taşkın akıntıya
karşı koyan gözyaşlarım
acımı ve aşkımı daima yaşatacaklar.

Herrera, kontesin 1591 yılında ölmesi üzerine şiir yazmayı bırakarak nesir eserler yazmağa başladı. Manzum ve nesir eserlerinin önemli bir kısmı kayıptır. Manzum eserlerinden "Canciones" (Şarkılar) Petrarca'dan esinlenmek suretiyle yazılmıştır. Bu şarkılardan, Don Juan da Austria ve İnebahtı savaşıyla ilgili olanları en tanınmışlarıdır.

Tiyatro - Torres Naharro (1485 - 1531)

Badajoz'da doğdu. Cezayir'de bir müddet esir olarak yaşadı. Serbest kaldıktan sonra Roma'ya gitti ve orada papaz oldu. Eserlerinden bazılarını Papa X. León' un önünde segiledi.

Yazdığı sekiz komedi, "Propalladia" adını verdiği bir ciltte toplanmıştır. Önsözünde tiyatro sanatı ile ilgili olarak yazdığı bazı kurallar yer almaktadır. Bu kurallara göre, eser mutlu bir sonla bitmeli, beş perdeden ibaret olmalı ve konunun ve anlatılmak istenilen fikrin kolaylıkla anlaşılması için, kullanılan kelimeler herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermeyecek kadar basit olmalıdır.

Komedilerini "a noticia" (gerçeğe dayanan) ve "a fantasía" (hayalgücünün eseri olan) şeklinde ikiye ayırmaktadır. Birinciler "entremés"[21] tarzında yazılmış olup aksiyon bakımından zayıftır. Bunlardan "Soldades-

21 Perde aralarında oynanan kısa güldürü.

ca" da askerlerin karşılıklı konuşmaları ve "Tinellaria" da ise hizmetçilerin hayatı sergilenmektedir. İkinci gruptakiler, olaylar dizisinde basit bir entrikanın görüldüğü oyunlardır. Bunlardan "Himenea" daha başarılı bir yapıda olup "capa y espada" (şövalye maceraları) tarzında yazılan oyunların öncüsü sayılabilir. Bu oyunda Himenea, Febea adlı kıza ilgi duymaktadır. Kızın ağabeyi kardeşinin şerefine leke sürüldüğünü sanarak onu öldürmek ister, fakat oyunun sonunda herşey anlaşılır ve gençlerin düğünü ile perde kapanır. Torres Naharro'nun yazdığı diğer komediler şunlardır: "Trofea", "Jacinta", "Serafina", "Aquilana" ve "Calamita". Bunlardan başka, Juan del Encina'nın tekniğini izleyerek yazdığı "Diálogo del Nacimiento" adlı bir eseri vardır.

Torres Naharro, tiyatroya gerçekçi unsurları katan ilk İspanyol tiyatro yazarıdır. Eserlerinde rahipler sınıfına yönelik bir eleştiri görülmektedir. "a noticia" tarzı komedilerinin yapıları basit olmakla birlikte, konuşmalar çok canlıdır. Oyunlarında yabancı dilde ve lehçede konuşmaların geçmesi onun tiyatroda uyguladığı yeni bir özelliktir. Eserlerini sekiz heceli mısralarla yazmıştır.

Gil Vicente (1465?-1536?)

V. Carlos zamanında en tanınmış oyun yazarıdır. Portekiz'de doğdu. Aynı zamanda müzisyen, aktör ve kuyumcuydu. Portekiz krallarının hizmetinde çeşitli eserlerini sergiledi.

Dinî özellikteki ilk eserlerinde Juan del Encina'nın pastoral formülünü benimsemiştir. Bu eserleri genellikle canlıdır. Daha sonraları oyunlarında alegori, eleştiri, lirizm ve dinî şahsiyetler gibi yeni unsurlar kullanan Gil Vicente komedilerinde daha başarılı olmuştur. "Comedia

del Viudo" (Dul Adamın Komedisi) adlı oyunda entrikanın hâkim olduğu görülmektedir. Don Rosvel Tenori adlı dul bir adam aşık olduğu iki kızdan birini seçmek zorunda kalmaktadır. "Don Duardos" adlı komedisi Vicente'nin en iyi eserleri arasındadır. Bu eserde bir prens olan don Duardos, Prenses Flérida'ya aşık olur ve kimliğini gizleyerek bahçıvan kılığına girer. Oyunda derin bir lirizm hâkim olup, olaylar dizisi, olayların geçtiği çevre ve şahıslar bakımından ilginç özellikler taşımaktadır.

Lope de Rueda (1500-1565)

İspanyol halk tiyatrosunun kurucularındandır. 1500 yılında Sevilla şehrinde doğdu. Birçok işte çalıştıktan sonra, sırasıyla tiyatroda aktör, dram yazarı ve kumpanya yönetmeni olarak görev aldı. 1565'de Sevilla'da öldü.

Lope de Rueda, konularını gerçek hayattan aldığı "pasos" denilen tek perdelik kısa oyunlarıyla isim yapmıştır. Oyunlarını nesir halinde yazmış olması o devir için büyük bir yenilik sayılır. Eserlerinde, özellikle "pasos" tipinde olanlarda sade bir dil kullanmış ve halkın beğendiği konuları işlemiştir. Konuşmalarda sık sık halk tabirlerine yer vermesi halkı cezbeden özelliklerden bir tanesidir. Tiyatroda "aptal" ve "komik" tipleri yaratmada büyük başarı gösteren Lope'nin en tanınmış tiyatro eseri "Las Aceitunas" (Zeytinler) adlı "paso" sudur.

Aşağıdaki satırlarda bu eserden alınmış bir pasaj görmekteyiz:

(Torubio-evin beyi, Agueda de Toruegano-evin hanımı, Mencigüela-kızları, Aloja-komşu. Evin hanımı ile beyi henüz elde edilmemiş zeytin mahsulü yüzünden tartışmaktadırlar.)

AGUEDA — Efendi, bak ne düşünüyorum. Bugün dikmiş olduğun zeytin fidanı altı veya yedi yıl sonra 200 veya 300 kilo zeytin verir. Onun yanına birkaç fidan daha dikecek olur-

sak, yirmibeş veya otuz sene sonra koskoca bir zeytinliğimiz olur.

TORUBIO — Çok doğru hanım, hiç fena fikir değil.

AGUEDA — Bak efendi, aklıma ne geldi: ben zeytinleri topladıktan sonra sen eşekle pazara götürürsün. Mencigüela da onları satar. Bana bak kız, kilosunu iki riyalden aşağıya verme sakın!

TORUBIO — İki riyal olur mu hiç! Delirdin mi sen? Belediye memurları ceza yazmak için başımızdan eksik olmazlar sonra! Kilosuna ondört veya onbeş dinar yetişir de artar.

AGUEDA — Sen sus bakalım herif! Bu zeytinler Cordoba cinsinden.

TORUBIO — Cordoba cinsi bile olsalar dediğim fiyat uygundur.

AGUEDA — Kafamı şişirme benim! Bak kızım, sen dediğimden şaşma. Kilosunu iki riyalden aşağı sakın verme.

TORUBIO — İki riyale asla olmaz! Gel buraya kızım, söyle bakalım kaça satacaksın?

MENCIGÜEA — Sizin söylediğiniz fiyata babacığım.

TORUBIO — Ondört veya onbeş dinara değil mi?

MENCIGÜELA — Evet, babacığım.

AGUEDA — Nasıl "evet, babacığım" dersin! Gel buraya kız, kaç paraya satacaksın?

MENCIGÜELA — Sizin uygun gördüğünüz fiyata anneciğim.

AGUEDA — İki riyale.

TORUBIO — İki riyale olmaz! Dediğimi yapmazsan seni kemerimle bir güzel döverim. Şimdi söyle bana, zeytinleri kaça satacaksın?

MENCIGÜELA — Sizin söylediğiniz fiyata babacığım.

TORUBIO — Öndört veya onbeş dinara değil mi?

MENCIGÜELA — Evet, babacığım.

AGUEDA — "Evet, babacığım" da ne demek oluyor? Bana bak, ben ne dersem onu yapacaksın!

TORUBIO — Kızı rahat bırak!

MENCIGÜELA — Aman anne, baba, sizler beni öldüreceksiniz!

ALOJA — Ne oluyor burada komşular? Neden kızcağıza böyle yükleniyorsunuz?

AGUEDA — Ah! beyfendi, ah! Bu kafasız adam malımızı değerinden düşük satarak bizi iflâs ettirecek. Ceviz büyüklüğündeki zeytinleri yok pahasına veriyor.

TORUBIO — Bütün ölmüşlerim adına yemin ederim ki zeytinler ancak fındık büyüklüğündeler.
AGUEDA — Hiç de değil!
TORUBIO — Evet, öyle!
(Eserin sonunda komşuları Aloja araya girerek onları yatıştırır.)

Lope de Rueda'nın İtalyan yazarlarından esinlenerek yazdığı komedileri arasında "Eufemia", "Los engañados" (Aldatılanlar), "Armelina" ve "Medora" günümüze kadar ulaşabilmişlerdir. Bu oyunların hepsini düzyazıyla yazmıştır. Olayların gelişmesi son derece ağır bir tempoda olan bu eserlerde araya sıkıştırılan "paso"lar oyuna canlılık vermektedir. "Los engañados" adlı eserde ilk defa sahnede erkek kılığına girmiş kadın oyuncu görünmektedir. Bu yenilik daha sonraki Altın Çağ tiyatrosunda oldukça rağbet bulacaktır.

XVI. Yüzyılın Tasavvuf Edebiyatı

XVI. yüzyılın tasavvuf edebiyatı, geleneksel birikimile Rönesansın getirdiği yenilikleri başarılı bir şekilde birleştirmiştir. Bu edebiyatın temelinde, insanoğlunun Tanrı'ya ulaşabilmesi için hayır işlemesi gerektiği düşüncesi yatar; ruhun huzura kavuşabilmesi için münzevî hayat ve düşünceye dalmak yeterli değildir, insan kalbinde sevgi ve şefkati de barındırmalıdır.

Bu edebiyatın en tanınmış temsilcilerinden Santa Teresa de Jesús ve San Juan de la Cruz, daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap edebilmek için dilde ve anlatımda sadelik ve açıklığı ilke edinmişlerdir.

Santa Teresa de Jesús (1515-1582)

Teresa Sanchez de Cepeda y Ahumada Avila yakınlarındaki Gotarrendura köyünde doğdu. Ondokuz yaşın-

dayken Karmelit tarikatına girdi. Kırk yaşına doğru yoğun bir dinî çalışma içine girerek Kastilya ve Endülüs'de otuziki manastır kurdu ve tarikat içinde geniş çapta ıslahatlar yaptı. Bu ıslahatlar beraberinde ciddî suçlamalar getirdi ve yenilik aleyhtarları onun Lâtin Amerika'ya sürgün edilmesi için girişimde bulundular, ama sadece Toledo'da hücreye çekilmesini sağlayabildiler. Orada, insanoğluna sevgi ve şefkat gibi duygular aşılayan ve hayır işlemesini tavsiye eden, "El castillo interior" (İç Kale) veya "Las moradas" (Barınaklar) adıyla da bilinen en tanınmış eserini yazdı. Dostları düşmanlarından daha güçlü olduklarından onu susturmak için yapılan gayretler sonuç vermedi ve büyük bir enerjiyle yazı yazmağa devam etti. "Libro de las fundaciones" (Vakıflar Kitabı) adlı eserinde yapmış olduğu ıslahatları açıkladı. "El camino de perfección" (Arınma Yolu) adlı eserinde ise Tanrı yolunda münzevî bir hayat sürmenin esaslarını açıklamaktadır. Ölümünden sonra, 1622 yılında Azizler mertebesine yükseltildi.

San Juan de la Cruz (1542-1591)

Asıl adı San Juan de Yepes'dir. Babası Gonzalo de Yepes, asil ve varlıklı bir aileden gelmesine rağmen fakir bir köylü kızıyla evlenince mirastan mahrum edildi ve bundan sonraki yaşantısı zaruret içinde geçti. Juan, Avila'da doğdu. Beş yaşındayken babasını kaybetti ve annesiyle birlikte Medina del Campo'ya gitti. Orada bir hastanede çalışmağa başladı. Alvárez de Toledo adlı bir tüccar tarafından Cizvit mektebinde okutuldu. 1563 yılında Juan de Santo Matía adıyla Karmelit tarikatına giren. Juan 1564-1568 yılları aarsında Salamanca Üniversitesinde okudu ve 1568'de Duruelo'da yeni kurulan Ya-

lınayak Karmelitler manastırına başrahip muavini olarak tayin edildi. 1572'de Santa Teresa'nın Avila'daki manastırına ruhanî lider olarak atanınca 1577 yılına kadar onunla birlikte Karmelit tarikatının ıslahı için çalıştı. 1577'de yeniliğe karşı olan papazlar tarafından hapsedildi. Günde sadece bir saat dışarı çıkmasına izin verildiği bir hücrede dokuz ay kaldı. Bu zaman zarfında, ismini ölümsüzleştirecek olan üç büyük şiir yazdı. Bunlardan "Llama de amor viva" (Canlı Aşkın Ateşi) adlı şiirde Tanrı sevgisi en yüksek noktasına erişmektedir. "Canciones entre el alma y el Esposo" (Koca ile Ruh Arasındaki Şarkılar) ve "Noche Oscura" (Karanlık Gece) adlı şiirlerinde Tanrı'ya ulaşma ve sevgi konuları işlenmektedir. 1726'da Azizler mertebesine yükseltildi.

Öğretici Nesir-Valdés Kardeşler ve Guevara

Şiirde olduğu gibi, nesirde de Avrupa Rönesansının etkisi İmparator V. Carlos zamanında yoğunluk kazanır. Kastilya dili V. Carlos sayesinde bütün Avrupa'ya yayılır ve birçok yabancı ülkede, sarayda konuşulan bir dil haline gelir. Bu zamanda Hollandalı filozof Erasmus'un etkisiyle öğretici nitelikte önemli eserler yaratılmıştır.

Alfonso de Valdés (1490-1532)

İmparatorun sekreteri olarak görev yaptı ve onunla birlikte gezilere katıldı, 1532 yılında Viyana'da öldü. Erasmus'çuluğun etkisi, sahip olduğu Katolik akidelerini zayıflatmamakla birlikte, dinde reform yapılmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. "Lactancio ile Arcediano'nun Söyleşisi" ve "Mercurio ve Carón'un Söyleşisi" adlı iki önemli eseri vardır.

Juan de Valdés (1490-1541)

Alfonso de Valdés'in ikiz kardeşidir. Gençliğinde Erasmus'un fikirlerinin etkisinde kaldı. Engizisyon mahkemesine şikâyet edilmesi üzerine İtalya'ya kaçtı ve orada papa'ya hizmet etti. Daha sonra İmparator'un hizmetine girdi. Öldüğünde fikirleri Kilise tarafından yasaklandı. Eserlerinin hemen hemen hepsi dinî kapsamlıdır. Kardeşi gibi o da eserlerinde dinde reform yapılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bu eserlerden en tanınmış olanları şunlardır:

"Yüz on dinî görüş", "Hıristiyanlık Akidesi Üzerine Söyleşi", "Hıristiyan Alfabesi", "Aziz Paulus'un Romalılara Gönderildiği Mektubun Yorumu", "Dil Üzerine Söyleşi".

Rahip Antonio de Guevara (1480-1545)

İmparator V. Carlos'un din işleri danışmanı ve vakayiname, yazarı olarak onunla birlikte İtalya'ya gitti. Daha sonra saray vaizi oldu. En önemli eseri "Relox de príncipes" (Prenslerin Saati) büyük ilgi uyandırdı. Eser, Marcus Aurelius hakkında, hayal gücüne dayanan tarihî olayları anlatmaktadır.

Doktor Andrés de Laguna (1499-1559)

Paris'te hümanizma ve tıp eğitimi gördü. "Viaje de Turquía" (Türkiye Seyahatnamesi) adlı eserin yazarı olduğu sanılmaktadır.

"Türkiye Seyahatnamesi" adlı eserin yazarının uzun yıllar Cristobal ve Villalón olduğu sanılmışsa da, Bataillón ve Fernando Garcia Salinero gerçek yazarın An-

drés de Laguna olduğunu ispat etmişlerdir.

Laguna eserinde Türkiye'den bahsetmekle birlikte, Türkiye'de hiç bulunmamıştır. Kitabını yazarken, İstanbul'da esir olarak kaldıktan sonra İspanya'ya dönenlerin anlattıklarından veya daha önce Türkiye ve Türkler hakkında yazılmış eserlerden faydalanmış olduğu tahmin edilmektedir. 1556-57 yıllarına doğru yazıldığı sanılan elyazması eser üç kişi arasında geçen sorulu-cevaplı sohbet tarzındadır. Eserin ana kahramanı Pedro de Urdemalas Kanuni Sultan Süleyman devrinde, 1552-1556 yılları arasında İstanbul'da esir olarak yaşamıştır. İki bölümden ibaret olan kitabın birinci bölümünde Pedro esir düşüşünü, İstanbul'daki yaşantısını ve kaçışını anlatmaktadır. İkinci bölümde ise zamanın Türkiye'sinin askerî, idarî, hukukî ve sosyal yapısı hakkında bilgi verilmekte, İstanbul'un tasviri yapılarak Türklerin yaşantısı, yemekleri, gelenekleri, vs. anlatılmaktadır. Yazarın amacı, İspanya'nın o zamanlar en büyük düşmanı olan Osmanlı Devletiyle ilgili bilgileri kendi kralına vermek olduğu gibi, aynı zamanda İspanya'nın kusurlu yönlerine dikkati çekerek eleştirmek olmuştur.

Pedro esir düşüşünü arkadaşlarına şu şekilde anlatmaktadır:

"—Kaptanlığını Prens Doria'nın yaptığı İmparator'un donanmasında Cenova'dan Napoli'ye gitmekteyken, Ponza adası yakınlarında bizi bekliyen Türk donanması (zira oradan geçeceğimizi önceden biliyorlardı) karşımıza çıktı. Bütün gece bizi takip ettikten sonra yetişerek yolcu taşıyan yedi kadırgamızı zaptetti. Türk donanmasının kaptanı Sinan Paşa'ydı ve emrinde, hepsi de çok iyi durumda yüzelli gemi vardı. Bizim gemilerin sayısı ise otuzdokuz kadardı, ama hepsini ele geçiremediler, diğerleri kaçmayı başarabildiler; eğer yakaladıkları gemilerin kaptanları yetenekli olsalardı ve emirleri altında iyi subaylar bulunsaydı, onlar da diğerleri gibi kaçıp yakalanmazlardı; fakat onlar kürek çeken forsaları kırbaçlamak istemedik-

lerinden kaçamadılar.

— Kürek mahkumlarını cezalandırmaktan korkuyorlar mıydı? Zincirlerle bağlı değiller miydi? — diye sordu Juan de Voto a Dios.

— Evet — diye cevap verdi Pedro —, hem de çok sağlam zincirlerle bağlıydılar; fakat forsaların çoğu Türk ve Arap olduklarından, eğer ele geçirilecek olurlarsa, bu esirlerin serbest kalmalarından sonra Türk kaptanlara giderek kendilerine kötü davranıldı diye şikâyet etmelerinden korkuyorlardı. Böyle bir şey olduğu takdirde kendilerinden şikâyet edilen subayları korkunç bir ölüm bekliyor demektir. Diğerlerinin daha insanca davranmaları ve başkalarına ibret olması için, bizi yakaladıkları aynı gün iki tanesini gözlerimin önünde cezalandırdılar; bir tanesinin kollarını, kulaklarını ve burnunu kestikten sonra sırtına "Ne ekersen onu biçersin," yazılı bir levha iliştirdiler .Diğerini ise kazığa oturttular.

Esir düştükten sonra öyle korkmuş ve başıma gelen talihsizlik nedeniyle öyle şaşkına dönmüştüm ki, ağlamalı mıydım, gülmeli miydim, bilmiyordum. Bizi esir alan kaptanın adı Mustafa idi, bizi masasına aldı ve kendisine getirilen yiyeceklerden ikram etti. Bazı akılsız arkadaşlarım bütün yolculuğun bu şekilde geçeceğini düşünüyorlardı, ama bizi bağlamak için zincirlerin hazır olduğunu hatırlatarak akıllarını başlarına getirdim. Verdikleri yemek, ıslatılmış peksimet, bir tabak bal, birkaç küçük zeytin ve çok ince dilimler halinde kesilmiş peynirden ibaretti. Yemeğin üzerine tatlı olarak, zincir ve prangalar taşıyan bir Türk geldi ve hepimizi prangaya vurmağa başladı. Sayıca çok olduğumuz ve prangalar yetişmediği için herbirimizin bir ayağına halka geçecek şekilde, iki kişiye tek pranga vuruyorlardı. İnanın bana, bu insanın başına gelebilecek en korkunç şey, zira her nereye gitmek istesen arkadaşını da beraberinde götürmek zorundaydın, arkadaşın bir yere gitmek istese onun da seni taşıması gerekiyordu.

Uzun yıllar esir olarak yaşayan biri yanıma gelip kim olduğumu, herhangi bir sanattan anlayıp anlayamadığımı ve fidyemi ödemek için yeterli paramın olup olmadığını sordu. Ben de ona ikiyüz düka altını temin edebileceğimi söyledim. O zaman bana susmamı tavsiye etti, çünkü söyleyecek olursam daha fazlasına sahip olduğumu düşünerek beni bı-

rakmayacaklarını ve o zaman benim için hiç bir kurtuluş imkânının kalmayacağını söyledi. Eğer bir sanatım varsa daha iyi davranacaklarını ilâve etti. Ona hangi mesleklerin daha geçerli olduğunu söylemesini rica ettim, o da hekim, berber veya herhangi bir sanatçının daha üstün bir durumda olduğunu söyledi. Ben bu meslek ve sanatların hiçbirinden anlamadığım için, bunlardan hangisini biliyormuş gibi görünmenin benim için daha hayırlı olacağını düşünmeğe başladım. Sonunda hekim olduğumu söylemeye karar verdim, zira toprak bütün hatalarımı örtecekti; ölümlerin suçunu **Allah böyle istedi** diyerek Tanrı'ya yüklemek mümkün olacak ve ben de sorumluluktan kurtulacaktım. Ayrıca okumuş olduğum bir parça mantık ilmi sayesinde tedavi etmek veya öldürmek için herhangi bir tıp kitabını rahatlıkla okuyup anlayabileceğime emindim.

Bizi kaptanın huzuruna çıkardıktan sonra sanat sahibi olanları bir yana ayırmağa başladılar, herhangi bir sanattan anlamayanları dosdoğru küreğe gönderiyorlardı. Ben hekim olduğumu bildirdim, o zaman bana az önce cereyan eden savaşda yaralananları tedavi edip edemiyeceğimi sordular. Cerrah olmadığım söyleyerek olumsuz cevap verdim. Orada bulunan Cenevizli bir dönme araya girerek benim bir cerrahtan daha değerli olduğumu, nabzı yoklayarak, idrar tahlili yaparak hastaları iyileştirebileceğimi söyledi. Şans yüzüme güldü, öyle ki, kaptanın yanında benim bilgimi sınayacak bir tek hekim bile yoktu ve nihayet kaptan beni yanına aldı. Her ne kadar, padişah denizde esir düşenlerin her zaman beşte birini alırsa da, en iyi esirler daima kaptanların payına düşerdi, bunlar çoğu zaman fidyesini ödeyecek durumda bulunanlar veya bir sanat sahibi kimseler olurlardı.

Herbirimize günde yirmialtı ons peksimet veriyorlardı, fakat eğer düşman sularında seyrediyorsak tayınımızı azaltarak bir avuç kadar peksimet kırıntısıyla yapılan bir bulamaç verirlerdi. Peksimetin unu kalburdan geçirilmediği için tabiatıyla içinde ölmüş tahtakuruları, saman ve fare pislikleri bulunurdu. Üç kişinin oturarak sığdığı bir sıranın üzerinde uyuyorduk. Elbiselerimiz vücutlarımızın teriyle yıkanıyordu, hertarafımızı bitler istilâ etmişti, o kadar çoktular ki sanki bir karınca yuvasına girmiş gibiydik.

Bir mesleğim olduğu için ben kürek çekmiyordum. Bunun-

la birlikte, kürek çeken bir başkasına bağlıydım, bu yüzden arkadaşlarım benden pek hoşlanmıyorlardı.

Allah'ın yardımıyla elime çok iyi tıp kitabı geçti, içinde, insan vücudunun tedavisiyle ilgili bütün bilgiler mevcuttu. Benim kitabı okumaktan başka yapacak işim yoktu, bu şekilde önce yanımdaki hasta forsaları tedavi ederek işe başladım ve şansım yaver gitti, iyi sonuç aldım. Hafızam kuvvetli olduğu için okuduklarımı kolayca öğreniyordum, daha sonraları kendimi hekimlerin arasında bulduğumda bu okuduğum metinleri onlara söylediğim zaman benim çok şey bildiğime kanaat getirdiler. Üç ay içinde hekimlik mesleği için gerekli bütün bilgileri öğrendiğimi söyleyebilirim."

Pikaresk Edebiyat

İspanya. XVI. yüzyılın ortalarında, Kral II. Felipe' nin saltanatı sırasında, Amerika'da, Afrika'da, Avrupa' da ve Batı Hint Adalarında geniş topraklara sahip, üzerinde güneş batmayan bir imparatorluk durumundaydı. Topraklarının genişliğine rağmen İspanya hızlı bir gerileme dönemine girmişti. Devamlı savaşlar sebebiyle toprağı ekecek yeterli işgücü bulunmadığından tarlalar terkedilmiş durumdaydı. Öte yandan, saraylarda sık sık tertip edilen baloların masraflarını karşılamak için sürekli olarak artırılan vergiler halkın altından kalkamayacağı kadar ağırdı. Asiller ve Kilise bu vergilerden muaf tutuldukları için ülke ekonomisi bu yükü daha fazla taşıyamadı. XVI. yüzyılın ikinci yarısında hissedilen iktisadî ve malî kriz XVII. yüzyılda ciddî boyutlara ulaşarak sanayinin tamamen çökmesine neden oldu. Memleket içindeki bu kötü durum, beraberinde açlık ve sefaleti de getirirken, fertlerin şahsî çıkarlarını herşeyden üstün tuttuğu o devrin toplumunda bir ahlâk çöküntüsüne ve yozlaşmaya yol açar. Maddî ve manevî bozulmanın başladığı bu sırada İspanyol edebiyatında, sonradan "Pikaresk Roman" diye adlandırılacak olan, tama-

men yeni bir anlatım türü ortaya çıkar. Bu, o zamanki toplumun edebiyat yoluyla yansıtılmasından başka bir şey değildir; sefiller, dilenciler, dolandırıcılar ve kimsesiz çocuklarla dolu bir dünya, yani gerilemenin keskin çizgilerle belirtildiği bir tablo, pikaresk romanlar vasıtasıyla, bütün çıplaklığıyla sergilenmektedir.

Pikaresk kelimesi "pícaro"dan gelmektedir. Bu, pikaresk romanların ana kahramanlarına yakıştırılan ve dolandırıcı, haylaz, düzenbaz veya serseri anlamına gelen bir terimdir.

İlk pikaresk roman "El Lazarillo de Tormes" (Tormesli Lazarillo) yazarı belirsiz olarak, 1554 yılında yayınlandığı zaman edebiyat dünyasında büyük akisler meydana getirmiştir. Eserde toplumun alt kesimine ait bir ailenin tek çocuğu olan Lazarillo'nun başından geçenler kendi ağzından anlatılmaktadır. Konusu kısaca şöyledir:

Lazarillo, Tormes nehri kıyısında babasının çalıştırdığı bir su değirmeninde dünyaya gelir. Bu nedenle ona "Tormesli Lazarillo" adını verirler. Lazarillo sekiz yaşındayken babası değirmene getirilen çuvallardan buğday çalarken yakalanır ve Salamanca'dan sürgün edilme cezasına mahkûm olur. Babasının zorunlu olarak gönderildiği Cerbe çavaşında ölmesi üzerine destekden yoksun kalan annesi çocuğuna bakmakta güçlük çektiğinden, kılavuzluk etmesi için onu bir kör dilenciye teslim eder. Dilenci kötü huylu ve cimri bir adamdır. Lazarillo'yu sebepsiz yere dövmekte ve aç bırakmaktadır. Çocuk eserin birinci bölümünün sonunda onu taş bir direğe çarptırmak suretiyle intikamını alır ve terkeder. Lazarillo'nun ikinci efendisi evvelkinden daha cimri bir papazdır. Çocuk yine açtır. Bölümün sonunda papaz çocuğu yanlışlıkla başından yaralar. Bunun üzerine Lazarillo üçün-

cü kez hizmet edeceği bir efendi aramak için yollara düşer. Sonunda aradığını bulur; üçüncü efendisi beş parasız, kibirli bir asilzadedir. Çocuğu geçindirecek durumda olmadığı gibi, aksine karnı Lazarillo'nun dilenerek temin ettiği yiyecekler sayesinde doymaktadır. Üçüncü bölümün sonunda, ev sahibi evin kirasını istemeğe geldiğinde efendisi ortadan kaybolur. Lazarillo yine tek başına kalmıştır. Daha sonraki bölümlerde Lazarillo, sırasıyla gezginci bir papaza, Papalık belgelerini satmakla görevlendirilen bir komisyoncuya, bir ressama, bir kilise kayyumuna ve bir icra memuruna hizmet ettikten sonra, Toledo şehrinde tellâl olarak çalışmağa başlar ve San Salvador başrahibinin, aslında metresi olan hizmetçisiyle evlenir.

Modern gerçekçi romanın öncüsü kabul edilen eser sade ve nükteli bir dille yazılmış olup, şekilsel yapı bakımından bir önsöz ve yedi bölümden ibarettir. Yazar, Engizisyon mahkemesinden çekindiği için ismini gizli tutmuştur. Çünkü eserde devrin din adamlarının yolsuzlukları, maddî çıkar sağlamaları ve hatta kadınlarla cinsel ilişki kurmaları anlatılmaktadır. Eserde hâkim konu açlıktır. Bu, kitabın başından sonuna kadar her sayfada açık olarak görülmektedir:

"...Papaz efendimle beraber olduğum süre içinde, kelimenin tam anlamıyla açlıktan öldüm. Elime ne bozuk para, ne de meyhaneden şarap getirmek için bir fırsat geçti. Bu sefil adam halkın bağış olarak verdiği ekmekleri bir sandıkta saklar ve haftada bir gözden geçirirdi. Cimriliğini mazur göstermek için:

— Bak çocuğum, biz din adamları yemek ve içmekte daima azla yetiniriz; başkaları gibi hiç bir zaman ölçüyü kaçırmayız, derdi. Hınzır, düpedüz yalan söylemekteydi. Başkaları tarafından verilen ziyafetlerde aç bir kurt gibi yer, herkesten fazla şarap içerdi. Bu yemekler, genellikle ölen bir kimsenin yakın-

ları tarafından ölünün ruhu için verilirdi. Bu cenaze yemeklerinin sık sık olması için Tanrı'ya yalvarır, kullarından hergün birini öbür dünyaya yolcu etmesini dilerdim. Tanrı günahlarımı bağışlasın, bu insanlara karşı bir düşmanlığım yok, ama bu yemekler sayesinde karnım doymaktaydı. Ağır hasta olanları takdis ederken, özellikle kutsal yağ sürme töreni sırasında, papaz orada bulunan herkesin dua etmesini isterdi. Ben bu dualarda kimseden geri kalmazdım. Bütün kalbimle Tanrı'ya yalvararak bu dünyadan daha fazla kulunu öteki tarafa göndermesini isterdim. Şayet bu kullardan biri paçayı kurtaracak olursa (Tanrı beni bağışlasın) ona lânet ederdim. Ama ölecek olursa, bildiğim en iyi duaları onun için okurdum. Papaza hizmet ettiğim altı ay boyunca sadece yirmi kişi öldü. Sanırım bunların hepsi benim yüzümden öldüler; daha doğrusu, ettiğim beddualar yüzünden. Belki de Tanrı açlıktan kıvrandığımı gördükçe can almağa devam ediyordu.

Bu cimri efendimi terketmeyi sık sık düşünmeme rağmen, iki sebepten dolayı yapamıyordum: Birincisi, bacaklarımın çok dermansız oluşuydu; ikincisi ise, bazı endişelerimden doğmaktaydı; düşünüyor ve kendi kendime soruyordum:

— Şimdiye kadar hizmet ettiğim iki kişiden ilki bana çok az yemek veriyordu; ikincisi ise beni açlıktan öldürüyor. Eğer gidip, daha beteriyle karşılaşacak olursam, artık bana mezarın yolu görünecek demekti.

Cimri efendimin evde olmadığı bir sırada, işlerin daha da kötüye gittiğini görerek kara kara düşünürken kapı çalındı. Kapıyı açınca karşımda bir kazan tamircisini buldum. Adam bana tamir edilecek bir şey olup olmadığını soruyordu. Aklıma parlak bir fikir geldi. Bu adam bana Tanrı tarafından gönderilmiş bir melekti sanki.

— Evet, var— dedim. — Bu sandığın anahtarını kaybettim. Efendimin beni ceza olarak kırbaclamasından korkuyorum .Eğer bir çaresine bakacak olursanız karşılığını öderim.

Kazan tamircisi taşıdığı büyük bir maymuncukla sandığı açmak için denemeye koyuldu. Sandığın açılması uzun sürmedi. İçindeki ekmekleri görünce kendimi define bulmuş biri gibi hissettim. Tamirciye:

— Anahtar için size ödeyecek param yok, ama borcuma karşılık sandıktaki ekmeklerden birini alınız— dedim.

Adam ekmeklerden bir tanesini seçtikten sonra anahtarı bana vererek gitti.

O gün, efendim farkına varabilir korkusuyla ekmeklere dokunmadım. Fakat, ertesi gün sandığı açtım ve içinden aldığım bir ekmeği hemen mideye indirdim. Ve neşe içinde evi süpürmeğe koyuldum. Sonunda derdime çare bulmuştum.

Kazan tamircisinin gittiğinin üçüncü günü, papazı eğilmiş sandığı karıştırırken gördüm. Ekmekleri birer birer sayarken bir yandan da parmaklarıyla gün hesabı yapmaktaydı. Epeyce bir zaman saydıktan sonra:

— Eğer bu sandık kilitli olmasaydı, birisinin ekmekleri aldığını düşünürdüm. Fakat şüpheye yer vermemek için şimdi hesabını tutuyorum; şu anda burada dokuz tam, bir de yarım ekmek var.— dedi.

Evden çıkar çıkmaz, açlıktan kıvranarak sandığı açtım ve ekmeklere el sürmeğe cesaret etmeksizin seyretmeğe kovuldum. Cimri efendimin hata yapabileceğini hesaba katarak ekmekleri yeniden saydım. Ne yazık ki hesabı doğruydu.

Sonunda, yarım ekmekten bir parça koparark bütün günü onunla geçiştirmeğe mecbur oldum.

Fakat ertesi gün açlık kendini daha fazla hissettirdi. Ne yapacağımı düşünüp taşınırken, aklıma dahiyane bir fikir geldi. Kendi kendime söylendim:

"Bu sandık bir hayli eski ve kırık dökük; her tarafı delik deşik. Bu deliklerden farelerin girerek ekmekleri kemirmiş oldukları düşünülebilir."

Ekmeklerin hepsinden bir parça koparark bütün parçaları afiyetle yedim ve bu sayede bir parça kendime gelir gibi oldum. Daha sonra, efendim ekmek almak için sandığı açtığında yaptığım tahribatı görünce, kuşku duymaksızın farelerin eseri olduğunu sandı. Çünkü bu hayvanların her zaman bıraktıkları izlere benzer işaretler bırakmıştım. Sandığı baştan aşağı gözden geçirip, farelerin girdiğini düşündüğü bütün delikleri tesbit ettikten sonra beni çağırdı:

— Lazaro, dün gece bizim ekmeklerin başına gelenlere bak!

Şaşırmış gibi göründüm:

— Bu ne olabilir acaba?

— Ne mi olabilir? Tabiî ki fareler, hiç sağlam bir şey bırakmamışlar.

Yemeğe oturduk. Bu şekilde başka bir kazancım daha oldu; fareler tarafından kemirildiğini sandığı yerleri bıçakla kesti. Bunlar benim verdiğim zarardan çok daha fazlaydı. Bana dönerek:

— Bunları ye, fareler temiz hayvanlardır.— dedi.

Böylece, o gün el emeğiyle kazandığım (tırnaklarımın sayesinde demek sanırım en doğrusu olacak) ekmekleri büyük bir iştahla yedim..."

"Tormesli Lazarillo"nun yayınlanmasından itibaren geçen beşinci yılın sonunda, Engizisyon mahkemesi eseri yasak kitaplar listesine dahil etti. Bununla birlikte, bu yasaklama önemli bir tesir yaratmadı; kitap geniş bir okuyucu kitlesi tarafından okunurken, binlerce nüshasının da yurt dışından kaçak olarak ülkeye sokulması devam etti. Bunun üzerine II. Felipe, eserin bazı kısımlarının çıkartılarak veya değişikliğe uğratılarak yayınlanmasını emretti. Bu şekilde, 1573 yılında "Cezalandırılmış Lazarillo" Madrit'te baskıya verildi. XIX. yüzyılın başlarına kadar eser değişikliğe uğramış şekliyle yayınlandı.

"Tormesli Lazarillo"dan aşağı yukarı elli sene sonra, Mateo Alemán tarafından yazılan bir başka pikaresk roman, "Guzmán de Alfarache" (1599) baskıya verilir. Aradan geçen bu elli sene zarfında İspanya'nın durumu daha da kötüleşmiştir. Buna paralel olarak, açlık ve sefalet daha da artmıştır. Dolayısıyla, hayatta kalma mücadelesi veren "picaro"lar daha kurnaz, daha acımasızdırlar. Gerçekten de "Lazarillo" kendisinden sonraki "picaro'larla kıyaslandığında çok masum sayılabilir. Lazarillo okuyucuda acıma ve sempati uyandırmaktadır; çocuğun şeytanlıklarının hepsi de haklı bir nedene dayanmaktadır; efendileri tarafından aç bırakılan çocuk, kendisinden esirgenen yiyeceği zekâsı sayesinde elde etmek zorunda kalmaktadır.

"Guzmán de Alfarache" de romanın kahramanı kendi hayat hikâyesini anlatmaktadır. Eser "Tormesli Lazarillo"yu andırmakta olup, iki kısımdan ibaret geniş bir romandır. Eserde araya sıkıştırılan ahlâkî ders verici yazılar romanın akıcılığına engel olduğu gibi, "Lazarillo'nun kısa mizahî eleştirileri ve alaycılığı yanında sönük kalmaktadır. Eserin konusu kısaca şöyledir: Küçük yaşta evini terkederek Madrit'e giden Guzmán orada bir serseri gibi hayat sürer. Bir aşçıya hizmet ettikten sonra işlediği bir hırsızlık sebebiyle kaçmak zorunda kalır bir gemiye binerek İtalya'ya gider. Bacaklarına boyayla sahte yaralar yaparak Roma'da dilenmeğe başlar. Daha sonra bir kardinale ve bir elçiye uşaklık ettikten sonra akrabalarını dolandırır ve yüklü bir servet elde eder. Madrit'e döndükten sonra bir dolandırıcının kızıyla evlenir. Karısının ölümünden sonra daha rahatça yaşayabilmek için papaz olmaya karar verir. Bu arada yeniden aşık olur ve sevdiği kadınla evlenebilmek için din adamlığını bırakır. Evlendiği kadının bir hayat kadını olduğunu anladığında iş işten geçmiştir. Daha sonra adaletin takibinden kurtulmak amacıyla Sevilla'ya gider. Orada yargılanmak üzere mahkemeye çıkarılır ve kadırgalarda kürek çekmeğe mahkûm olur. Kürek mahkûmu olarak bulunduğu sırada bir suikastı ortaya çıkarınca, karşılığında mükâfat olarak serbest bırakılır.

Bu eserin ardından 1602 yılında, Valensiyalı bir hukukçu olan Juan José Martí, Mateo Lujan de Sayavedra takma adıyla romanın sahte ikinci cildini yayınladı. Bununla birlikte, Mateo Alemán 1604'de romanının devamını baskıya verdi. Daha sonraları Felix Machado de Silva adlı bir Portekizli tarafından eserin üçüncü kısmı Kastilya dilinde yazılmışsa da, ancak 1927 yılında yayınlanabilmiştir.

"El viaje entretenido" (Eğlenceli Yolculuk) adıyla pikaresk özellikteki eser 1603 yılında Agustín de Rojas tarafından yayınlandı. Yazar gezici bir aktör ve tiyatro yazarı olarak kendi tecrübelerinden bahsetmektedir. Eser zamanın aşağı tabakasına mensup insanların hayatını anlatması bakımınından önemli bir kaynak olduğu gibi, aynı zamanda sahip olduğu edebî yönüyle de ayrı bir değer taşımaktadır.

Kronolojik sıraya göre, "La Pícara Justina" (1605) baş kahramanı bir kadın olan bir pikaresk romandır. Yazarının Toledolu hekim Francisco López de Ubeda olduğu sanılmaktadır. Roman dört bölümden ibarettir: Justina'nın bir "pícaro" oluşu, Arenillas ve León'daki serüvenleri; Medina de Rioseco ve Mansilla'ya gidişi; birçok talibi arasından Lozano isimli bir askeri tercih edişi sırasıyla anlatılmaktadır. Eserin devam edeceği, Justina'nın dul kalacağı ve Guzmán de Alfarache ile evleneceği belirtilmişse de baskıya verilmemiştir.

Cervantes, "Don Quijote" (1605-1615) adlı eserinde ikinci derecede bir kahraman olarak yer alan Gines de Pasamonte ile bir İspanyol "pícaro" sunun çok canlı örneğini sunmaktadır. "Pedro de Urdemalas" adlı komedisinde de yine İspanyol pikaresk yaşantısını sergilemektedir. Cervantes "Novelas ejamplares" (Örnek Romanlar) da yer alan "Rinconete ve Cortadillo" ve "Coloquio delos perros" (Köpeklerin Konuşmaları) adlı en iyi iki hikâyesiyle yeniden aynı temaya dönmektedir. "Rinconete ve Cortadillo" da Pedro Rincón ve Diego Cortado adlarında iki kafadarın başlarından geçenler anlatılmaktadır. Bu iki genç Alcudia'da bir handa tanışırlar ve serserilik etmek üzere Sevilla'ya gitmeye karar verirler. Yolda bazı yolcuları soyduktan sonra şehre varırlar. Şehirde serserilik ederlerken Diego bir kilise kayyumunun

para kesesini çalar. Başka bir hırsız onları bu suçu işlerken görür ve yanlarına gelerek serbestçe hırsızlık yapabilmeleri için, Sevilla'nın yeraltı dünyasının lideri olan Monipodio'nun izninin gerekli olduğunu söyler. İki kafadar bir sınavdan geçirildikten sonra üyeliğe kabul edilirler. Monipodio onlara azılı katil ve hırsızları takdim eder.

"Vida del escudero Marcos de Obregón" (1618) (Uşak Marcos de Obregón'un Hayatı) adlı eser bir diğer önemli pikaresk romandır. Eserin yazarı Vicente Espinel kısmen kendi hayatını ve tecrübelerini anlatmaktadır.

Tarih sırasına göre diğer önemli pikaresk romanlar arasında Alonso Jerónimo de Salas Barbadillo tarafından yazılan "La hija de Celestina" (1612) (Celestina'nın Kızı), Jerónimo de Alcalá Yañez y Ribera'nın "Alonso, mozo de muchos amos" (1624) (Herkesin Uşağı Alonso), Quevedo'nun "Historia del buscón llamado don Pablos" (1626) ve Luis Vélez de Guevara'nın "Diablo cojuelo" (1614) (Topal Şeytan) adlı eserleri bulunmaktadır.

Pikaresk romanların her biri diğerine göre farklı üslûba ve tekniğe sahip olmakla birlikte, çoğunluğu şu ortak özellikleri taşımaktadırlar: gerçekçilik, otobiyografi tarzında yazılmaları, toplumun ve fertlerin kusurlu taraflarını eleştirmeleri ve roman kahramanının toplumun alt kesimine ait bir kimse olması. Bütün bu özellikleri dikkate alarak, bir pikaresk romanın tanımı, içinde yaşadığı toplumu ve bireylerini alaycı bir dille eleştiren bir "pícaro"nun gerçek veya hayal ürünü hayat hikâyesi, şeklinde yapılabilir.

"Tormesli Lazarillo" ve diğer pikaresk romanlar gerçekçi yapıları sebebiyle dünya edebiyatında önemli tesirler meydana getirmişlerdir. Pikaresk romanların en büyük etkisi Fransız ve İngiliz edebiyatlarında görülür. Lesa-

ge'nin "Gil Blas de Santillane" ve Moliere'nin "Tartuffe"sinde "Marcos de Obregón"un önemli tesiri olmuştur. İngiliz edebiyatında bu türün en önemli örneği olarak kabul edilen "Moll Flanders", "Pícara Justina"dan esinlenmek suretiyle yazılmıştır. Alman edebiyatında ise Grimmelshausen'in "Simplicissimus" adlı eserinde "Guzmán de Alfarache"nin etkisi hissedilmektedir.

XVIII. yüzyılın sonuna kadar devam eden pikaresk akımın daha sonraki yüzyıllarda birkaç örneği daha görülmüşse de artık güncelliğini yitirmiş olduğundan yerini yeni edebî akımlara bırakmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAROK DÖNEMİ

XVII. Yüzyılın Barok Edebiyatını Yaratan Sebepler

XVII. yüzyıla girildiğinde, İspanya'da her sahada görülen gerileme III. Felipe ve IV. Felipe'nin saltanatları sırasında en ciddî boyutlarına ulaşmıştır. Otuz yıl savaşına girmek İspanya'ya toprak ve insan kaybından başka sefaleti de peşi sıra getirmiştir. XVIII. yüzyılda yaşamış bir yazarın dediği gibi, "İspanya bir devin iskeletinden başka bir şey değildir".

Memleket içindeki bu kötü durumun edebiyat ve sanat yoluyla yansıtılması gecikmemiş ve XVII. yüzyılın ikinci yarısında meyvalarını vermeğe başlamıştır. Cervantes, Lope de Vega, Góngora, Gracián ve Calderón edebiyat alanında; Ribera, Murillo, Zurbaran ve Velázquez

gibi ressamlar da güzel sanatlarda ölmez eserler yaratmışlardır. Sosyal, siyasal ve ekonomik gerileme sanata engel olmamış, aksine sanatı teşvik etmiştir. Rönesansm getirdiği idealler zayıflarken kültür alanında Barok adı verilen yeni bir dönem başlamıştır. Hayata kötümser açıdan bakışıyla ve zor anlaşılır, huzursuz üslûbuyla Barok dönemi edebiyatı Rönesansa karşıdır. Bu rota değişimi yalnızca İspanya'nın maddi ve manevî alandaki çöküşüyle ilgili olmayıp, bunun yanmda, reformlara karşı olan Katolik dogmasının güçlenmesinin de büyük payı bulunmaktadır. Bilindiği gibi Katolik dogması Rönesansın insan içgüdülerine değer veren anlayışının her zaman karşısında olmuştur.

Rönesansın insan yeteneğine değer veren ideallerine karşılık, Barok edebiyat döneminde insan ölümlü ve çaresiz bir yaratık olarak görülmüş, bu dünyanın yalancı bir hayalden, bir düş kırıklığından ibaret olduğu fikri savunulmuştur. Görüldüğü gibi memleketin içinde bulunduğu olumsuz duruma bağlı olarak, Barok edebiyat hayalkırıklığı ve üzücü olaylar sonucu oluşan huzursuz, çalkantılı bir edebiyattır. Bu yönüyle klasik sanatın sakin ve uyumlu havasına ters düşmektedir. Klasik sanatın aksine, Barok edebiyat okuyucuyu tahrik eder, onu dehşete düşürür. Barok dönemin özellikleri:

— Sert ve umulmadık tezatlar görülebilir.

— Kibar ve ince olana karşılık gülünç ve karikatürize edilmiş tasvirler yapar.

— Sahte olana karşılık gerçek olanı ortaya koyar.

— İnsanı huzura kavuşturan ölüm kavramına karşılık, insanı dehşete düşüren ölüm fikri işlenir. Hayatın bir gül ömrü kadar kısa olduğu görüşü savunulur.

— Lisanında bir canlılık, kıvraklık hâkim olup, kısa cümleler tercih edilir.

— Şahıslar davranış bakımından kendi öz benlikleriyle çatışma halindedirler.

— Üslûpta sunîlik, anlamda anlaşılmazlık hâkimdir.

— Süslü ve ağdalı bir dil kullanılır.

— Herşeyin abartılması söz konusudur.

Bütün bu sayılan özellikler edebiyatta "Culteranismo" ve "Conseptismo" adı verilen iki eğilimin etkisiyle yazılan bütün eserlerde görülmektedir. "Culteranismo" özellikle şiirde yaygındır. Edebiyat sahasına Cordobalı şair Góngora y Argote ve öğrencileri tarafından sokulmuştur. Gösterişli bir dünya yaratmak amacıyla yeni türetilmiş kelimelerle, cüretkâr benzetmeler yapılarak, kültürlü, ama tabiî olmayan bir dil kullanılmıştır. "Conceptismo" ise mizahî ve ahlâkî nesirde sık sık görülmektedir. İnsan beynini zorlayan kavramlar kullanmak, kelime oyunları yapmak, karşıt fikir ileri sürmek ikinci eğilimin devamlı olarak başvurduğu yollardır. Her iki eğilime kurucusunun ismine izafeten "Gongorismo" da denilmektedir.

Cervantes

Miguel de Cervantes Saavedra, 1547 yılında Alcalá de Henares'de doğdu. Madrit'te eğitim gördü. Önceleri askerî görevlerde bulundu. İnebahtı savaşında Türklere karşı Haçlı donanmasında savaşırken sol kolundan ve göğsünden yaralandı. İspanya'ya dönerken gemisi Türk denizcileri tarafından ele geçirildi ve zincire vurularak Cezayir'e gönderildi. Cezayir'de beş sene esir olarak kaldıktan sonra 600 düka altını karşılığı serbest bırakıldı. İspanya'ya döndükten sonra hayatı ekonomik güçlükler içine geçti. 1616 yılında Madrit'te zaruret içinde öldü.

Şahsiyetinin en belirgin özelliği olarak en güç şart-

lar altında dahi umutsuzluğa kapılmayan Cervantes şiiri çok sevmesine rağmen, bu alanda başarılı olamamıştır. Tiyatro eserleri daha başarılıdır. Canlı ve alaycı bir üslûpla yazdığı "Entremeses" denilen kısa oyunlarında toplumun değişik tiplerini ve kusurlu yönlerini eleştirmiştir. Bu kısa oyunlardan "El retablo de las maravillas" adındaki eserinde, don Juan Manuel'in bir hikâyesinde görüldüğü gibi "başkaları ne der?" endişesi konu olarak alınmıştır.

Nesir eserleri arasında "Novelas ejemplares" (Örnek Romanlar) da oniki kısa romanı yer almaktadır. Kısa romanlarla yeni bir edebî tür yaratmış olup, sonradan kendisini birçok yazar bu yolda izlemiştir. "La gitanilla" (Çingene Kızı) ve "La ilustre fregona" (Temizlikçi Kız) adlı romanlarında tema fakir genç kız ile zengin delikanlının aşkıdır. Diğer romanlarda olaylar dizisi roman tekniğine uygun olarak gelişmemektedir. Bunlarda çağın yaşantısı gerçekçi bir şekilde tasvir edilmektedir. "Rinconete y Cortadillo" da hırsızlık cemiyeti kuran iki çocuğun başından geçenler anlatılmakta olup, eser pikaresk özellikler taşımaktadır.

Cervantes, sanatının zirvesine İspanyol edebiyatının en tanınmış eseri "Don Quijote de la Mancha" (Mançalı Donkişot) ile ulaşmıştır. Adını ölümsüzleştirecek olan bu eserin birinci cildini 1605 yılında yayınladı ve eser kısa zaman içinde bütün modern dillere çevrildi.

Cervantes bu eseri şövalye romanlarını eleştirmek gayesiyle yazmıştır. Başlangıçta niyeti, fedakârlık ve âlicenaplık gibi şövalye ideallerinin zamanın gerçekleri karşısında değerlerini yitirmiş olduğunu vurgulamak olmakla beraber, sonradan romanın ana kahramanı Donkişot'a duyduğu sempati nedeniyle bu idealleri yüceltmiştir. Eserde birbirleriyle çatışan realizm ve idealizm, Donki-

şot ve uşağı Sancho Panza'nın şahıslarında temsil edilmektedir. Donkişot, bütün çılgınlıklarına rağmen, idealleri için mücadele eden bir adamdır, katı gerçekler karşısında devamlı yenik düşmesi onu ümitsizliğe düşürmemektedir. Yazar, eserde son derece iyi bir insan olarak görülen Donkişot'un kötülük ve kayıtsızlık karşısındaki eşit şartlarda olmayan mücadelesiyle, olaylar karşısında ümitsizliğe kapılmak yerine onlara mizahî açıdan bakmanın yerinde olacağını anlatmak ister gibidir.

Aşağıdaki satırlarda Cervantes'in dev eserinin ana kahramanı Donkişot'un yeldeğirmenine saldırışını görmekteyiz:

Tam o sırada, önlerindeki düzlükte otuz-kırk kadar yeldeğirmeni gördüler. Don Quijote bunları görür görmez seyisine dönerek şöyle dedi:

— Talih bize, bizim istediğimizden daha fazla yardım ediyor; şunları görüyor musun dostum Sancho Panza? Şu otuz kadar yüzsüz devi, onlarla çarpışarak canlarını cehenneme göndermeyi düşünüyorum, elde edeceğimiz ganimet sayesinde zenginleşmeğe başlıyacağız; bu iyi bir savaş olduğu gibi, yeryüzünden kötü bir tohumun kökünü kurutmakla Tanrı yolunda kutsal bir görev yapmış olacağız.

— Hangi devler? diye sordu Sancho Panza.

— Orada gördüklerin canım, şu kolları neredeyse iki fersah uzunluğunda olanlar.

— Efendim, orada gördükleriniz devler olmayıp, aksine yeldeğirmenleridir, kolları dediklerinizde değirmen taşını rüzgârın yardımıyla döndüren kanatlardır.

— Görünüşlerine aldanma - diye cevap verdi Don Quijote. - Sen şövalye maceralarından anlamadığın için bilemezsin; bunlar devlerden başka bir şey değillerdir, eğer korkuyorsan bir kenara çekil ve galip gelmem için dua et, ben onlara karşı, eşit olmayan şartlarda, kıran kırana bir mücadeleye giriyorum.

Bunları söyledikten sonra, seyisi, Sancho'nun uyarılarına kulak asmaksızın atı Rocinante'yi mahmuzladı, gördüğü şeylerin devler olduğuna iyiden iyiye inanmış olduğu için, ne uşağının

lâflarını işitiyor, ne de burnunun hemen dibindeki yeldeğirmenlerinin dev olmadıklarının farkına varamıyordu. Avazı çıktığı kadar bağırmaktaydı:

— Kaçmayın korkak ve alçak yaratıklar! Karşınızda sadece bir tek şövalye var!

Tam o sırada rüzgâr hızını biraz artırmış olduğundan, büyük kanatlar dönmeğe başlamıştı. Bunu gören Don Quijote:

— Dev Briareo'nunkinden daha fazla kola sahip olsanız bile

— Bunu söyledikten sonr bu amansız mücadelede manevî güç kazanmak niyetiyle içinden hanımı Dulcinea'nın adını andı, ve böğründe mızrağı olduğu halde kalkanını siper ederek Rocinante'yi en yakınındaki yeldeğirmenine doğru dörtnala sürdü. Rüzgâr kanatları öyle hızla döndürmekteydi ki, mızrağını kanatlardan bir tanesine sapladığı anda mızrak param parça oldu ve kanat atını ve şövalyesini havaya kaldırdıktan sonra olanca hızıyla yere fırlattı.

Sancho, yardım etmek için olanca gücüyle eşeğini koşturarak, maruz kaldıkları şiddetli darbenin etkisiyle yerde kıpırdamadan yatan efendisiyle atının yanma geldi.

— Aman Tanrım! —dedi Sancho.— Ben size bunların yeldeğirmenleri oldukları söylememiş miydim? Aklında fikrinde yeldeğirmeninden başka bir şey bulunmayan birisi dışında hiç kimse böyle davranmaz.

— Sus, dostum Sancho.— dedi Don Quijote — Harpte kazanmakta da kaybetmek de vardır. Sanırım kitaplarımı ve çalışma odamı ortadan kaldıran büyücü Freston, zafer kazanmamı engellemek için devleri yeldeğirmenleri şekline soktu; bana karşı bu kadar büyük düşmanlık beslemekte, ama eninde sonunda kılıcımın çeliği karşısında, yaptığı bütün taktik ve hiyleler sonuçsuz kalacak...»

Cervantes "Mançalı Donkişot" adlı eserinin ikinci cildini tamamlamış olmasına rağmen hemen baskıya vermedi. Ancak 1614 yılında eserin sahte ikinci kısmının "Avellanada" adıyla bir başkası tarafından yayınlanması üzerine eserinin ikinci kısmını 1615 yılında baskıya vermek zorunda kaldı.

Donkişot'un hizmetine girdiği andan beri Sancho

Panza'nın en büyük arzusu bir adaya vali olmaktır. Donkişot ve uşağı Sancho Panza bir dükün misafiri oldukları bir sırada, Sancho'nun bu arzusunu öğrenen dük eğlenmek amacıyla onu düklüğüne bağlı bir köye vali olarak tayin eder. Sancho, burada fertler arasındaki hukukî anlaşmazlıkları çözmek zorundadır. Bunu zekâsının yardımıyla nasıl başardığını birlikte görelim:

"O sırada salona iki ihtiyar girdi; birinin elinde baston olarak kullandığı iri bir sopa vardı; elinde bir şey olmayan ihtiyar Sancho'nun huzuruna gelerek:

— Senyor —dedi—, bu adama iyilik olsun diye on altın verdim; borcunu ben istediğim zaman ödeyecekti. Kendisini zor durumda bırakmamak için bir süre paranın peşine düşmedim; ama baktım ki oralı olmuyor, birkaç defa hatırlattım. Benden para falan almadığını söyliyerek borcunu inkâr etti. Kendisine borç verirken yanımızda tanık olacak kimse yoktu; bana borcunu ödemediği için ödediğine dair tanıklık edecek kimse de yok: Şimdi saygıdeğer Efendimiz'den ricam kendisine yemin ettirmeniz; almadığına dair yemin ederse, gerek bu dünyada, gerek öteki dünyada hakkımı kendisine helâl ediyorum.

— Bu işe ne diyorsunuz sopalı arkadaş? —diye sordu. Sancho.

— Bu parayı ondan aldığımı itiraf ediyorum, Senyor— diye cevap verdi ihtiyar—; ama kendisine ödedim, on altını kendisine verdiğime dair yemin edebilirim; uzatın asanızı.

— Vali asasını uzattı; ihtiyar elindeki sopayı arkadaşına verdi (o sırada bir hayli heyecanlı olduğu görülüyordu), elini asanın ucundaki haça koyarak, sözü edilen on altını arkadaşının eline teslim ettiğine dair yemin etti. Bundan sonra Vali alacaklıya dönerek bu yemine bir diyeceği olup olmadığını sordu; o da, yeminden sonra arkadaşına inandığını, zira onu iyi bir insan ve iyi bir Hıristiyan olarak bildiğini söyledi. Parayı ödediğini unutmuş olmalıydı, bundan sonra hiç bir talebi olmayacaktı. Adam sopasını geri aldı, yargıcı selâmladıktan sonra kapıya doğru yürüdü. Alacaklının göstermiş olduğu sabra hayran olan Sancho bir süre adamın ardından baktı, başını eğdi, sağ elinin işaret parmağını iki kaşının arasına dayadı, biraz dü-

düşündü; daha sonra başını kaldırarak, salondan çıkmış olan ihtiyarın geri çağrılmasını emretti. İhtiyarı getirdiler; Sancho adama:

— Babacığım —dedi, çok değer verdiğiniz şu sopayı uzatın bakalım.

— Hay hay, Efendim, buyrun —diye cevap verdi adam.

Sancho kendisine uzatılan sopayı aldıktan sonra öteki ihtiyara verdi.

— Tamam artık güle güle gidin —dedi; borcunuz ödenmiş oldu.

— Fakat nasıl olur? —diye atıldı alacaktı—. Bu sopanın değeri on altın mı?

— Öyle tabiî, değilse kellemi kesin. Bakın şimdi sizlere sadece küçük bir adayı değil, bütün ülkeyi yönetecek kadar aklım olduğunu ispat edeceğim; Sopayı burada, herkesin gözü önünde ortasından kırın bakayım;!

— Dediğini yapınca, sopanın içinden on altın çıktı Salondakiler ağzı açık kalakaldılar, valilerinin adaletinin Hazreti Süleyman'ın adaletinden farklı olmadığını gördüler. Altınların sopanın içinde olduğunu nasıl anladığını sordular; o da, ihtiyar yemin etmeden önce sopasını arkadaşına uzattığını, uzatırken çok heyecanlandığını, yeminden sonra hemen geri aldığını, bütün bunlardan, paranın sopanın içinde olduğu sonucunu çıkardığım söyledi.

— Görüyorsunuz ya —diye devam etti—, insan aptal bile olsa, bu koltuğa oturduktan sonra Tanrı kendisine yol gösterir, vereceği kararlara yol gösterir. Bir zamanlar bizim köydeki papazdan buna benzer bir olay dinlemiştim: bu olayda o hikâyeyi hatırlamama Tanrı yardımcı oldu ve meseleyi hallettim. Herşeye rağmen, bazen en gerekli şeyleri hatırlayamam, ama hafızam da pek fena sayılmaz, hatta hepinizinkinden iyi olduğunu söyleyebilirim."

Altın Çağın İspanyol Tiyatrosu
Lope de Vega (1562-1635)

Lope Felix de Vega Carpio, 1562 yılında Madrit'te doğdu. Hayatı küçük yaştan beri karıştığı ve ölümüne kadar sürecek olan aşk maceraları ve skandallarla dolu-

dur. İki kez evlendi. Yaşantısı eserlerinin önemli bir kısmına konu olduğu gibi, sevdiği kadınlara da eserlerinde yer verdi. 52 yaşında rahip oldu. Bununla birlikte, yaşantısını değiştirmedi. 1635 yılında öldüğünde çok sayıda insanın katıldığı büyük bir cenaze töreniyle toprağa verildi.

Lope de Vega, İspanya'da millî tiyatronun kurucusudur. İspanyol tiyatrosu onun çabaları sayesinde benliğine kavuşmuştur. Lope de Vega'dan önce İspanya'da tiyatroda iki ayrı eğilim vardı. Birincisi, halka yönelik Ortaçağın geleneksel tiyatrosuydu. İkincisi ise Rönesansla birlikte gelen ve kültürlü sınıfa hitap eden tiyatroydu. Lope de Vega, ülkenin kendi millî özelliklerini göz önünde bulundurarak geleneksel dinî tiyatro ile Rönesans tiyatrosunu tek bir formül halinde birleştirmeyi başarmıştır.

Lope de Vega, İspanyol edebiyatının en fazla eser vermiş yazarıdır. 1800 civarında komedi ve 400 kadar da tek perdelik tiyatro eseri olan "auto" yazmış olduğu sanılmaktadır. Bunlardan günümüze sadece 400 komedi ile 40 "auto" ulaşabilmiştir. Bu sayılar bile onun ne kadar verimli bir yazar olduğunu göstermektedir. Çağdaşları onun yirmi dört saat içinde bir tiyatro eseri yazabildiğini belirtmektedirler.

Lope de Vega, her türde eser yazmıştır. Onu üne kavuşturan eserleri komedileridir. Sekiz heceli mısralar halinde, geniş halk sınıfı için yazdığı komedilerini üç perdeye ayırmıştır; ona göre bir komedinin başarılı olabilmesi için üç perdeye ayrılması, düğüm ve entrikanın son perdenin ortalarına kadar çözülmemesi gerekmektedir.

Lope, halkın ilgisini çekmeyen psikolojik çatışmalara eserlerinde yer vermemiştir; şahısların ruh hallerini

incelemek yerine olayların canlı akışına ağırlık vermiştir.

Komedilerinde, aşk, şeref ve namus duygusu, din, kahramanlık gibi millî konuları işlemiştir. Komedileri halka yönelik olduğu için dili sade ve tabiîdir.

Komedileri, dinî, tarihî ve sosyal içerikli olarak üç gruba ayrılmaktadır. Sosyal içerikli komedilerinde köylülerin şeref ve namuslarının asiller sınıfına karşı korunması konu olarak işlenmektedir. Ayrıca bu eserlerinde koruyucu durumunda bulunan krala saygı da vurgulanmaktadır. "Peribañez y el Comendador ve Ocaña" (Peribañez ve Ocaña Kumandanı) adlı eserde bu konu ele alınmıştır. Buna göre, Peribañez, Ocaña köyünden zengin bir çiftçi olup, aynı köyden Casilda adında güzel bir kadınla evlidir, Ocaña kumandanı Peribañez'in karısına kur yapmakta, ama kadının namuslu olması sebebiyle onu elde edememektedir. Kumandan emeline ulaşmak amacıyla, Peribañez'i yüzbaşı olarak tayin edip harbe yollar. Onun yokluğundan istifade ederek evine zorla girer ve karısına tecavüz etmek ister. Tam o sırada Peribañez çıkagelir ve kumandanı öldürdükten sonra kaçar. Bunun üzerine kral, Peribañez'in ölü veya diri yakalanması için ödül vaat eder. Ama, Peribañez, eserin sonunda kendi arzusuyla, adalet talep etmek için kralın huzuruna çıkar:

PERIBANEZ. — Eteğini öpeyim. Efendim.
KRAL. — Diz çökmeden konuş.
PERIBANEZ. — Yüzüne bir kere baktım,
dilim tutuldu.
duygularım karmakarışık,
nasıl konuşabilirim, Efendim?
Fakat, senin adaletine sığınarak
konuşmama şu kelimelerle başlıyorum:
Ben Peribanez'im.
KRAL. — Kim dedin?

PERIBANEZ. — Ocanalı Peribanez.
KRAL. — Muhafızlar, öldürün onu hemen!
KRALİÇE. — Muhafızlar durun! Benim gözlerimin önünde olmaz!
KRAL. — Pekâlâ, Kraliçenizin emrine uyun muhafızlar.
PERIBANEZ. — Mademki ölümümü emrediyorsun,
hiç olmazsa beni bir kere dinle.
Halbuki sana Adaletli Enrique diyorlar.
KRALİÇE. — Doğru söylüyor, onu dinleyiniz Efendimiz.
KRAL. — Haklısın, dâvanın taraflarının dinlenmesi gerektiğini unutmuşum.
Konuş bakalım.

Peribanez olayı şu şekilde anlatır:

.....
Kapımı kırılmış
ve karımı dokunulmamış
buldum.
Tıpkı kurdun pençelerindeki
kuzu gibi bağırıyordu.
Yetişerek hemen
kılıcımı çektim
göğsünü delip geçtim.
İşte o zaman
kurt beyaz kuzuyu bıraktı

.....

KRAL — Ne düşünüyorsunuz?
KRALİÇE. — Gözlerim yaşardı.
Cevabım basit;
bu bir suç değil
bilakis bir fazilet.

Kumandanı namusunu savunmak için öldürdüğünü anlayan kral, Peribañez'i affettiği gibi, onu Ocaña'ya yüzbaşı olarak tayin eder. Oyun Peribañez'in şu sözleri ile sona erer:

Haklı olarak sana
Adaletli Enrique diyorlar!

"Fuenteovejuna" adlı komedide de tema aynıdır; Fuenteovejuna köylüleri, Laurencia adında bir köylü kızının namusunu lekeleyen Calatrava kumandanını öldürürler. Köy halkı cinayete iştirak edenleri ele vermeye yanaşmadığı için olayı incelemekle görevli hâkim, kumandanı kimin öldüdürdüğünü bir türlü öğrenemez. İşkence ettirdiği kimselere katilin kim olduğunu sorduğunda hep aynı ilginç cevabı alır.

— Kumandanı kim öldürdü?

— Fuenteovejuna, efendim.

Kumandanın suistimallerini öğrenen kral olayın kapanmasına karar vererek köylüleri dolaylı yoldan affeder.

"Olmedo Şövalyesi" adlı eserinde konu trajik bir aşk hikâyesidir. Lope ve Vega bu eseri gerçek bir olaydan esinlenerek yazmıştır. Olmedo Şövalyesi don Alonso Medina panayırında donya Inés'e aşık olur ve Fabia adındaki ihtiyar bir kadın aracılığıyla ona bir aşk mektubu gönderir. Donya Inés de, Alonso'ya ilgi duyduğundan delikanlının geceleyin evinin bahçesinde buluşma isteğini kabul eder. Don Alonso ve uşağı Tello buluşma yerine geldiklerinde don Rodrigo ve don Fernando ile karşılaşırlar. Onlar da donya Inés ve kızkardeşi Leonor'a aşıktırlar. Gençler arasında çatışma çıkar, ama olay büyümeden oradan ayrılırlar. Ertesi gün don Rodrigo ile don Fernando kızların evine giderek izdivaç talebinde bulunurlar ve kızların babası bu evlenmeyi tasvip eder. Bununla birlikte, donya Inés, don Rodrigo ile evlenmek istememektedir, bahane olarak rahibe olmak istediğini ileri sürer. Aslında don Alonso'yu sevdiği için böyle bir niyeti yoktur. Bu arada Kral II. Juan, Medina'ya gelir.

Kralın şerefine tertip edilen eğlenceler esnasında don Alonso rakibi don Rodrigo'yu mutlak bir ölümden kurtarır. Buna rağmen, don Rodrigo içi kıskançlık ve kinle dolu olarak oradan ayrılırken don Alonso'yu öldürmek için planlar yapar. Don Alonso, Olmedo'ya dönmek üzere yola çıkar. Yolda bir türkü işitir, bu eski bir halk türküsüdür ve aslında onu bekliyen tehlikeyi hatırlatmak ve onu uyarmak için söylenmektedir:

Onu geceleyin öldürdüler,
şövalyeyi,
Medina'nın gözbebeğini,
Olmedo'nun çiçeğini.
dışarı çıkmamasını
hatırlattılar
şövalyeye,
Medina'nın gözbebeğine,
Olmedo'nun çiçeğine.

Bütün bu uyarılara aldırmayarak yoluna devam eden don Alsonso yolda kendisine pusu kuran don Rodrigo' nun adamları tarafından öldürülür. Eserin sonunda Tello, kralın huzuruna çıkarak adaletin yerine getirilmesini ister. Kral da don Rodrigo ve don Fernando'nun idam edilmelerine karar verir.

Lope'nin en başarılı eserlerinden bazıları şunlardır: Lope bu eserinde o zaman için bir yenilik olarak kabul edilen gölge ve türkü gibi görsel ve işitsel etki uyandıran unsurlardan yararlanmıştır Lope de Vega şüphesiz Fernando de Rojas'ın "Celestina" adlı eserinden esinlenmiştir, zira Fabia'nın çöpçatanlık etmesi Celestina'yı hatırlatmaktadır.

Lope'nin en başarılı eserlerinden bazıları şunlardır: "Budala Kadın", "Çiftçinin Köpeği", "Hasat", "En İyi Hâkim Kraldır" ve "Dünyanın Yaradılışı".

Lope'nin komedilerinde üç birlik kuralına bağlı kalmadığını görmekteyiz. Olay sahnede değişik mekânlarda geçebildiği gibi, yirmidört saat ile de sınırlı kalmamaktadır. Bazı olayları sahnede canlandırmanın imkânsızlığı karşısında bunları görgü tanıklarının ağzından naklettmekle bu sorunu halletmektedir.

Lope, tiyatrosunda kesin hatlarla belirlenmiş insan tipleri yaratmamış olmasına rağmen, kendisinden önceki tiyatroda zaten var olan "komik" tipi geliştirmiş ve genellikle bu tipi sahnede uşaklara temsil ettirmiştir. Lope'nin tiyatrosunda hoş bir lirizm, canlılık ve iyimserlik bulunur, eserlerinin iyimser yapısı bakımından dönemin diğer yazarlarından ayrılmaktadır. Hareket ve entrikanın yoğun olduğu eserlerinde komik unsurlarla trajik unsurlar yanyana görülür. Bazı eserlerinde ağır basan trajik havayı yumuşatmak için araya komiklikler ve şakalar sıkıştırmaktadır. Lope'nin oyunlarını seyreden seyirci asla sıkılmaz, sahnede olup bitenlere yabancı değildir. Oyunlarında seyircinin heyecan ve gerilimini zaman zaman artıran bir olaylar dizisi bulunmaktadır.

Lope'nin oyunlarının büyük bir kısmı, "corrales" adı verilen halk tiyatrolarında sergilenmiştir. Bu tiyatrolar, birbirlerine bitişik birkaç evin iç avlusundan oluşmaktaydı. Her sınıftan insan gösteriyi seyretmeye gelirdi. Zeminden biraz yüksekte olan bir platform sahne görevini görürdü ve dekorlar ise genellikle ilkeldi. Evlerin avluya bakan balkonları asiller tarafından tutulurdu. Halk sahnenin önündeki sıralara oturarak gösteriyi seyrederdi. Bu tiyatrolarda sıraların arkasmda ayakta seyredilen yerlere "mosquetero", kadınlara ayrılan kısımlara da "cazuela" adı verilirdi. Gösteri genellikle saat 15.00'e doğru başlar, aşağı yukarı iki buçuk saat devam ederdi. Perde aralarında danslar ve kısa güldürüler

olurdu.

Lope de Vega'nın tiyatroya getirdiği bir başka yenilik de, onun tiyatrodan nesri uzaklaştırarak nazımı sokması olmuştur. Bununla birlikte, aslında bir otobiyografi olan "La Dorotea" adlı beş perdelik oyununu düzyazı ile yazmıştır. Yazar bu eserde Elena Osorio adlı sevgilisi ile gençliğinde yaşamış olduğu aşkını anlatmaktadır. Dorotea aslında kendi sevgilisidir, don Bela adında zengin bir adamı tercih ederek kendisini terketmektedir. "La Dorotea" trajedi tarzında yazılmış bir eser olmamakla birlikte, hüzünlü bir havadadır. Lope, bu eserini hayatının sonlarına doğru yazmış olup, aşkta uğradığı yenilgi ve hayal kırıklığını aksettirmektedir.

Tiyatro alanında Lope ve Vega'nın önemi, onun sadece İspanyol millî tiyatrosunun kurucusu olmasından ileri gelmemektedir, o tiyatroda gerçek devrimi XVI. yüzyılın tiyatrosunu klasik zevk ve kurallardan kurtarmak suretiyle yapmıştır. Komedinin iç ve dış yapısını değiştirerek gerçekleştirdiği yenilikler daha sonraları Romantik dönemin dram yazarları tarafından benimsenecektir.

Lope de Vega aynı zamanda şiirde de çok başarılı olmasına rağmen tiyatrodaki ünü yüzünden şairlik yönü hep gölgede kalmıştır. Lope, herhangi bir konuyu kolaylıkla şiire dökebilme yeteneğine sahipti. Şiirlerinde işlediği aşk hem dünyevî hem de ilâhîdir. Koyu bir lirizmin hâkim olduğu şiirlerinde onun sevinç ve üzüntülerini, aşklarını, başarılarını veya talihsizliklerini, kısacası bütün hayatını izlemek mümkündür.

Lope'nin Ekolü - Tirso de Molina ve Alarcón

Lope de Vega tarafından yaratılan tiyatro formülü

bazı tiyatro eseri yazarları tarafından benimsenmiştir. Bu yazarlar Lope'nin izinden gitmekle birlikte, eserlerine kendi yeniliklerini de katmışlardır.

Tirso de Molina (1584 - 1648)

Asıl adı Gabriel Téllez dir. Osuna Dükünün gayrımeşru oğlu olduğu sanılmaktadır. Almazán (Soria)'da doğdu. Dinî görevle Amerika kıtasına gitti. İspanya'ya döndükten sonra uzun müddet Toledo'da yaşadı ve bu arada Tirso de Molina takma adıyla çeşitli komediler yazdı. Fakat tiyatro faaliyetleri yüzünden şikâyet edilmesi üzerine on sene kadar bir süreyle yazı yazmayı bıraktı. 1648 yılında Soria'da, bir manastırda öldü.

Tirso de Molina, "Los cigarrales de Toledo" (Toledo Bahçeleri) ve "Deleitar aprovechando" (Duyulan Zevk) adlı iki nesir eser yazmıştır. Birincisi eğlendirici bir komedi tarzında yazılmış olup, ahlâki yazıları ihtiva eden ve Azizlerin hayatını anlatan ikinci eserinin ciddî havasından oldukça uzaktır.

Tirso, Lope ve Calderón'dan sonra İspanyol tiyatrosunun en tanınmış şahsiyetidir. 400 kadar komedi yazdığı bilinmekteyse de, bunlardan sadece sekseni günümüze ulaşmıştır.

Tiyatrosu her ne kadar teknik serbestî ve canlılık bakımından Lope'ninkileri izlemekteyse de, kendi şahsî özelliklerini de yansıtmaktadır. Daha çok çağının sosyal gerçekleri üzerinde durarak millî konulardan uzaklaşan Tirso'nun önemi tiyatroda kuvvetli şahsiyetler yaratmış olmasından ileri gelmektedir.

Tiyatro sanatının en belirgin iki özelliğini psikolojik yaklaşım ve mizahî unsur oluşturmaktadır.

Tirso de Molina'nın komedileri, konuları yönünden,

dinî, tarihî ve entrikalı aşk olmak üzere üçe ayrılır. Ayrıca bu sınıflandırmaya girmeyen "El condenado por desconfiado" (İnançsızlığı yüzünden Mahkûm Olan) ve "El burlador de Sevilla" (Sevillalı Kadın Avcısı) adlı iki değişik konulu oyunu vardır.

Ruiz de Alarcón (1581 - 1639)

1581 yılında Meksiko şehrinde doğdu. Bir müddet Sevilla'da avukatlık yaptıktan sonra Madrit'e yerleşerek edebiyat alanında çalışmalar yapmağa başladı. Çok kısa boylu ve kambur olması sebebiyle çağdaşlarının alaylarına maruz kaldı. Lope, Quevedo, Gongora ve daha birçokları ona acımasızca "cüce dev," "maymun" gibi çirkin adlar taktılar. Bu yüzden olsa gerek, tiyatrosunda fazileti ve asaleti genellikle sevimsiz, fizikî kusurları bulunan kimselere temsil ettirmiş, daha çekici insanları ise daima ahlâkî yönden eksik olarak göstermiştir. Eserlerini büyük bir titizlikle yazan Alarcón, oyunlarında kesin hatlarla çizilen tipler ortaya koymuştur; yalancı, nankör ve iftiracı, vs. gibi toplumdaki kusurlu tipler üzerinde durmuştur. Eserlerinde ahlâkî kaygı çok bariz bir şekilde görülmektedir. "La verdad sospechosa" (Şüphe Duyulan Gerçek) adlı oyunda da bu kaygı hâkimdir. Daha sonraları Corneille tarafından "Le menteur" adlı eseriyle taklit edilecektir. "Şüphe Duyulan Gerçek" adlı oyunda genç don García yalanları yüzünden sevdiği kadını kaybetmekte ve sevmediği birisiyle evlenmek zorunda kalmaktadır.

"Las paredes oyen" (Yerin Kulağı Vardır) adlı oyunda da konu benzerliği vardır. Bu eserde insanların arkasından konuşmak ve dedikodu yapmak gibi kusurlar eleştirilmektedir. Eserde güzel bir kadın, dedikoducu,

yakışıklı sevgilisinden soğuyarak çirkin ve biçimsiz, ama yüksek ruhlu bir başka adama aşık olmaktadır.

Calderón'un Barok Tiyarosu

Lope de Vega, millî tiyatronun kurucusu olarak tanındığı gibi, Calderón de la Barca da (1600-1681) tiyatroya Barok eğilimi getiren yazar olarak ün yapmıştır. Bu dönemde tiyatroda müzikli ve koreografik unsurların kullanımıyla gösterişe ve ağırlığa önem verilmiştir; gösterişli bahçeler, havada uçan şatolar, hayalî görüntüler gibi dekoratif unsurlar çağın zevkine göre olduğu gibi, sarayın lüks ve ihtişamına da uygun düşmektedir. Calderón oyunlarında bu tür unsurları sık sık kullanmıştır. Barok dönemin en belirgin özelliği, oyuncuların davranışlarında ve ihtiraslarında aşırılığa kaçmalarıdır. Fikir ve düşünce yönünden de bu aşırılık görülmektedir.

Calderón eserlerinde felsefî konulara ağırlık vermiştir. Onu sanatının zirvesine çıkaran eseri "La vida es sueno" (Hayat Bir Rüyadır) adlı komedisidir. Bu eserde, Segismundo tehlikeli bir cani gibi bir kuleye hapsedilmiştir. Kim olduğunu ve neden cezalandırıldığını bilmemektedir. Segismundo aslında Kral Basilio'nun oğlu ve tahtın tek varisidir; doğduktan kısa bir müddet sonra bu kuleye kapatılmıştır. Annesi, onu doğurmadan önce gördüğü bir rüyaya göre çocuğu tarafından öldürülecektir. Segismundo'nun doğumu sırasında annesi ölür. Batıl inançları olan Kral Basilio çocuğun geleceğini öğrenmek için kâhinlere danışır. Kâhinler onun zalim bir prens olacağını ve hatta babasını tahttan indireceğini söylerler. Kral istikbalde meydana geleceği bildirilen kötü olayları önlemek amacıyla onu bir kuleye kapatır.

Segismundo, ayaklanan silâhlı halk tarafından serbest bırakılır ve tahta oturtulur. Babası tahtın önünde diz çökmüş durumdayken "Kalkınız, Senyor" der ve babasını affeder. Kendisini kapisten kurtaran, isyan eden askerin hainliğini ise onu kuleye göndermek suretiyle cezalandırır.

Calderón bu eseriyle insan iradesinin kaderi yenebileceğini anlatmak istemektedir. Mecvut 120 civarındaki komedileri içinde geleneksel konuları işleyenlerin sayısı azdır. Bunlardan, "Zalamea Belediye Başkanı" adlı eserinde kızının namusunu lekeleyen bir adamın bizzat baba tarafından öldürülmesi ve neticede kral tarafından bağışlanması gibi geleneksel konu işlenmektedir. Eser olayın sahneye uygulanışı bakımından oldukça başarılıdır.

Calderón'un serüven tipi oyunlarından başka, 80 kadar "auto sacramental" adı verilen kısa dinî tiyatro eseri bulunmaktadır. "El Gran Teatro del Mundo" (Dünya Tiyatrosu) adlı eserinde ortaya konulan fikir, bu dünyada insanların, Tanrı'mn arzusuna göre rol alan oyuncular olduğu yolundadır. Tanrı, bir eser yazarının yaptığı gibi, kullarına rollerini dağıtmaktadır. Bu alegorik oyunda Zengin, Yoksul, Çiftçi, Güzellik ve Akıl rol almaktadırlar. Yoksul kendisine verilen rolden memnun değildir:

YOKSUL:

Bu komedide neden ben
yoksul olarak rol alıyorum?
Bu benim için bir trajedi oluyor,
ama başkaları için neden olmuyor?
Bu rolü bana verirken
krala verdiğin ruhun aynını vermedin.
Neden aynı duygu ve vücuda sahip değiliz?

Rol dağıtımındaki bu eşitsizlik neden?
Beni başka bir topraktan yaratıp,
farklı ruh verdiğin
ve daha düşük bir hayat yaşattığın için
bir amacın olmalı Senyor;
en güçlü rolü oynarken en iyisi olmamam
çok zalimce verilmiş bir karar.

YAZAR:

Bu gösteride kral veya yoksul herkes eşittir.
Kim görevini iyi yaparsa
aynı mükâfatı görecektir.
Sen sana düşeni yap ve unutma,
onunla aynı seviyede olacaksın.
Bu dünyada iyilik yolundan ayrılmayan,
rolünü iyi oynayan
benimle aynı masada yemek yiyecek.

XVII. Yüzyılın Barok Şiiri ve Góngora

Barok tarzı şiir XVII. yüzyılda bütün Avrupa'da oldukça yaygındı. İspanya'da Rönesansın şiire getirmiş olduğu yenilik Cordobalı papaz Luis de Góngora ile (1561-1627) sona erecektir. Góngora şiire tamamen yeni bir anlayış getirmiştir; "Culteranismo" ve "Conceptismo" eğilimleriyle aynı anlamda kullanılan "Gongorismo"nun kurucusudur. Şiirde aşırı benzetmeler kullanmak, yeni kelimeler türetmek ve ışık, renk ve müzik tesiri veren kelimelere başvurmak bu eğilimin özelliklerindendir. İspanyol Barok döneminin belirgin özelliklerini Góngora'nın bütün eserlerinde görmek mümkündür; objelerin gülünç veya güzel yönlerini ortaya koymak, sivrilmiş taraflarını göstermek Góngora'nın esas gayesi olmuştur; eserlerinde salt güzelliğe sahip bir dünya yaratmak istemiştir. Bunu sağlamak için de cüretkâr benzetmeler ve

anlaşılması zor bir dil kullanmıştır. Mesela; dağ kelimesi yerine "billur dev", kuşlar yerine "tüylü çıngıraklar", zeytinyağı karşılığında da "altın sıvı" gibi ifadeleri yazmayı tercih etmiştir.

Görüldüğü gibi, Góngora'nın sanatı kültürlü bir azınlığa yöneliktir; o herhangi bir gerçeği ortaya olduğu gibi çıkarmak amacında değildir, aksine parlak, aydınlık, renkli ve müziksel bir görüntü veren bir obje yaratmak istemektedir. Bu amaca ulaşmak için şiirlerinin zor anlaşılır olmasına aldırış etmemektedir.

Aşağıdaki mısralarda Góngora'nın bir şiirini görmekteyiz; Türk denizcisi Turgut Reis'in kadırgalarından birinde kürek çeken bir Hıristiyan esir, İspanya kıyılarına yakın olarak seyrederken vatanına duyduğu hasreti dile getirmektedir:

Bir Türk kadırgasının
sert sıralarına zincirle bağlı,
elleri küreklerde,
gözleri uzakta görünen karada,
Turgut Reis'in bir forsası
Marbella kıyılarında,
kürek ve zincirin
sertliğinden yakınıyordu.
Ah, kutsal İspanya suları,
belki yüz bin deniz faciasına
sahne olan
sakin ve ünlü kıyıları!
Çünkü sen yüksek ve muhteşem,
yükselen dalgalarınla
vatanımın duvarlarını yalayan
aynı denizsin,
bana kadınımdan haber ver,
şöyle bana, mektuplarındaki
gözyaşları ve iç çekişler
gerçek midir?

Eğer tutsaklığım için
kumsallarında ağlıyorsa gerçekten,
Güney denizleri[22] sana rakip olamaz
parlak incileriyle.
Sorularıma cevap ver
kutsal deniz,
bunu ancak sen bilirsin;
suların dili[23] var mı sahiden?
Bana cevap vermediğine göre,
şüphesiz o ölmüş olmalı.
Ben ise hakkım olmadan
onsuz yaşıyorum.
Hürriyetten ve ondan uzakta
on yıldır yaşıyorum;
küreğe mahkum olarak,
ama dertten kimse ölmüyor.
Tam o sırada, Dinin altı yelkeni[24]
göründü,
cómitre[25] kırbacını
forsanın sırtında şaklattı.

XVII. Yüzyılın Barok Nesri ve Quevedo (1580-1645)

Francisco de Quevedo y Villegas, 1580 yılında Madrit'te doğdu. Hümanizma eğitimi gördükten sonra İtalya'da bazı siyasî görevlerde bulundu. Hayatının bir bölümü ihtişam içinde, bir bölümü de gözden düşmüş olarak geçti. Hayatının sonlarına doğru Olivar dükünün bir davranışını tenkit ettiği için hapse atıldı. Bu dükün ikti-

22 Güney denizleri o zamanlar Büyük Okyanus'a verilen isimdir. İnci avcılığıyla meşhurdur. Damaso Alsonso'nun yorumuna göre, forsanın karısı kumsalda ağlıyorsa kadının inciye benzetilen gözyaşları Büyük Okyanus'un incilerinden sayıca daha çoktur.

23 Gongora burada kelime oyunu yapmaktadır; suların dili ile hem deniz kıyısını yalayan dalgalar, hem de gerçek anlamda dil kastedilmektedir.

24 Dinin altı yelkeni ibaresiyle Malta şövalyelerine ait altı yelkenli gemi kastedilmektedir.

25 comitre, kadırgalarda kürek mahkûmlarından sorumlu olan ve onları kırbaç tehdidi altında kürek çekmeye zorlayan kimsedir.

dardan uzaklaşması üzerine hürriyetine kavuşmakla birlikte, serbest kaldıktan kısa bir müddet sonra, 1645 yılında öldü.

Nesir veya manzum olarak yazmış olduğu çok sayıdaki eserlerinde ileri sürdüğü fikirleri aşağıda birkaç noktada toplamak mümkündür:

Bu dünyadaki yaşantı riyakârlıkla doludur; herşey ölümle sona erer; değer verilmesi gereken tek şey fazilettir, bu da dürüstlük, adil olmak, vatanseverlik gibi meziyetlerden ibarettir. Quevedo inandığı fikirlerini hayatının sonuna kadar acımasız eleştirisini kullanmak suretiyle yılmadan savunmuştur.

Nazım tarzında yazdığı eserleri ciddî ve mizahî havada olmak üzere ikiye ayrılır. Ciddî eserlerinde ölüm fikri ve İspanya'nın gerileme devrine girişi melankolik bir havada işlenmektedir. Eleştiri şiirlerinde ise gerçekler mizah yoluyla sergilenmektedir. Kelime oyunları, tezatlar, abartılmış kelimeler onun sık sık başvurduğu vasıtalardır.

Nesri de şiirinde olduğu gibi iki cephelidir. Eleştiriye örnek olarak pikaresk roman türündeki "Historia de la Vida del Buscón don Pablos" (Dolandırıcı don Pablos'un Hayat Hikâyesi) adlı eserini vermek mümkündür. Bu eserinde çağın toplumunun iğrenç bir tablosu sergilenmektedir. Buscón'un babasının darağacında can vermesi kahkahalarla gülünecek bir olaymış gibi anlatılmaktadır. Ciddî tonda yazılmış ideolojik eserleri arasında "La cuna y La sepultura"yı (Beşik ve Mezar) gösterebiliriz. Bu eserde ölüm fikri tema olarak ele alınmıştır. "Política de Dios" (Tanrı'nın Siyaseti) adlı eserinde bakanların uygunsuz davranışlarını ve idealist duygulardan yoksun olmalarını eleştirmektedir.

Aşağıdaki satırlarda "Dolandırıcı don Pablos'un Ha-

yat Hikâyesi" adlı pikaresk romanın başlangıç kısmı yer almaktadır. Romanın kahramanı başından geçenleri kendi ağzından anlatmaktadır:

"Ben Segovya'da doğdum, babamın adı Clemente Pablo idi (İnşallah şimdi cennettedir) ve o da Segovyalıydı. Mesleği berberlikti, bununla birlikte, berber kelimesinden hoşlanmadığı için herkesin kendisine sakal terzisi diye hitap etmesini isterdi. İyi bir aileden geldiğini ve çok içki içtiğini söylerler. Octavio de Rebollo'nun kızı ve Lépido Ziuraconte'nin torunu olan Aldonza Saturno de Rebollo ile evliydi. Şehir halkı annemin Hıristiyan olduğundan kuşkulanmaktaysa da, o aile adının Romalılardan geldiğini söyleyerek kendini savunurdu. Yüzü o kadar güzeldi ki ünü İspanya'nın birçok şehrine yayılmıştı. Evleneli daha yeni olmuştu ki büyük üzüntü ve sıkıntılara göğüs germek zorunda kaldı, bu dertler daha sonraları da devam etti; zira halk babamın bir hırsız olduğunu söylemekteydi. Bunun gerçek olduğu ortaya çıktı, tıraş ettiği kimselerin başlarını yıkarken yedi yaşındaki kardeşim ceplerini boşaltırdı. Bu küçük kardeşim hapiste kendisine attıkları birkaç kırbaç yüzünden öldü. Babam buna çok üzüldü, çünkü onun herkesi soyabilecek yetenekte olduğunu biliyordu.

Babamı işlediği bu tür suçlardan dolayı hepse attılar. Sonradan bana dediklerine göre babam hem yaya, hem de atın üzerinde çok yakışıklı görünen bir adammış ve herkes onu seyretmek için pencerelere çıkarmış. Bunu gururlanmak için anlatmıyorum, zira herkes gururlu biri olmadığımı bilir.

Annemin başına herhangi bir felâket gelmedi. Beni büyüten bir ihtiyar kadın bana annemin güzelliğiyle herkesi büyülediğini söylemişti. Fakat adı çöpçatanlığa çıkmış, ayrıca bakire olmayan genç kızların yeniden bekâretlerine kavuşmalarına yardım edermiş. Halkın çoğunluğu ona arabulucu ve parababası derdi. O ise bütün bunlara aldırış etmez, gülüp geçer ve böylece bütün ilgiyi üzerinde toplardı.

Sadece kendisinin girdiği ve küçük olmam sebebiyle bir de benim girebildiğim yatak odasında ölülerin kemikleri bulunurdu (ölümü unutmamak veya hayatı daha iyi yaşayabilmek için olsa gerek). Yatağı idam sehpası ipleri üzerinde asılı dururdu. Bunun sebebi de bu dünyada daima tetikte olmak ge-

rektiğini hatırlatmak içindi.

İkisinden birisinin mesleğini devam ettirmek zorunda olduğum anne ve babamın arasında büyük ayrılıklar vardı, fakat ben daha iyi duygu ve fikirlere sahip olduğumdan hiç birisinin yolundan gitmedim..."

Francisco de Moncada (1586-1635)

XVII. yüzyılın en tanınmış tarihî nesir yazarıdır. Asil bir aileden gelen Moncada 1586 yılında Valensiya'da doğdu. Genç yaşta edebiyata ilgi duyarak Lâtince ve Yunanca öğrenmeğe başladı. Hayatının büyük bir kısmında diplomat ve asker olarak görev yaptı. 1635'de Gach'ta savaş alanında öldü. En mühim eseri "Expedición de catalanes y aragoneses contra turcos y griegos" (Katalanlarm ve Aragonluların Türklere ve Rumlara Karşı Askerî Seferi) dir. 1623 yılında yayınlanan bu eseri vakayiname yazarı Ramón Muntaner'in vakayinamesini ve Bizanslı tarihçilerin eserlerini temel almak suretiyle yazmıştır. Eserde Katalan ve Aragonlu paralı askerlerin Bizans İmparatoru II. Andronikos Palaiologos'un hizmetine girmek amacıyla 1303 yılında İstanbul'a gelmeleri, Türklere karşı yaptıkları savaşları ve sonunda Atina Düklüğünü kurmaları anlatılmaktadır.

Eserin bir bölümünde sefere katılan Almogavarlar hakkında yazar şunları yazmaktadır:

"Sefere iştirak edenlerin hepsi gemilere bindi, sayıları sekiz bin civarındaydı. Mesina limanından hareket ettiler. Bütün piyademizi Almogavarlar oluşturduğundan onların asılları hakkında bir şeyler anlatmak sanırım uygun olacaktır.

Almogavarların menşei hakkında çok az şey bilinmektedir. Fakat araştırmalarıma göre, bunlar Roma İmparatorluğunu yıkan barbar kavimlerdendir. Daha sonra İspanya'ya yerleşip kendi devletlerini kurdular ve Arapların gelişine kadar ihtişam

içinde yaşadılar. Araplar bunları iki sene içinde hezimete uğrattılar ve çok güç şartlar altında dağlarda yaşamağa mecbur ettiler. Dağlarda öldürdükleri yabanî hayvanların etiyle beslendikleri gibi, ayrıca postlarından da giysi olarak faydalanıyorlardı. Fakat daha sonraları eski cesaretlerini, yaşadıkları sert hayat sayesinde tekrar kazanan bu millet ormanları ve dağları terkederek, önceleri hayvanları öldürmek için kullandıkları silâhlarını Araplara karşı kullanmağa başladılar.

Uzun zaman başıboş bir şekilde yaşamağa alışık olduklarından, ne evlerini inşa ettiler, ne de toprak sahibi oldular. Araplara karşı savaşlarda Hıristiyan kralların hizmetine ücretli asker olarak giren ve savaşmak ve talan etmekten başka meslek bilmeyen Almogavarlar kendilerini ve ailelerini geçindirmek için ölümü bile göze almaktan çekinmiyorlardı.

Başarılarına ve yenilgilerine tanık olan çocuklarını ve karılarını daima yanlarında bulunduruyorlardı. Eski Germenler gibi vahşi hayvan postlarını elbise olarak kullanıyorlardı, çarıkları ve kalkanları da yine hayvan postundandı. Silâhları ise başlarına miğfer gibi geçirdikleri telden bir file, bir kılıç ve ufak bir mızraktan ibaretti; fakat çoğunluğu, fırlatılmak suretiyle kullanılan üç veya dört adet mızrak taşıyordu. Bunları ellerinden öyle bir ustalık ve hızla bırakıyorlardı ki zırhlı adam ve atları dahi yaralıyabiliyorlardı.

Napoli kralı Carlos, huzuruna getirilen birkaç Almogavar esirinin elbise ve silâhlarının basitliğini görünce, bunların silâhlı ve zırhlı adam ve atlar karşısında tesirsiz kalacağını düşünmüş olmalı ki, küçümser bir tavırla, Aragon kralının bu askerlerle mi savaş yaptığını sormuş. Esirlerden biri ,ordusunun en usta şövalyesine karşı sadece kılıç ve mızrakla dövüşebileceğini, rakibinin istediği silâhı seçmede serbest olduğunu krala söyleyince, Carlos, Almogavarın küstahlığını cezalandırmak için meydan okumasını kabul ederek dövüşü kendi gözleriyle görmek istedi. Dövüş meydanına tepeden tırnağa kadar zırhlı, silâh olarak mızrak, kılıç ve gürz taşıyan, zırhlı bir ata binmiş bir Fransız şövalye çıktı, Almogavar'ın ise sadece kılıcı ve mızrağı vardı. Dövüş meydanına çıkalı çok az bir zaman olmuştu ki Almogavar rakibinin atını öldürdü. Şövalyeyi de öldürmeğe ramak kalmıştı ki kralın bağırması üzerine durdu, kendisini galip ilân ederek hürriyetini bağışladılar. Bizanslı yazar Georgios Pakhymeres bun-

ların Hunların akrabaları olan Avarların soyundan geldiklerini ileri sürmektedir.

Donanma Mesina'dan ayrıldı ve rahat bir yolculuktan sonra Mora'nın limanı Malvasia'ya vardı. İmparatorun emriyle orada karşılandılar ve her ihtiyaçları temin edildi. Hareket etmeden önce, Roger de Flor'a acele etmesini bildiren İmparatorun mektubu ellerine ulaştı. Ordu neşe içinde limandan ayrıldı ve birkaç gün sonra, Ocak ayında İstanbul'a vasıl oldu. Halk kendilerini savunmak için gelen askerleri sevinçle karşıladı. İmparatorlar, Andronikos ve Mikael ve asiller büyük bir sevgi ile minnettarlık gösterisinde bulundular. Daha sonra Andronikos, askerlerin gemilerden indirilerek şehirdeki Blakhernai semtinde iskân edilmeleri için emir verdi. Ertesi gün, mutabık kalındığı gibi kendilerine dört aylık maaş peşin olarak ödendi."

Baltasar Gracián (1601-1658)

Aragon cizvit papazı Baltasar Gracián XVII. yüzyılın bir diğer tanınmış nesir yazarıdır.

Eleştiri özelliği ağır basan eserlerinde hayat görüşü kötümserdir. Ona göre; insanoğlu kötülüğe meyli olan bir yaratıktır. Hayat devamlı bir mücadeleden ibaret olup, bu mücadelede tedbiri ve itimatsızlığı elden bırakmamak gerekir. Görünüşe aldanmamak ve daima uyanık bulunmak suretiyle insan başarıya ulaşabilir.

Eserlerinde üslûp bakımından çok başarılı olmakla birlikte, dili oldukça ağırdır. Gracián nesirde "Conceptismo"nun en koyu temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Gracián da, Quevedo gibi toplumun ve bireylerin kusurlu taraflarını eleştirmek için mizahtan faydalanmıştır.

"El Criticón" adlı uzun romanında Critilo ve Andrenio adında iki kafadarın başlarından geçenleri okuyucuya bir ders, bir mesaj olacak şekilde, hayat görüşünü yansıtarak anlatmaktadır. Critilo'nun Andrenio ile ıssız bir adada karşılaşmasından, her ikisinin de ölümsüzlük

adasına gitmelerine kadar geçen zaman zarfından meydana gelen olaylarda aynı konulara değinmiştir. Graçián, Andrenio'yu içgüdülerine boyun eğen, düşüncesiz bir kimse olarak göstermekte, Critilo'yu ise, ihtiyatlı oluşu sayesinde her güçlüğü yenen, aklıbaşında bir insan olarak tanıtmaktadır. Aşağıdaki satırlarda bu eserinden bir parçayı görmekteyiz:

"Eskilerin anlattıklarına göre, Tanrı, insanoğlunu yaratırken bütün kötülükleri çok uzaklarda bir adada (Kanarya Adaları) derin bir mağaraya hapsetmiş. Yeryüzündeki mevcut bütün suçları, kusurları, kabahatleri, cezaları, savaşları, açlığı, sefaleti, bulaşıcı hastalıkları, üzüntüleri, acıları, hatta ölümü bile birbirlerine zincirlerle bağlamış. Bu kadar kötülüğü emniyete almak için mağaranın kapısını elmasdan yapıp, çelikten kilitler takmış, Anahtarını düşmanlarına karşı güven içinde olması için insanın erkeğine teslim etmiş ve kapıyı açmadığı takdirde kötülüklerin oradan ebediyen çıkamıyacaklarını kendisine hatırlatmış. Buna karşılık, bütün iyilikleri; faziletleri, mutlulukları, barışı, huzuru, dürüstlüğü, sağlığı, zenginliği ve ölümsüz hayatı yeryüzünde serbest bırakmış. Bu şekilde, insanoğlu mutlu yaşamaktaymış. Fakat bu mutluluğu uzun sürmemiş. Merakının esiri olan kadın, mağarada ne olduğunu öğrenmek için yanıp tutuşuyormuş. Bir gün, bir yolunu bulup önce erkeğin kalbini, sonra da anahtarı ele geçirmiş. Hiç sonucunu düşünmeden kapıyı açmaya karar vermiş; kadınlar önce hareket ederler, sonra düşünürler. Kadın anahtarı kilide soktuğunda bütün Kâinatın sarsıldığı söylenir. Kapı açılır açılmaz bütün kötülükler güruh halinde dışarı çıkmışlar ve birbirleriyle yarış ederek bütün dünyaya yayılmışlar."

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YENİKLASİSİZM

XVII. Yüzyıl Fransız Klasisizminin Özellikleri

İspanyol ve Avrupa Barok dönemine mukabil, **XVII.** yüzyılda Fransa'da koyu bir klasisizm hâkim durumdaydı. ve birçok yönden İspanyol klasisizminden farklıydı. Aralarındaki en mühim ayrılık Fransız kalisisizminin Grek ve Lâtin sanatına dayanmakta oluşuydu. Fransız klasisizmine göre;

— Eser rasyonel, yani akılcı, gerçeğe uygun olmalıdır; kapris ve fantaziden kaçınmalıdır.

— İyi bir ilslûp için sadelik ve tabiîlik ilke olarak benimsenmelidir.

— Bundan başka, Fransız klasisizmi asillere yönelik olduğundan gerçeğin çıplak bir şekilde sergilenmesinden yana değildir.

Yukarıda sayılan özelliklere uygun olarak eski modellerin benimsenmesi Fransa'da XVII. yüzyılda klasik tiyatronun gelişmesine yardımcı olmuştur. Diğer edebî eserlerde olduğu gibi, XIV. Luis'nin saray çevresine hitap eden tiyatro eserlerinde aklın önderliği ve zevklilik ilke olarak kabul edilmiştir. Üslûp ve teknik açıdan bu eserlerde aranılan özellikler şunlardır.

— Barok tarzı abartma ve yapaylıktan kaçınmalıdır.

— Dilde ve ifadede kibarlık ve açıklık benimsenmeli.

— Kardinal Richelieu tarafından kurulan Fransız Akademisinin koyduğu kurallara uygunluk. Buna göre, eser beş perdelik olmalı, trajedi ile komedi birbirlerinden ayrılmalı ve üç birlik kuralına (tek bir olay, tek bir mekân ve bir günlük zaman) uymalı.

— Cimrilik, hırs, kindarlık gibi insan karakterinin özelliklerini göstermeli.

— Ahlâk dersi vermekten kaçınmalı.

XVIII. Yüzyıl İspanyol Yeniklasisizmi

XVIII. yüzyıla girildiğinde, İspanyol edebiyatında önceki yüzyılda başlayan gerileme yine devam etmekle birlikte, artık edebiyatta geleneksel kavramlarla yeni akımlar arasında bir çatışmanın mevcut olduğu görülmektedir.

V. Felipe'nin 1701 yılında Madrit'e gelerek İspanyol tahtına yeşleşmesiyle, Fransız asıllı bir hanedan İspanya'yı yönetmeğe başlar. Bunun sonucu olarak, geleneksel yaşam tarzında Fransız modası benimsenmiş ve her açıdan önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Öte yandan, Barok dönemin İspanya'da önemini yitirmiş olması da bu değişmeye yardımcı olmuştur. XVII. yüzyılın koyu İspanyol ferdiyetçiliğinin karşısında, belirli kural-

lara uyulmasını zorunlu kılan birlik fikri çıkmıştır. Yani ferdî, millî ve tarihî özelliklerden soyutlanmış akılcı ve mantıkî bir eğilim belirmiştir.

Gerçeğe uygunluk, akılcılık, evrensellik, eğitimsel amaç ve uslûpta tabiîlik gibi kuralları benimseyen Fransız klasisizmi İspanya'da oldukça disiplinli ve kurallarasıkı sıkıya bağlı, ama canlılık ve yaratıcılıktan yoksun bir sanatın doğmasına sebep oldu.

Tiyatroda Yeniklasisizm - Moratín

Yeniklasisizm İspanya'da tiyatro alanında orta derecede başarı sağlamıştır. Çünkü Fransız modelini örnek alan yeni dram formülü sadece kültürlü bir azınlık tarafından rağbet görmüştür. Yüzyılın ortalarına doğru meydana getirilen soğuk trajediler benimsenmeyerek unutulmuşlardır. Komedide ise Leandro Fernández de Moratín nisbeten başarılı olmuştur.

Leandro Fernández de Moratín 1760'da Madrit'te doğdu. Fransız kültürüne olan hayranlığı sebebiyle Napolyon işgali sırasında José Bonapart'm destekleyicileri arasına katıldı. Fransızlar çekilince, o da Fransa'ya göç etmek zorunda kaldı. 1828 yılında Fransa'da öldü.

Akılcılık ve mutedillik onun bütün eserlerinde görülür. Bununla birlikte, çekingen yaradılışı sebebiyle eserleri cansız ve monotondur. XVIII. yüzyılın sonlarında ve XIX. yüzyılın başlarında yazdığı eserlerinde Moliere'in büyük etkisi olmuştur. Ahlâk dersi vermek amacıyla yazmış olduğu eserleri Yeniklasik komedinin bütün özelliklerini taşımaktadırlar (Üç birlik kuralı, vs.).

Eserleri, sade dille yazılmış olmaları, kişilerin psikolojik durumlarına ağırlık vermeleri ve alaycı unsurlar taşımaları yönünden dikkati çekerler. Moratin'in ko-

medilerinde olaylar genellikle ahlâkî ölçüler göz önünde bulundurularak iki ana konu üzerinde toplanmıştır; evlilikte taraflar istedikleriyle evlenme özgürlüğüne sahip olmalı ve eşler arasında yaş ve sosyal mevki farkı bulunmamalıdır. "El sí de las niñas" (Genç kızların Evet Demesi) adlı eserinde bunu açık bir şekilde görmekteyiz. Eserde, Carlos'un amcası don Diego, nişanlısı donya Paquita'nın yeğenine aşık olduğunu öğrenince evlenmelerine izin verir. 1801'de yazdığı bu eseri İspanyol Yeniklasisizminin en iyi eseri olmakla birlikte, canlılıktan yoksundur. Aşağıdaki satırlarda don Diego ile sadık hizmetkârı Simón arasında geçen konuşmaların yer aldığı bir pasajı görmekteyiz:

DIEGO : Gördüğün gibi o yoksul... Bu gerçek... Fakat ben para için evlenmiyorum, benim param var; ben daima mütevazı, ölçülü ve fazilet sahibi bir kadın aradım.

SIMON Önemli olan da bu, zaten bütün servetiniz kimin için?

DIEGO Çok doğru... Bir kadında aranan özellikler nedir, sen çok iyi biliyorsun; hamarat olması, evi iyi idare etmesi ve müsrif olmaması gerekir. Artık, biri diğerinden beter, müsrif, işgüzar, dedikoducu, isterik, yaşlı ve çirkin kâhya kadınlarla uğraşmaktan bıktım. Bugünden itibaren, hayatım tamamen değişecek. Beni seven sadık bir eşle mutluluk dolu, huzurlu günler geçireceğim... Halkın dedikodularına aldırmıyorum.

SIMON Fakat her iki taraf da memnunsa ne söyleyebilirler?

DIEGO Hayır, ne söyleyeceklerini çok iyi biliyorum... Diyecekler ki birbirlerine uygun değiller, aralarında yaş farkı var...

SIMON Yok canım, arada pek fazla yaş farkı yok. En fazla yedi veya sekiz yaş.

DIEGO : Sen neler diyorsun? Ne yedi veya sekiz yaşı? Onaltısına basalı birkaç ay oluyor.

SIMON Evet ama...

DIEGO : Bana gelince... Allaha şükür, sağlığım ve gücüm yerinde, kimse elli dokuz yaşında olduğuma inanamaz.

SIMON Fakat benim anlatmak istediğim o değil.

DIEGO Nedir öyleyse?

SIMON : Ben diyordum ki... pekâlâ, ya ben iyi anlamadım, ya da siz anlatamadınız demek istediğinizi... evlenmek istediğiniz donya Paquita ım?

DIEGO Gayet tabiî, benimle evlenecek olan o.

SIMON Şimdi işler karıştı!

DIEGO Ne demek istiyorsun?

SIMON Ben sanıyordum ki...

DIEGO Ne sanıyordun? Kiminle evleneceğimi düşünüyordun?

SIMON Onun yeğeniniz don Carlos ile evleneceğini zannediyordum, yetenekli, nazik ve iyi bir asker... kızı onun için düşündüğünüzü sanmıştım.

DIEGO Yo, hayır.

Fabl Yazarları

Félix María de Samaniego (1774 - 1806)

Manzum fabl yazarı Félix María de Samaniego 1774' de Bilbao'da doğdu. 1806'da Madrit'te öldü. Meşhur eseri "Fábulas"ı amcası Peñaflorida kontunun ısrarı üzerine, La Fontaine'i taklit ederek, 1787'de yazmıştır. Samaniego fabllarında ahlâk dersi vermeyi ilke edinmiştir.

DEVE VE PİRE

Gücü ne iyilik ne de kötülük yapmağa
yetmeyen ama böbürlenmeyi huy edinene
yönelik bir hikâye anlatmak istiyorum.
Uzun ve yorucu bir günün sonunda,
sırtı epeyce yüklü bir deve
yorgunluktan bitkin bir halde:
— Of, yüküm ne kadar da ağır— dedi.
Devenin üzerinde bulunan Bayan Pire hemen indi
ve kibirli bir şekilde şöyle dedi:
— Yükün şimdi hafifledi.
Deve cevap verdi:
— Çok teşekkür ederim Bay Fil.

Tomás de Iriarte (1750-1791)

Tomás de Iriarte Tenerife'de doğdu. Bütün hayatı Madrit'te geçti. En önemli eseri "Fábulas literarias" (Edebî fabllar) Samaniego'nunkilerden bir yıl sonra yayınlanmıştır. Aristo, Horacio, Boileau ve Muratori'nin etkilerinin görüldüğü fabllarında Yeniklasik dönemin bütün özellikleri bulunmaktadır; kurallara uygunluk, açık ve sade bir dil kullanımı, faydalı ve güzel olanın birlikte bulunması, vs. Aşağıda görülen fablı bazı yazarları eleştirmek amacıyla yazmıştır.

İKİ TAVŞAN

Peşinde köpekler olan bir tavşan
otların arasından
kaçmıyordu,
aksine uçuyordu.
Yuvasından
bir başka tavşan çıktı
ve ona sordu:
— Dur arkadaş, bu telaş da ne böyle?
—Neden olacak— diye cevapladı—:
Nefes nefese kaldım,
çünkü peşimden
iki hınzır tazı geliyor.
— Evet, —diye konuştu öteki.—,
Onları görüyorum...
fakat onlar tazı değiller.
— Öyleyse nedir?
— Onlar podenko[26]
— Ne? podenko mu dedin?
— Evet, adım kadar eminim.
— Fakat onlar tazı; çok yakından gördüm,
— Hayır dostum, onlar podenko,
görüyorum ki onları pek tanımıyorsun.

26 Bir İspanyol av köpeği cinsi.

— Onlar tazı diyorum sana.
— Ben ise podenko olduklarını söylüyorum.
Bu tartışma devam ederken
köpekler gelirler
ve bizim iki tedbirsiz
tavşanı enselerler.
Önemli sorunları
bir yana bırakıp
önemsizlerle uğraşanlar;
bu hikâye size ibret olmalı.

Aydınlanma Eğilimi

XVIII. yüzyılda geniş bir alanda gerçekleştirilen araştırma faaliyeti ve deneyler, Yeniklasik sanatı ürünlerine nazaran daha fazla ilgi uyandırmıştır. Bu bilimsel ve kültürel faaliyetler Aydınlanma adı verilen yeni bir akımın doğmasına yol açtı. Her ne kadar, Aydınlanma İspanya'ya Fransa'dan gelmişse de, temelinde İngiliz felsefecilerinin görüşleri bulunmaktadır. Eşitlik ve serbest eleştiri kavramlarına dayanan bu felsefî görüş gelenekçi tutuma karşı isyankâr ve deneyimci davranışı benimsemektedir. Ahlâk, dinsel yapısını yitirerek faydalı olma özelliğine kavuşmakta, şefkat ve hayırseverlik insan sevgisine dönüşmektedir. Tolerans ise, yeni bir doktrin haline gelmektedir. Bu akımla ilgi, daha çok bilimsel sorunlar üzerinde yoğunlaşmış, Teknolojide ve Fende deneysel, başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Hukuk ve sosyal bilimlerde ise ilâhî hukukun yerini tabiî hukuk almış, halkın üstünlüğü fikri yerleşmiş, ve sonuçta Fransız İhtilâli ve XIX. yüzyılın liberal fikirleri birbirini izlemiştir.

Aydınlanma akımı İspanya'da daha ziyade kültürlü bir çevrede yayılma imkânı bulmuştur. Voltaire gibi Fransız Ansiklopedisi yazarlarının fikirleri doğrultusunda ülkenin gelenekçi yapısı eleştirilmiş ve sonuçta Av-

rupaî bir İspanyol kültürü gelişmiştir. Buna rağmen, Aydınlanma Fransa'da olduğu gibi anti-katolik bir gelişme göstermemiş, İspanya'da prensip olarak, dinî inançlara saygı gösterilerek gelenekçi düşünceyi gözden geçirme doğrultusunda gelişmiştir.

Gaspar Melchor de Jovellanos, 1744 yılında Gijon'da doğdu. Çeşitli devlet hizmetlerinde bulunduktan sonra yenilikçi fikirlerinden dolayı altı yıl süreyle Mayorca adasına sürgüne gönderildi. Napolyon işgali sırasında Madrit'e döndü. Kral José Bonapart'ın kendisine teklif ettiği bakanlık görevini reddederek Merkezî Cunta'ya katıldı. Bağımsızlık savaşı sırasında, 1811 yılında, Asturyas'da öldü. Jovellanos hayatını ülkesinin sorunlarını çözmeye adamıştı. Geniş çapta bir ıslahat ile ilgili olarak teklif ettiği planlar Aydınlanma döneminin temel fikirleridir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ROMANTİZM

Romantizmin Hayat Görüşü

Romantizm akımı XIX. yüzyılda Fransız klasisizmine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu akım Aydınlanma döneminin ve özellikle Romantizm öncesi dönemin unsurlarını kendisinde toplamıştır. Romantizmin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

— Sanatta özgürlüğü savunur. Klasisizmin, "edebî türlerin ayrılması" prensibine karşıdır.

— Romantizm, hem başka ülkelerin edebiyatlarından, hem de yerli kaynaklardan yararlanır.

— Duygusallığa, kişisel heyecan ve duygulara önem verir.

— Romantik yazarlar kural tanımazlar.

— Romantikler mücadelelerinde devamlı olarak gerçekle yüz yüze gelirler ve sonuçta hep yenik düşerler. Bu yüzden, kötümser olup, sürekli düşkırıklığı içindedirler.

Romantik Edebiyatın Tekniği ve Üslûbu

— Romantikler Klasisizmin koyduğu kurallara karşıdırlar; yazarın eserini yaratırken salt özgürlük içinde olmasını isterler. Buna göre;

a) Üç birlik kuralından uzaklaşırlar.

b) Trajedi ile komediyi birlikte işleyebilirler.

c) Genel ve akılcı olanı değil, aksine istisnaî, tuhaf ve pitoresk olanı tercih ederler.

d) Ahlâkî ders verme gayretini bir yana bırakarak, egzotik konuları seçmek suretiyle okuyucunun duygularını tahrik etmeyi prensip edinirler. Okuyucuda coşku, üzüntü ve dehşet gibi ruhsal durumlar yaratabilirler.

e) Amaçları okuyucuyu heyecanlandırmak olduğundan üslûpları canlı ve çarpıcıdır.

— Klasik edebiyatta kullanılan temalardan uzaklaşırlar. Buna göre;

a) Sanatçının iç dünyası yansıtılır; şahsî duygu ve ihtiraslar serbestçe ifade edilir. Üzüntü, umutsuzluk ve karamsarlığa sebep olan temalar kadar lirizm de tercih edilir.

— Tabiat görüntüsü de değişiktir; yazarın iç dünyasına bağlı olarak gece vakti, harabeler, mezarlıklar tercih edilir.

— Romantik insan içinde yaşadığı dünyadan tiksinti duyar. İkiyüzlülükle dolu bir ortamdan kaçmak ister. Bu yüzden, hayalinde yarattığı uzak ülkelere gitmeyi tercih eder. Romantik yazarların eserlerinde bir dizi

hayalî ve egzotik ülkeyi görmek mümkündür. Genellikle şövalyelik ruhunun ve aşkının hâkim olduğu Ortaçağı seçer. Bazen de doğu ülkelerinin esrarengiz cazibesine kapılır.

— Romantik yazar, Fransız Klasisizmine tepki olarak, yakın çevreyi ve ülkesinin geleneksel konularını işleyebilir.

— Aydınlanma döneminden miras kalan insanlığın yararına hizmet, gelişme gibi konular ve Aydınlanmanın mantıkî bir açıklama bulamadığı Tanrı, yaşam ve ölüm gibi kavramlar da işlenebilir.

Romantizmin Farklı Cepheleri

Yukarda belirtilen özelliklere rağmen Romantizm tek bir rota izlememiştir: bu akımda gelenekçi ve ihtilâlci unsurlar taşıyan iki farklı eğilim bulunmaktadır. Birincisi, eski değerlere ilgi duyarak millî konuları büyük bir özlemle işlemiştir (Ortaçağ yaşantısı, şövalyelik, vs.) İkincisi ise, liberalizmin etkisinde kalarak, otorite, dindarlık ve gelenekçiliğe karşı cephe almış ve muhafazakâr görüşlerle şiddetli bir mücadele içinde olmuştur. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Romantizm her ülkede aynı oranda ve aynı doğrultuda görülmemiştir. Almanya, İngiltere gibi ülkeler, hayaller, duygu ve ihtirasların egemen olduğu iç dünyaya ilgi duymuşlar, Fransa, İspanya ve İtalya gibi Lâtin ülkeleri ise genellikle kendilerini Akdeniz sanatının geleneksel havasına kaptırarak müzik, ışık ve renk gibi hissedilir unsurlara ağırlık vermişlerdir.

Romantizmin Başlangıcı ve Sonu

Her ne kadar, Romantik dönemin sınırlarını kesin

çizgilerle belirlemek zorsa da, (zira romantik özellikler XVIII. yüzyılda görülmeğe başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir) başlangıç tarihi olarak 1800 yılını, bitiş tarihi olarak da 1850'yi verebiliriz.

İspanya'da Romantizm

İspanya'da Romantizmin kesin zaferi 1835 yılından sonradır. Bu tarih VII. Fernando tarafından takip ve baskı altında tutulan siyasî suçlular ve liberallerin Fransa'dan dönmelerine rastlar. Bu tarihten itibaren Fransız Romantizminin etkisinde kalınarak eserler verilmiştir. İspanyol Romantik dönemi önem bakımından Altın Çağla kıyaslanamazsa da, edebiyatta yeniden doğuşa doğru bir geçiş zemini hazırlamıştır.

Mariano José de Larra (1809 - 1837)

1809'da Madrit'te doğdu. Babası, José Bonapart'ın ordusunda doktor olarak görev yaptığı için, Bağımsızlık savaşının kazanılmasından sonra ailesiyle birlikte küçük yaşta Fransa'ya göç etti. Larra eğitimine Fransa'da başladı ve anadilini hemen hemen hiç kullanma fırsatını bulamadı. 1818 yılında Madrit'e döndüğünde tahsiline başkentte devam etti. Bu arada İspanyolcayı iyi bir şekilde öğrenmek için bol bol kitap okuyordu. 1825'de Valladolit Hukuk Fakültesi'ne yazıldı. Aşık olduğu ve saflık ve güzellik timsali olarak gördüğü bir kadını başka bir erkekle birlikte yakalayınca, ve hele bu adamın kendi öz babası olduğunu farkedince büyük bir hayalkırıklığına uğradı. Daha sonra kendini tamamen edebî çalışmalara verdi ve çeşitli gazetelerde makaleleri yayınlanmağa başladı. 1829'da Josefina Wetoret adında bir ka-

dınla evlendi. Karısı iyi bir ev hanımı olmasına rağmen mizaçları birbirinden oldukça farklıydı. "Erken evlenmek kötü sonuç verir" başlıklı makalesinde yazar hem kendi durumunu ortaya koymakta, hem de evlât sevgisinden yoksun olan annesine karşı suçlamalarda bulunmaktadır. 1838 yılında, hayatında önemli bir yer işgal edecek olan Dolores Armijo adında çok güzel, hassas ve sanatçı ruhlu bir kadınla tanıştı. 1834 yılı Larra için oldukça üzücü ve buhranlı geçecektir. Julia Grisi adındaki opera sanatçısı ile olan arkadaşlığı, Dolores ile aralarının bozulması, karısından ayrılması ve hatta mesleğinden kopması onu oldukça sarsacaktır.

1836 yılında politikaya atıldı ve Avila şehrinden milletvekili seçildi .Gerek his hayatındaki hayalkırıklıkları ve bocalayış, ve gerekse İspanya'nın içinde bulunduğu kötü duruma çare bulunamaması onu karamsarlığa düşürdü. Dolores'le yaptığı kısa bir görüşmeden sonra şakağına dayadığı tabancasını ateşleyerek intihar etti.

Larra, acımasız eleştirisiyle güldürmeyi başarabilen ender yazarlardan biridir. İspanya'nın bütün kötü yönlerini ve fertlerin kusurlu taraflarını makalelerinde eleştirmiştir. Acı gerçekleri ortaya sermek için bazen ciddî, bazen de mizahî bir dil kullanmıştır. Makaleleri çeşitli gazetelerde "Figaro" takma adıyla yayınlanmıştır. Bunlar arasında "El castellano viejo" (Yaşlı Kastilyalı) da kaba saba âdetleri, "Vuelva usted mañana" (Bugün git yarın gel) de tembel devlet memurlarını, "Los toros" (Boğa Güreşleri) adlı makalesinde de vahşî eğlenceleri eleştirmiştir.

Larra "Vuelva Usted Mañana" başlıklı makalesinde, İspanya'ya bazı idari işlerini halletmek üzere gelen bir Fransızın devlet dairelerinden birinde karşılaştığı güçlüğü ince mizahıyla şu şekilde anlatmaktadır:

"Teklifimizin sonucunu öğrenmek için dört gün sonra geri geldik.

— Yarın tekrar geliniz —dedi bize odacı.— Sorumlu memur bugün gelmedi.

— Gelmesine engel olan mühim bir sebebi olsa gerek —diye söylendim içimden.

Biraz dolaşmak için dışarı çıktık. Şu tesadüfe bakın! Sorumlu memuru Retiro parkında, kış güneşi altında hanımıyla çok meşgul bir şekilde gezinti yaparken gördük.

Ertesi gün günlerden Salı idi. Odacı bize:

— Yarın tekrar geliniz, zira sorumlu memur bugün görüşme kabul etmiyor.— dedi.

— Herhalde kendisine önemli bir vazife tevdi etmiş olmalılar.— diye düşündüm.

Hırsızın teki olduğumdan, bir fırsatını bulup anahtar deliğinden içeriye bir göz attım. Zatıâlileri mangalın başında sigarasını tüttürmekle ve elindeki Correo gazetesinin çapraz bilmecesini çözmekle son derece meşguldü.

— Onu bugün görmek imkânsız - dedim arkadaşıma —; zatıâlileri gerçekten çok meşgul...

Mösyö Sans-délai, bizim şeytana lâiiet okuduğumuz gibi bütün memurlara lânet okuyordu.

— Bu kadar uzun bir yolculuğu bunun için mi yaptım? Altı aydır her yerde, yarın geliniz den başka bir lâf etmediler; yarın geldiğimde ise kesin bir hayır cevabıyla karşılaşıyorum! Acaba benden para mı istiyorlar? yoksa hediye mi vermek gerekiyor? Sanki önümüzde entrikadan örülmüş bir duvar var.

— Entrika mı dediniz, mösyö Sans-délai? Burada iki saat üst üste entrika hazırlayacak kadar çalışkan kimse bulunmaz, inanın bana, tembellik yegane entrikadır; esas mesele şu ki, işleri başından savmak, onlarla uğraşmaktan daha kolay geliyor insanlara.

— Ben ülkeme dönüyorum, senyor Bachiller, —dedi, bana.— Bu ülkede bir işi gerçekleştirmek için vakit bulmak imkânsız, birkaç günümü başkentte görülmeğe değer şeyler için harcıyacağım.

— Aman dostum,— dedim ona,— huzur içinde gidin ve sakın sabrınızı tüketmeyin; unutmayın ki bizim ülkede bazı şeyler vardır, gözle görmek imkansızdır.

— Bu nasıl olur?

— Sanırım bana inanmıyorsunuz, şu onbeş günü[27] hatırlayın bir kere.

— Bunu hatırlamanın mösyö Sans-délai'nin hiç hoşuna gitmediğini yaptığı bir jestten anladım.

Mösyö Sans-délai haklı mı sence tembel okuyucu? (eğer yazdıklarımı hâlâ okuyorsan bir düşün) Bizim ve tembelliğimiz hakkında kötü sözler etmeğe hakkı var mı? İstersen bu meseleyi yarma bırakalım, sanırım bugün okumaktan yorgun düşmüş olmalısın. Şayet yarın veya bir başka gün, her zamanki tembelliğin üzerinde değilse, kitapçıya uğra ve senin için ayırdığım sayfalara bir göz at... sana anlatacaklarım var; ben her sabah saat 11.00'de kalkarım ve öğleden sonra da bir parça kestiririm. günümü ise bir kahvede yedi sekiz saat arka arkaya çene çalarak veya horlayarak geçiririm... çoğu kez tembellikten akşam yemeği bile yemem, tembellik sebebiyle yatmağa da gitmem. Kısacası canımın içi okuyucum, sana itiraf ediyorum, zaman zaman bu ümitsiz hayatı sona erdirmek istemiş olmama rağmen hiç bir zaman kendimi asamadım, tabiî ki tebelliğim yüzünden...»

José de Espronceda (1808-1842)

Romantik dönemin en tanınmış şairidir. Anne ve babasının Madrit'ten Badajoz'a yaptıkları bir yolculuk sırasında, 1808 yılında dünyaya geldi. Normal şartlarda olmayan doğumu sanki kaderini etkilemiş gibi, şairin yaşantısı da hareketli, aşk ve macera dolu geçecektir.

Henüz çocuk sayılabilecek bir yaştayken "Numansiyalılar" adlı gizli bir teşkilât kurdu ve Kral VII. Fernando'ya suikast yapmayı plânladı. İhbar edilmesi üzerine tutuklandı ve üç aylık bir süreyle bir manastıra kapatılma cezasına mahkûm oldu. Serbest kaldıktan sonra, hem polisin sıkı gözetimi, hem de macera tutkusu yüzünden olsa gerek, yurt dışına gitmeye karar verdi.

27 İspanya'ya onbeş gün kalmak amacıyla gelmişti.

Portekiz'in başkenti Lizbon'a gittiğinde henüz 18 yaşında bulunuyordu. Dediklerine göre, şehre girmeden önce cebindeki iki pesetayı, büyük bir şehre bu kadar az bir parayla girmemek için Tajo nehrine atmıştır. Lisbon'da Teresa Mancha adında, hayatında önemli bir yer işgal edecek olan kadın tanıdı. İspanyol liberallerine Portekiz'de iyi gözle bakılmadığından tutuklanıp sınır dışı edildi. İngiltere'ye gitti ve orada artık evli ve iki çocuk sahibi Teresa Mancha ile tekrar karşılaştı. Teresa'yı tamamen unutmak amacıyla İngiltere'den ayrılarak önce Brüksel'e, sonra da Paris'e gitti. 1830 Temmuz ihtilâlinde, Paris sokaklarındaki barikatlarda Fransız ihtilâlcilerle omuz omuza çarpıştı. 1832'de yeniden Londra'ya gitti. Orada Teresa ile buluştu ve daha sonra birlikte Paris'e kaçtılar. 1833 yılında ilân edilen siyasî aftan yararlanarak Madrit'e döndü ve annesinin evine yerleşti. Teresa için yakın bir yerde ev tuttu ve ondan bir kızı oldu. 1835 yılında siyasî faaliyetleri dolayısıyla isim yaptı ve Madrit'te çeşitli dergilerde yazıları yayınlanmağa başladı. 1836'da Teresa onu terkederek en yakın arkadaşıyla evlendi. Espronceda politika ve edebiyat alanındaki çalışmalarını hayatının sonuna kadar sürdürdü. 1839 yılında Teresa öldü. 1841 yılında milletvekili olarak parlamentoya girdi. Bernarda de Beruete isimli bir kızlı evlenme hazırlığı içindeyken 1842 yılında, 34 yaşındayken ani bir şekilde öldü.

Ölümü de doğumu gibi beklenmedik bir anda olan Espronceda'nın şiirleri hareketli yaşantısına uygun olarak canlı ve heyecan vericidir. Eserleri arasında, "Poesías líricas" (Lirik Şiirler) önemli bir yer işgal eder. "El estudiante de Salamanca" (Salamanca Öğrencisi) adındaki eserinde donjuan temasını işlemektedir. "El mundo diablo" (Şeytan Dünya) ise felsefî yönü olan uzun bir şiirdir.

Espronceda'nın hemen hemen bütün şiirlerinde tema hürriyet aşkıdır. Aşk konusu ise çok ihtiraslı bir şekilde işlenmiş olup, daima hayalkırıklığı ile sonuçlanmaktadır. Hayatın verdiği acılar sonuçta şairi karamsarlığa düşürmüş olmalı ki, huzura ermek için tek yolun ölüm olduğuna inanmış ve bu görüşünü bazı şiirlerinde yansıtmıştır. Şiirlerinde hürriyete olan susuzluk, macera tutkusu, isyankârlık, toplum kurallarına karşı gelme ve adalet isteği bir arada görülmektedir. Şiirlerinden "Canto a Teresa" adlı olanında geçmişteki mutluluk ve şimdiki bahtsızlık yan yanadır. Bu şiiri sevgilisinin ölümü üzerine yazmıştır. Dediklerine göre, Espronceda bir gece Madrit sokaklarında dolaşırken, bir evin demir parmaklıklı penceresinden içeri baktığında mütevazı bir odada Teresa'nın mumlarla aydınlatılmış cesedini görmüştür. Bu şiirinde gençlik aşkını hatırlamakta ve Teresa'nın ölümü sebebiyle duyduğu acıyı şu şekilde ifade etmektedir:

Neden şimdi canlanıyorsunuz?
yitirilmiş mutlulukların hüzünlü anıları,
bu bomboş, yaralı kalbin acısını
ve cançekişmesini artırmak için mi?
Ah! o sevinçli saatlerden geriye
sadece kalbimde bir inilti
ve gözlerin görmek istemediği
acı gözyaşlarıyla ruhumu sulayan
bir ağlayış kaldı.

"La canción del pirata" (Korsanın Şarkısı) adlı şiirinde hürriyete olan tutku ve ferdin kurallara karşı isyanı oldukça belirgin bir şekilde görülmektedir. Şiir bir tablo gibi renkli ve canlıdır. Mehtaplı bir gecede İstanbul'dan kalkan bir kadırga suları yararak ilerlerken, kaptanı arka tarafta denizlerin hâkimi olduğundan gurur-

lanarak şarkı söylemektedir:

İki yanda onar topu ile
bir kadırga pupa yelken
denizi yarmıyor, aksine uçuyor.
Müthiş korsan derler ona
cesareti yüzünden
yok adını duymayan
bir uçtan bir uca
bütün denizlerde.
Ay denizde parıldar,
rüzgâr yelken benzinde feryat eder,
ve yumuşak hareketlerle yükselir
gümüş ve mavi dalgalar;
ve kaptan
neşeyle şarkı söylerken arkada,
bir yanda Asya; diğer yanda Avrupa
ve karşıda İstanbul.
— ilerle, yelkenlim,
korkmadan ilerle,
ne düşman gemisi,
ne fırtına, ne bora
rotanı değiştiremez,
cesaretini kıramaz.
İngilizlerin karşı koymasına
rağmen
yirmi tutsak aldık
ve yüzü aşkın
millet bayraklarını
ayaklarımıza serdi.
Gemim benim hazinemdir,
benim Tanrım hürriyettir,
benim kanunum kuvvet ve rüzgârdır,
benim tek vatanım denizdir.

Rivas Dükü, Angel de Saavedra (1791-1865)

1791 yılında Cordoba'da doğdu. Kökleri Ortaçağa kadar uzanan asil bir aileye mensuptur. Bağımsızlık sava-

şına katıldı ve 1809'da Ocaña'da yaralandı. Liberal düşüncelerin ateşli bir savunucusuydu. Bu fikirlerinden dolayı takibe uğrayınca İspanya'yı terketmek zorunda kaldı. İngiltere, Malta, İtalya ve Fransa'da 11 yıl süren sürgün hayatı yaşadıktan sonra 1843 yılında çıkan aftan yararlanarak İspanya'ya döndü. Ailenin en yaşlısının ölümü üzerine dük unvanını aldı. Daha sonraları kabinede bakan olarak görev aldı. 1858-1860 yılları arasında Paris Büyükelçisi olarak hizmet etti. Yapmış olduğu diğer önemli hizmetler arasında, Kraliyet Akademisi başkanlığı ve Devlet Şurası başkanlığı da bulunmaktadır. Eserleri arasında "Don Alvaro o la Fuerza del Sino" (Don Alvaro veya Kaderin Gücü) adlı tiyatro oyunu büyük başarı elde etmiştir. Oyunun konusu trajik bir aşktır.

Don Alvaro istemeden sevgilisi Leonor'un babası Calatrava markisinin ölümüne sebep olur. İtalya'ya kaçar. Düello sırasında Leonor'un kardeşini de öldürür. İspanya'ya döner ve bir manastıra kapanarak çile çekmeğe başlar. Bu arada Leonor'un bir diğer kardeşi onu bulur ve düelloya davet eder. Ağır hakaretler ve tahrikler karşısında kılıcını çekmek zorunda kalır. Dövüşürler ve don Alfonso yaralanır:

DON ALFONSO. İşte muradına erdin... Tanrım, günah çıkartmak istiyorum... Ben bir Hıristiyanım...
Affet beni... Ruhumu bağışla.

DON ALVARO. (Kılıcını bırakır, şaşkın halde ne yapacağını bilemez.)
Tanrım! Gökyüzünün mukaddes Bakiresi!
Ellerim yine kana bulandı! Vergaslar'ın kanına!

DON ALFONSO. Günah çıkartmalıyım... Günahlarımı bağışlatmak istiyorum... Suçlarımın farkındayım ve çok pişmanım. Ruhumu kurtarın, Siz Tanrı'nın vekilisiniz.

DON ALVARO. (Perişan haldedir.) Hayır, ben şeytanın kurbanı olmuş bir zavallıdan başka bir şey değilim. Benim günah-

kâr cümlelerim sizin mahkûmiyetinizi daha da ağırlaştıracaktır.

Ben ellerimi kana buladım. Bekleyiniz... Yakınlarda çile çekmekte olan bir aziz var. O sizi rahata erdirecektir. Fakat... oturduğu yere yaklaşmak yasaktır... Ne önemi var. Ben ki bütün bağları kopardım, bütün görevlerimi ihmal ettim.

DON ALFONSO.

Acele ediniz Peder... Tanrım.

(Don Alvaro, azizin bulunduğu yere gider ve kapıyı çalar.)

DONYA LEONOR. (İçerden) Kapıyı çalmağa kim cüret ediyor, buranın kutsiyetine hürmet ediniz.

DON ALVARO. Ölmek üzere olan bir kimsenin ruhunu huzura kavuşturmamız lâzım, Birader, ona manevî huzur vermek için geliniz.

DONYA LEONOR.

İmkansız, yapamam; gidiniz,

DON ALVARO.

Birader, Tanrı aşkına geliniz.

DONYA LEONOR. (İçerden)

Hayır, hayır; gidiniz.

DON ALVARO.

Bu çok önemli, gelin gidelim.

(Kapıya şiddetle vurmağa başlar.)

DONYA LEONOR. (İçerde çıngırağı çalar ve bağırır)

İmdat! İmdat!

X. SAHNE

(Donya Leonor, çuvaldan dikilmiş bir elbise içinde, solgun bir yüzle mağaranın kapısında gözükür. Uzaktan manastırın çanlarının sesi duyulmaktadır.)

DONYA LEONOR.

Kaçınız, gökyüzünün gazabından korkunuz.

DON ALVARO. (Dehşet içinde geriler.)

Bir kadın, Tanrım, bu ses... bu bir hayal olmalı, bu her an taptığım kimsenin hayali, Leonor! Leonor!

DON ALFONSO. (Doğrulmak ister)

Neler işitiyorum Bu benim kardeşim.

DONYA LEONOR. (Don Alvaro'nun peşinden gider.)
Tanrım. Bu don Alvaro mu acaba? Sesini tanıdım... Bu... don Alvaro..!

DON ALFONSO.
Bu o... Kendisini baştan çıkaranla beraber.
İkiyüzlüler! Leonor!

DONYA LEONOR.
Tanrım, tanıdık bir ses daha... Fakat neler görüyorum? (Don Alfonso'yu görür ve ona doğru koşar.)

DON AFONSO.
Talihsiz aileni son defa görüyorsun!

DONYA LEONOR. (Kardeşini kollarının arasına alır.)
Kardeşim Alfonso!

DON ALFONSO. (Son bir gayretle hançerini çıkarır ve donya Leonor'u ağır bir şekilde yaralar.)
Al işte, şerefsizliğinin mükâfatını böyle göreceksin. İntikamımı almış olarak ölüyorum.
(Ölür.)

DON ALVARO?
Bedbaht...! Ne yaptın? Leonor! Sen misin? Benim bu kadar yakınımdaydın demek... Ah! (Cesetlere yaklaşmaya cesaret edemez.) Hâlâ nefes alıyor, bana ait olan o kalbi hâlâ atıyor... Hayatımın meleği, ölme, ölme, seni çok seviyorum... Seni sonunda buldum; evet, sonunda seni ölü olarak buldum.

(Hareketsiz kalır.)

José Zorrilla (1817-1893)

1817'de Valladolit'te doğdu. Madrit, Toledo ve Valladolit'te eğitim gördü. Babası katı prensipleri olan bir insandı. Babası ile anlaşamayan Zorrilla Madrit'e gitti. Mahrumiyet içinde geçen birkaç aym sonunda, Larra'nm ölümü üzerine cenaze töreninde okuduğu, aşağıda iki mısrasını gördüğümüz şiiri onu üne kavuşturdu.

Yabani bir ot gibi bittim
Bir bahtsızın mezarının kenarında.

Daha sonraları başarılar birbirini izler; önemli kimselerle dostluklar, belli başlı gazetelerde eserlerinin yayınlanması başarı zincirinin halkalarını teşkil edecektir. Yirmiyedi yaşında şöhretin zirvesindedir. Eserleri İspanya'da olduğu gibi Amerika kıtasında da okunmaktadır. 1839'da kendisinden oldukça yaşlı ve bir çocuklu bir dul olan Florentina O'Reilly ile evlenir. Evliliğini para için yapmadığı muhakkaktır, zira karısı zengin değildir. Baba ocağında bulamadığı sevgiyi eşinde bulmak niyetiyle evlenmiş olduğu sanılmaktadır. Bununla birlikte, eşinin oğlu kendisini bir türlü kabul etmez; karısı ve kaynanasıyla yaptığı sürekli münakaşalar sebebiyle aradığı mutluluğu bulamaz ve evini terkederek, 1851'de önce Paris'e, sonra da 1853'de Londra'ya gider. Paris'de Leila adında bir kadına aşık olur. Maceracı ruhu kendisine rahat vermediğinden daha sonra bir vapura binerek Meksika'ya doğru yola çıkar. 1854-1866 yılları arasında Meksika'da İmparator Maksimilyen'in himayesinde Millî Tiyatronun müdürü olarak görev yapar. Karısının ölümü üzerine 1866'da İspanya'ya döner. Daha sonraları, Maksimilyen'in kurşuna dizilmesi ve özellikle onun III. Napolyon ve Papa tarafından kendi acı kaderine terkedilmesi Zorrilla'nın ruhsal ve dinî bunalımlara düşmesine neden olur. 1869'da Juana Pacheco ile evlenir. 1893 yılında, Madrit'te beynindeki tümörün alınması için yapılan bir ameliyat sırasında ölür.

Eserleri, şiir, nesir ve tiyatro olmak üzere üç gruba ayrılır. Erken çağlarda yazdığı "Oriental" adlı lirik şiirinde renk ve müzik tesiri oldukça belirgin bir şekilde görülmektedir:

Kırk Arap atlısı
Başlarında kumandanları
Ovada hızla ilerliyorlar,
Granada'nın kapılarına doğru.
Kumandan şehre girerken
beyaz kısrağını durdurararak,
kucağında ağlayan kadına
şunları söyledi :
— Sil gözlerinin yaşını, Hıristiyan kadın,
bana işkence etme böyle;
sen benim sultanım olarak
yeni cennetinde yaşayacaksın.
Benim Granada'da sarayım var,
bahçelerinde çiçekler var,
yüzden fazla fıskiyesi olan
altından bir havuzum var.
Ve Genil ovasında,
bir kalem var;
güzelliğine sahip olduğunda
binlercesi içinde kraliçe olacak.
Hakimiyetim bütün
kıyı boyunca devam ediyor:
Ne Cordoba'da, ne de Sevilla'da
benimki gibi bir bahçe yoktur.
Orada, yüksek palmiyeler
ve ateş renkli narlar,
bol yapraklı incir ağaçları
ova ve tepeleri kaplarlar.
Orada, gürbüz ceviz ağacı,
orada, sarı opal,
orada kara dut ağaçları
kalenin dibinde yetişirler.
gökyüzüne tırmanırlar,
gümüş ve ipek ağlarında
öten kuşlarım var.
Kavaklığımdaki akça ağaçları
Sen, bomboş salonlarımm,

kadınsız harem dairesinin,
şarkısız kulaklarının
sultanı olacaksın.
Sana doğunun kadifelerini
ve güzel kokularım vereceğim,
Yunanistan'dan tüller,
Keşmir'den şallar getirteceğim.
Doğu denizlerimizin köpüklerinden
daha beyaz
alnını süslemen için
sana beyaz tüyler vereceğim.
Ve saçların için inciler,
sıcak sulu hamamlar,
gerdanın için kolyeler,
dudakların için... Aşk.'
Hıristiyan kadın cevap verdi:
— Babamı ve arkadaşlarımı
ve nedimelerimi elimden aldıktan sonra
senin zenginliğinin ne değeri var?
Bana babamı, vatanımı
geri ver, geri ver, Mağripli.
Leon'daki kulelerim
Senin Granada'ndan daha değerlidir.
Sakalını sıvazlıyarak
onu sessizce dinledi, Mağripli.
Yanağında bir damla gözyaşıyla
düşünceli bir şekilde konuştu:
—Eğer kalelerin
bizim bahçelerimizden daha iyiyse
ve Leon'daki çiçeklerin daha güzelse
sana ait oldukları için.
Ve eğer kalbini
savaşçılarından birine vermişsen,
ağlama cennetin hurisi;
adamlarının yanına dönebilirsin.
Ve Mağripli kumandan
Kısrağını ve muhafızlarının yarısını
ona verip,
arkasını döndü sessizce.

En önemli tiyatro eserlerinden, donjuan tipini canlandırdığı, "Don Juan Tenorio" ve "El Zapatero y el Rey" (Ayakkabıcı ve Kral) adlı oyunları büyük başarı elde etmişlerdir.

Romantizm Sonrası

XIX. yüzyılın ilk yarısında Romantizm bütün Avrupa'yı etkilemiş olmasına rağmen, yüzyılın ikinci yarısında realist eğilim kendisini göstermeğe başlar. İspanya da bu değişmelere ayak uydurarak Realizme doğru meyleder. Bununla birlikte, şiirde Romantizm özellikle II. Isabel devrinde Bécquer ile devam etmiştir.

Gustavo Adolfo Bécquer (1836-1870)

1836 yılında Sevilla'da doğdu. Çok küçük yaşta anne ve babasını kaybetti. Önceleri ressam olan amcasının atölyesine devam ederek resim çalışmaları yaptıysa da, kısa bir zaman sonra kendisini tamamen edebiyat çalışmalarına verdi. Romantizm öncesi şairlerinden Alberto Lista'nın ölümü dolayısıyla ilk şiirini yazdığında on iki yaşında bulunuyordu. Bécquer'in küçük yaşlardan beri yaşattığı tek hayali Madrit'e giderek şöhret ve servet sahibi olmaktı. Bu hayali gerçekleştirmek amacıyla, 1854 yılında, cebinde 150 peseta ve koltuğunun altında şiirlerinden bir deste olduğu halde Madrit'e gider. Ne var ki, onu Madrit'te çok zor bir hayat beklemektedir. Ne üne, ne de paraya kavuşacaktır, aksine yoksulluk, hastalıklar, ıstırap ve talihsizlikler peşini bırakmayacaktır. 1858'de en güzel şiirlerinin ilham perisi olan Julia Espín ile tanışır. Bir müzisyenin kızı olan Julia güzelliğiyle onu büyüler. Fakat Julia'ya duyduğu aşkı tek ta-

raflı olsa gerek, zira Julia bir süre sonra başka bir adamı tercih ederek onu terkedecektir. Sevdiği kadının vefasızlığı Bécquer'in kalbinde tedavisi mümkün olmayan yaralar açar. "Rimas" (Kafiyeler) adlı şiir kitabındaki şiirlerin hemen hemen hepsi bu aşk sebebiyle çektiği acıyı açık bir şekilde göstermektedir:

Bunu bana anlattıklarında içimde bir bıçağın
soğuk çeliğini hissettim;
duvara yaslandım ve bir müddet
nerede olduğumu bilemedim.
Ruhumun üzerine gece çöktü;
öfke ve acımayla doldu kalbim...
İşte o zaman anladım neden ağlanır
ve neden ölünür!
Istırap bulutu geçip gitti... güçlükle
birşeyler mırıldandım...
Bana bu haberi kim verdi? Sadık bir dost...
Bana büyük bir lütufda bulunmuştu... Ona teşekkür ettim.

Julia'nm ihanetini bir başka şiirinde de görmekteyiz:

Karanlıklarda saklanarak beni hançerledi,
İhanetini bir buse ile noktaladı.
Kollarım boynuma doladı ama sırtımdan
yüreğimi soğukkanlılıkla çekip çıkardı.
Ve şimdi neşeli, mutlu, gülümser, aldırmaz
bir şekilde yoluna devam ediyor, iyi ama neden?
Çünkü açık yaradan kan fışkırmıyor,
çünkü ölü hâlâ ayakta duruyor.

Julia'dan tamamen kopması 1861 yılına tesadüf eder. Aşağıdaki mısralarda bu olay belirgin bir şekilde ifade edilmektedir:

Bir bıçak yaradan nasıl ayrılırsa
onun aşkım da içimden öylesine çekip çıkardım.
Ama bunu yaparken hayatımın da
bıçakla birlikte çıktığını hissettim.

Julia'yı temelli unutmak için bir doktorun kızı olan Casta Esteban ile evlenerek hayatının en büyük hatasını işleyecektir. Sevmediği bir kadınla evlenmesi ona aradığı mutluluğu getirmeyecektir. Casta basit ve dar görüşlü bir kadındır; Bécquer'in ruhunun derinliklerine inebilmesi, onu anlaması imkânsızdır. Aradığı huzuru evinde bulamayan Bécquer kendisini tamamen edebî çalışmalarar verir; insanlardan kaçarak en çok sevdiği şehir Toledo'ya gider ve nesir eserlerinden "Leyendas"ın (Efsaneler) büyük bir kısmını orada tamamlar. Bu zaman zarfında iki çocuğu olur. 1865'de şans ilk defa yüzüne gülecektir; bakan arkadaşlarından biri ona oldukça yüksek bir maaşla romanları sansürden geçirme işini teklif eder. Artık sefaletten kurtulmuştur. Ne yazık ki, bu görev çok uzun sürmez; 1868 ihtilâli bakanı koltuğundan edince, Bécquer de sansürdeki görevinden ayrılmak zorunda kalır. Aynı yıl karısının kendisini bir başka adamla aldattığını öğrenir ve iki çocuğunu yanına alıp karısını terkeder. 1870 yılının Aralık ayında çok sevdiği, ve ayrıca bir ressam olarak kendisine hayranlık duyduğu kardeşi Valeriano'nun ölümünden birkaç ay sonra, 34 yaşındayken Madrit'te hayata gözlerini kapar. Ölümünden kısa bir zaman önce bir arkadaşı ziyaretine geldiğinde ona şunları söylemiştir: "Bavulumu büyük yolculuğa çıkmak için hazırlıyorum. Şu gördüğün çıkın içinde manzum ve nesir eserlerim var. Her zamanki gibi onları gözden geçir, hataları düzelt, eksik olanları tamamla,, içlerinden beğendiklerini alarak arzu ettiğin gibi yayınla."

Ölümünden birkaç gün önce ,arkadaşlarından biri bir paket mektubu ateşe attığım bildirmektedir. Bu mektupların "Kafiyeler"in ilham perisi Julia'ya ait oldukları muhakkaktır.

Ölümünden bir yıl sonra elyazmaları arkadaşları ta-

rafından iki cilt halinde yayınlanmıştır. Tek manzum eseri "Kafiyeler" adlı kitabında 79 kısa şiiri toplanmıştır. 1858-1868 yılları arasında yazılmış olan bu şiirler isim taşımayıp, sadece romen rakamlarıyla sıralanmışlardır. İçine kapanık şair duygularını bu şiirler vasıtasıyla dışarı vurmaktadır:

Mavi gözlerini gözlerime dikmiş,
— Şiir nedir? — diye soruyorsun.
— Şiir ne mi?. Bunu bana nasıl sorarsın?
Şiir... sensin.

"Kafiyeler"deki şiirler aşk, ıstırap. ölüm ve hayalkırıkhğını işlediklerinden genellikle kötümserdirler. Şairin ruhsal durumuyla ilgili olarak bazen iyimser bir havaya girmektedirler:

Bugün yeryüzü ve gökyüzü bana bülümsüyorlar;
bugün güneş ruhumun derinliklerine varıyor,
bugün onu gördüm... onu gördüm ve o da beni...
Bugün Tanrı'ya inanıyorum!

XXXIX numaralı şiirinde sevilen kadına karşı bir taşlama görülmektedir:

Bunu söylemen gereksiz, biliyorum: o istikrarsızdır,
kibirli, kendisini beğenmiş ve kaprislidir de;
taşın sertliği
kalbinin katılığı yanında hiç kalır.
Biliyorum, yüreğinde yılanlar yuvalanmış,
aşka cevap vermeyen
cansız bir heykel gibidir o...; ama...
öylesine güzel ki!

Bécquer'in en tanınmış ve en güzel şiiri muhakkak ki "Esmer Kırlangıçlar" diye bilinen LIII numaralı olanıdır.

Esmer kırlangıçlar geri gelecekler
yuvalarını, balkonuna kurmak için.

ve yeniden kanatlarıyla
pencerenin camına vuracaklar.

Fakat senin güzelliğini ve benim mutluluğumu
görerek uçmayı bırakanlar,
isimlerimizi öğrenenler,
onlar... geri gelmeyecekler!

Hanımelleri yeniden
bahçe duvarına tırmanacaklar,
ve akşamları her zamankinden
daha güzel olarak çiçeklerini açacaklar.

Günün gözyaşları gibi
damlalarını titreyerek
döktüklerini gördüklerimiz
onlar... çiçeklerini açmayacaklar!

Kulağına yeniden
ateşli aşk kelimeleri gelecek;
belki kalbin derin uykusundan
uyanacak.

Fakat, sessiz, dalgın, ve diz çökmüş,
mihrabın önünde Tanrı'ya ibadet eder gibi,
seni sevdiğim gibi..., boşuna umutlanma,
seni bu şekilde sevmeyecekler!

Nesir eserlerinden "Leyendas" (Efsaneler), "Desde mi celda" (Hücremden), "Cartas literarias a una mujer" (Bir Kadına Edebî Mektuplar) en önemlileridir. "Leyendas" adlı eserinde kısa hikâyeleri toplanmıştır. Bunlar arasında en tanınmışı "El Rayo de luna" (Ay Işığı) adlı olanıdır. Bu hikâyede olay Ortaçağda geçmektedir. Konusu şöyledir:

Manrique adında genç bir asilzade geceyarısı bir manastırın harabelerinde hareket eden beyaz bir şey görür. Bunun genç bir kadının silueti olduğunu düşünür; kadını hayalinde canlandırır; ona göre, mavi gözleri, uzun siyah saçları ve yumuşak bir sesi vardır. Bu fizikî özelliklere sahip olduğuna inandığı ka-

dına delicesine aşıktır ve gece gündüz onu aramaktadır. Bir gece yine o kadını görür gibi olur, hemen peşinden koşar. Kadının şehre girmesi üzerine o da şehre girer. Şehrin bütün sokaklarını dolaşmasına rağmen izine rastlayamaz. Üzgün bir halde döner. Bir gece, o esrarengiz kadının siluetini tekrar görür; yerinden hemen kalkar ve hendeğe koşar. Sonunda, gece gündüz ara vermeden aradığı kadını görür; gerçek oldukça şaşırtıcı ve hayal kırıcıdır: Bu suda parıldayan ay ışığından başka bir şey değildir. Manrique büyük bir ümitsizlik içinde şatosuna döner, odasına kapanır. Annesinin ve hizmetkârlarının sözlerini duymaz gibidir; bakışlarını şömineye dikmiş, dalmıştır. Oğlunun bu durumuna çok üzülen annesi, genç ve yakışıklı olduğunu, kendisine aşık olan kızlardan biriyle evlenmesini söylediğinde şu cevabı verir:

—Aşk... Aşk bir ay ışığıdır.

Hizmetkârlarından biri, harbe gidecek olursa zafer kazanarak döneceğini söylediğinde:

— Zafer... Zafer bir ay ışığıdır.— diye cevap verir.

Bir başka uşağının kendisine bir şarkı söylemek istemesi üzerine hiddetle yerinden doğrulur:

Hayır, hayır. Hiç bir şey istemiyorum, daha doğrusu bir tek şey istiyorum; beni yalnız bırakmanızı.

Şarkılar... Kadınlar... Zaferler... Mutluluk hepsi yalan, bunlar hayalimizde yarattığımız boş şeylerdir. Onları arzu ediyoruz, peşlerinden koşuyoruz. Ne için? Ne için? Sonunda bir ay ışığı ile karşılaşmak için.

ALTINCI BÖLÜM

REALİZM VE NATÜRALİZM

Realizm

XIX. yüzyılın ortalarında Fransa'da Romantizme tepki olarak ortaya çıkan bir akımdır.

Realist edebiyatın özellikleri:

— Realist eser doğanın ve insanın gerçek görüntüsünü yansıtır.

— Realizm edebiyatta kişisel duygulara yer vermez.

— Realizm, "sanat sanat içindir" anlayışına karşıdır.

— Realist eser gözleme ve belgelere dayanır.

— Realist eser, çağdaş yaşamı, toplumsal çevreyi ve çağdaş toplumun gerçek yüzünü olduğu gibi verir.

— Realizmde yazar, Romantizmin aksine, dış dünya-

nın tasvirini yapar, etrafında gördüklerinden bahseder, günlük yaşantıyı verir. Yazar hayalgücünü frenleyerek çevresini titizlikle inceler.

— Realizmde tarihî ve efsanevî konuların yerini zamanın ideolojik, sosyal ve ekonomik konuları alır. (Ortaçağ ve Uzak Doğuyu işlemek yerine **XIX.** yüzyılın gerçekleri tercih edilir; feodal şatoların yerini, taşra ve kır hayatı, fabrika ve pazar yerleri alır.)

— Realizmde üslûp da farklıdır; romantik ve okuyucuyu duygulandıran kelimelerin yerine ilmî kelimeler kullanılır.

Natüralizm

Natüralizm, realist akımın bir uzantısıdır. Gerçekçi eğilimler 1870 yılına doğru Natüralizmin doğmasına yol açmıştır. Gerçeğin iyi ve kötü, bütün yönleriyle gösterilmesini savunan realist akımdan farklı olarak, Natüralizm sadece gerçeğin kötü yönlerini ele alır. Natüralist yazarlar daha çok deneysel metotlara, kalıtıma ve soyaçekime ağırlık verirler.

İnsanın kalıtımın, tabiat kanunlarının ve içinde yaşadığı sosyal çevrenin şartlarından etkileneceğini savunan natüralistler bu düşünce ve fikirlerini eserlerinde belirtmişlerdir.

XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İspanya

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi realist akım İspanya'da da taraftar bulmuştur. Bununla birlikte, azami gelişmesini yüzyılın son çeyreğinde, Restorasyon döneminde göstermiştir. İspanyol realist romanında diğer Avrupa devletlerinde olduğu gibi günlük yaşantının ger-

çeğe uygun tasviri yapılmış, şahısların psikolojik yapıları incelenmiş ve ideolojik tez savunmalarında bulunulmuştur. Bunun yanı sıra, doğaya da ilgi duyularak ülkenin çeşitli bölgelerindeki geleneksel yaşantının gösterilmesine ağırlık verilmiştir.

İspanya'da Realizm

İspanya'da romanda realist unsurlara ilk defa XVI. yüzyılın ikinci yarısında, modern gerçekçi romanın öncüsü sayılan "El Lazarillo de Tormes" de tesadüf edilmişti. Yazarı belli olmayan bu eserle, edebiyat alanında sonradan "pikaresk roman" diye adlandırılacak olan yeni bir anlatım türü doğmuş oldu. Dilenciler, serseriler ve dolandırıcılarla dolu bir dünyanın gerçek yüzünü gösteren bu edebî türün örnekleri ancak XVII. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir.

Son pikaresk romanlarla birlikte kaybolan gerçekçi eğilim XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar görülmedi. Bu yüzyıl, İspanyol edlebiyatında Romantizm, Realizm ve Natüralizm gibi edebî akımların ortaya çıktığı ve ikinci bir Altın Çağın yaşandığı bir zaman dilimidir. Yüzyılın ikinci yarısına doğru romantik ideallerin kaybolmasıyla birlikte, romancıların ilgisi giderek yaşadıkları çağ ve çevre üzerinde toplanmış ve bunun sonucunda, zamanın sosyo-politik olaylarını yansıtan eserler meydana gelmiştir.

Önemli tarihî ve sosyal olaylar göz önüne alınarak XIX. yüzyılın ikinci yarısını iki ayrı döneme ayırmak mümkündür:

a) II. Isabel Dönemi (1843-1868)

b) Restorasyon Dönemi (1875-1898)

II. Isabel'in dönemi romantik unsurları ihtiva eden

bir realizmin başladığı bir dönemdir. Bu çağda makine uygarlığı, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlar maddî değerleri ön plâna çıkararak materyalizmi hızlandırmış, dış gerçekliklerin önemi şahsî düşünce ve iç dünyaya nazaran giderek artmıştır. Ayrıca, bu dönem sosyal sınıflar arasında sürekli çatışmaların olduğu çalkantılı bir dönemdir.

Restorasyon döneminde de sosyal ve ekonomik sorunlara bir çare bulmak imkânı olmayacaktır. Bu dönemde burjuva sınıfı giderek kuvvetlenmiş, yeni ideolojik akımlar ortaya çıkmıştır.

Bu yüzyılda zamanın görüntüsünü sergileyen uluslararası üne sahip büyük romancılara rastlamaktayız. Herne kadar, aralarında nüans farkı bulunmakla birlikte, bu romancıların iç dünyadan uzaklaşmaları onları aym noktada birleştiren bir özellik olmuştur.

Fernán Caballero (1796-1877) ile romanda gerçekçilik başlar. "La Gaviota" (Martı) adlı eserinde Endülüs'ün kırsal kesiminden görüntüler verirken, işgüdülerinin esiri olan insanların ihtiraslarını, yaşantılarını, geleneklerini çok canlı bir şekilde sergilemektedir.

Pedro Antonio de Alarcón'un (1833-1891) romanları Fernán Caballero ile Pereda ve Galdós'un eserleri arasında yer işgal etmektedir. Alarcón'un eserlerinde romantik ve realist unsurların iç içe olduğunu görmekteyiz. Dev eseri "El sombrero de tres picos" (Üç Köşeli Şapka) da Bağımsızlık savaşı sırasında geçen olaylar anlatılmaktadır.

Tanımsal gerçekçiliğin ve taşra yaşantısının büyük ustası olan **José María de Pereda** (1833-1906) "Sotileza" (Mesina) adlı eserinde Santanderli balıkçıların yaşantısını ustalıkla yansıtmaktadır.

Benito Pérez Galdós ile (1843-1920) romanda gerçek-

çilik zirveye ulaşmıştır. Zamanın toplumunun görüntüsünü vermek onun başlıca ilgi alanını teşkil etmiştir. "Episodios Nacionales" (Millî Tefrikalar) İspanya tarihinin değişik dönemleriyle ilgilidir. "Doña Perfecta" adlı eserinde koyu bağnaz Katolik düşünceye karşı mücadele eden genç bir mühendisin hikâyesi anlatılmaktadır. "Marianela" adlı romanında, klavuzluk ettiği kör delikanlıya aşık bir genç kız konu olarak alınmıştır. Marianela, sonradan gözleri gören delikanlının, çirkinliği sebebiyle kendisinden uzaklaşarak başka bir kızı sevmesi üzerine üzüntüsünden ölür. "Fortunata ve Jacinta" da ise zamanın Madrit'inde toplumun al tabakasına mensup insanların yaşantısı sergilenmektedir. Galdós karakter yaratmada büyük başarı göstermiş olup, gerçek hayattan alınmış sayısız tipleri eserlerinde ölümsüzleştirmiştir.

Aşağıdaki satırlarda okuyacağımız parça Galdós'un "Doña Perfecta" adlı romanından alınmıştır:

"Licurgo amca uzaklardan gelen ani gürültüye kulak kesildi ve huzursuz bir hareketle atım durdurdu, uzaktaki tepelere endişeli bakışlarla bakmağa başladı.

— Ne oldu? — diye sordu yolcu atını durdurarak.

Silâhınız var mı, don José?

— Tabancam var, ah! şimdi anlıyorum, hırsızlar olmalı değil mi?

— Olabilir... -diye cevap verdi Licurgo kuşkulu bir ifadeyle. Galiba bir silâh sesi duydum.

— Bunu şimdi anlarız; ileri! -dedi delikanlı atım mahmuzlayarak.- Korkulacak tarafları olduğunu sanmıyorum.

— Sakin olun, senyor don José! -diye bağırdı köylü onu durdurarak.- Bu insanlar şeytandan daha kötüdürler. Geçen gün trene binecek olan iki beyefendiyi öldürdüler. İşin eğlenceye gelir yanı yok. Pepito Chispillas, Merengue, Gasparón ve Ahorca Suegras adlı haydutları hayatta olduğum müddetçe görmeğe niyetim yok. Kestirmeden gidelim.

— İlerleyin o halde, senyor Licurgo.

— Peşinizden geliyorum, don José. -dedi çiftçi üzüntülü bir şekilde. Siz bu adamların nasıl olduklarını bilemezsiniz. Geçen ay Karmen kilisesindeki Meryem'in tacını ve birkaç şamdanı çalanlar bunlardı; iki sene önce Madrit trenini de bunlar soymuşlardı.

Don José bu haydutların marifetlerini öğrenince az önceki ataklığından eser kalmadığını hissetti.

— Evet, senyor. Bu hınzırlar "Estancia de los Caballeros" adı verilen tepedeki mağaralarda yaşarlar; jandarmalar gittikten sonra ana yola inerek önlerine çıkanı soyarlar.

— Yolun dönemecinde bir haç var, görüyor musunuz? Bu haçı seçimler esnasında öldürdükleri Villahorrenda belediye başkanının anısına diktiler.

— Evet, haçı görüyorum.

— Orada eski bir ev bulunur, yolcuların önünü kesmek için orada beklerler. O yöreye Delicias adı verilir."

Natüralizm

Emilia Pardo Bazán ile (1851-1921) romanda Natüralizm başlar. Başarılı eseri "Los Pazos de Ulloa" (Ulloa Malikânesi) Galisya'da kırsal kesime ait bir tabloyu, içgüdülerine esir olan insanların hayatını sergilemektedir.

Armando Palacio Valdés (1853-1938) önceleri natüralist tarzda romanlar yazmış olmakla birlikte, sonradan onun iç dünyasını yansıtan eserler verdiğini görmekteyiz. "El señorito Ostavio" (Küçük Bey Octavio), "La Hermana de San Sulpucio" (Hemşire San Sulpucio), "La aldea perdida" (Kaybolan Köy) ve "La Fe" (İnanç) gibi eserleri oldukça başarılıdır. Aslen Asturyaslı olan yazar eserlerinde genellikle orta tabaka ve Asturyas köylülerinin yaşantısını, geleneklerini anlatır. Armando Palacio Valdés kısa hikâye yazmada da büyük ustalık göstermiştir. "Polifemo" adlı hikâyesinde kimsesiz bir çocuk olan Andresito'nun bir köpeğe karşı duyduğu sevgi hoş bir duygusallıkla verilmektedir. Çocuk köpeği kalmakta ol-

duğu yetimhaneye götürür. Hayvanın sahibi Afrika'da savaşmış eski bir muharip olan heybetli ve sert bir albaydır, bütün çocuklar ondan korkmaktadırlar:

"Aklına, geceyi kendisiyle geçirmesi için Muley'i[28] yetimhaneye götürmek fikri geldi. Aşçı yamağı olduğu için, aşçının odasının bitişiğindeki koridorlardan birinde, mısır yapraklarından doldurulmuş bir yatakta uyumaktaydı. Bir akşam köpeği yetimhaneye getirdi ve geri götürmedi. Talihsiz çocuk çok mutlu bir gece geçirdi. Hayatında Muley kadar kendisine yakınlık gösteren bir başka canlıya rastlamamıştı.

Ertesi sabah kapılar açıldıktan sonra onu serbest bıraktı. Muley sahibinin evine koştu, fakat öğleden sonra parkta yine Andresito'nun peşinden gitmeğe hazırdı. O gece tekrar birlikte uyudular, ertesi ve daha sonraki geceler de öyle. Andresito kendisini çok mutlu hissediyordu. Ama bu dünyada mutluluk çok kısa sürelidir.

Bir akşam hepimiz gruplar halinde oyun oynarken arkamızdan arka arkaya patlayan iki top gürültüsüne benzer bir bağırma işittik.

— Durun! Durun!

Bütün kafalar sesin geldiği yere döndüler. Toledolu albay dev gibi cüssesiyle karşımızda dikilmiş duruyordu.

— İçinizden hangi haylaz her gece benim köpeğimi götürüyor, görelim bakalım?

Kalabalıkta bir ölüm sessizliği oldu. Korkudan bulunduğumuz yere birer kazık gibi çakılı kalmıştık.

Borazan gibi kuvvetli ses tekrar duyuldu:

— Onu kaçıran kim? Kim bu haydut? Bu sefil kim?

Albay Polifemo'nun ateş saçan gözleri teker teker bizlerin üzerinde gezinirken, Muley de ona katılarak masum, sadık gözlerle bizlere bakıyor, huzursuzluk belirtisi olarak kuyruğunu hızla sallıyordu.

O anda, Andresito balmumundan daha sarı bir benizle bir adım öne çıktı ve:

— Kimsenin bir suçu yok, efendim, kabahatli olan bendim. -dedi.

— Nasıl?

28 Köpeğin adı.

— Bendim -diye tekrar etti çocuk daha yüksek bir sesle.

— Demek sendin! -dedi albay sert bir şekilde.- Bu köpeğin kime ait olduğunu bilmiyor musun?

Andresito'nun sesi çıkmadı.

— Kimin olduğunu bilmiyor musun? -diye bağırmağa başladı.

— Biliyorum, efendim.

— Nasıl?... Yüksek sesle söyle.

Ve işitmeyi kolaylaştırmak ister gibi elini kulağının arkasına götürdü.

— Biliyorum, efendim.

— Söyle bakalım, kimin?

— Bay Polifemo'nun.

Gözlerimi kapattım. Sanırım arkadaşlarım da benim gibi aynı şeyi yaptılar. Gözlerimi açarken Andresito'nun adının artık canlılar listesinden silinmiş olduğunu düşünmekteydim. Düşündüğüm gibi olmadı, şansı varmış. Albay öfkeden çok, meraklı gözlerle ona bakmaktaydı.

— Peki neden onu götürüyorsun?

— Çünkü o benim arkadaşım ve beni seviyor- dedi çocuk kararlı bir sesle.

Albay tekrar ona dikkatle bakmağa başladı.

— Pekâlâ -dedi sonunda-, Bir daha sakın götürme! Aksi takdirde kulaklarını koparacağımdan emin olabilirsin!

Ve topukları üzerinde muhteşem bir hareketle döndü. Fakat adımını atmadan önce elini geleğinin cebine götürdü ve yarım duro[29] çıkardı ve geri dönerek:

— Bunu al, şeker alırsın kendine. Ama dikkat et, bir daha köpeğimi götürecek olursan karışmam! -dedi.

Ve uzaklaştı. Dört beş adım atmıştı ki kafasını çevirip baktı.

Andresito parayı yere düşürmüş, yüzünü elleriyle kapatarak hıçkıra hıçkıra ağlamaktaydı.

Albay hemen geri geldi.

— Ağlıyor musun? İyi ama neden? Ağlama, oğlum!

— Çünkü onu çok seviyorum..., çünkü hayatta beni seven bir tek o var -diye hıçkırdı Andresito.

— Söyle bakalım sen kimin oğlusun? -diye sordu albay şaş-

29 iki buçuk peseta. 1 duro beş peseta değerindedir.

km bir halde.

— Yetimler yurdunda kalıyorum.

— Nasıl? -diye bağırdı Polifemo.

— Ben yetimim.

O zaman albayın yüzünün ifadesinin değiştiğini gördük. Çocuğun yanına gelerek ellerini yüzünden çekti, mendiliyle sildi, onu kucaklayıp öptükten sonra heyecanlı bir sesle:

— Affet beni oğlum, affet! Söylediklerime aldırma... Canın ne zaman isterse onu götür... Seninle istediğin kadar kalsın. Anlıyor musun? İstediğin kadar...

Onu sakinleştirdikten sonra uzaklaşmağa başladı. Giderken defalarca dönerek seslenmeğe devam etti:

— İstediğin zaman onu götürebilirsin. Beni duyuyor musun oğlum? Ne zaman istersen...

Yanılıyorsam Tanrı beni bağışlasın, ama Polifemo'nun kanlı gözlerinde bir damla gözyaşı gördüğüme dair yemin edebilirim. Andresito, arkasında sevinçle havlayan arkadaşı olduğu halde koşarak uzaklaşıyordu."

Natüralizmin son temsilcisi olarak **Vicento Blasco Ibáñez** (1867-1928) XIX. yüzyılın sonlarında yazdığı "Arroz y Tartana" (Pirinç ve Araba), "Flor de Mayo" (Mayıs Çiçeği), "La Barraca" (Kulübe), "Entre Naranjos" (Portağal Ağaçları Arasında) ve "Cañas y Barro" (Sazlar ve Çamur) adlı romanlarında Valensiya ve çevresinden görüntüler sergilemiştir.

İnsanın yaşadığı çevrenin etkisinde olduğu fikrini savunan yazarın özellikle "Sazlar ve Çamur" adlı eseri en iyi natüralist romanı olarak kabul edilmektedir. Bu eserinde Albufera gölü çevresinde yaşayan insanların geleneklerini, duygu ve düşüncelerini, ihtiraslarını, doğayla ve birbirleriyle olan mücadelelerini büyük bir gerçeklikle anlatmaktadır. Aşağıda bu eserden alınmış bir parçayı görmekteyiz:

"Orman, Albufera ile arasında yer yer küçük göller bulunan, yabanî otlarla kaplı geniş bir düzlük bırakarak denize doğ-

ru giderek uzaklaşıyordu.

Buraya Sança düzlüğü adı verilmişti. Bir keçi sürüsü başlarında bir çocuk olduğu halde yabanî otlar arasında otlamaktaydı. Bu görüntü Albuferalılara düzlüğe neden bu adın verildiğini hatırlattı.

Hasattan dolgun ücretlerle evlerine dönen yabancılar, kadınların böylesine dehşet içinde adını andıkları Sança'nın kim olduğunu sormaktaydılar; gölün evlâtları ise en yakınında bulunan yabancıya küçük yaşlardan beri duydukları bu basit efsaneyi anlatmağa başlıyorlardı.

Eskiden küçük bir çoban, şu anda kıyıdaki çocuk gibi, aynı düzlükte keçilerini otlatırdı. Ama bu çok seneler önceydi, o kadar ki bugün Albufera'da hayatta olan yaşlılardan hiç biri çobanı tanıyacak yaşta değildi; hatta Paloma amca bile.

Çocuk bir vahşi gibi yalnız yaşamaktaydı; gölde balığa çıkan balıkçılar sabahın sessizliğinde çok uzaklardan onun bağırmalarını işitirlerdi:

— Sança! Sança!

Sança küçük bir yılanın adıydı; sahip olduğu tek arkadaşıydı. Hayvan çobanın çağırmalarına hemen gelirdi; çoban da ona keçilerinden sağdığı bir çanak dolusu sütü ikram ederdi. Daha sonra bir kamıştan keserek yapmış olduğu kavalı güneşli zamanlarda tatlı tatlı çaldığında ayaklarının dibindeki sürüngen vücudunu dimdik kaldırarak tatlı nağmelerin eşliğinde dans eder gibi iki yana doğru sallanıp dururdu. Bazen çoban, Sança'nın kangallarını açarak vakit geçirirdi; onu düz bir çizgi halinde kumlara yatırdıktan sonra, onun sinirli çırpınışlarla kıvrılarak yeniden eski haline dönüşünü zevkle seyrederdi. Bu oyunlardan bıktığı zaman sürüsünü düzlüğün öbür ucuna götürür, yılan da peşinden sadık bir köpek gibi gelirdi; hayvan çobanın bacaklarına dolanarak boynuna kadar uzanır, sonra da hiç kımıldamadan, hareketsiz elmas gözleriyle onun gözlerine bakarken üçgen ağzının ıslığı yüzündeki tüyleri dalgalandırırdı.

Albufera halkı bu işte bir sihirbazlık olduğunu düşünüyordu. Bir keresinde Dehesa'ya odun toplamak amacıyla gelen bir kadın onu boynunda Sança ile gördüğünde korkudan ne yapacağını bilememiş, şeytan görmüş gibi istavrozlar çıkararak kaçmıştı. Çobanın yabanî otlar arasında kaynaşan büyük sürüngenlerden korkmadan rahatça uyuyabilmesinin nedenini artık hei-

kes gayet iyi biliyordu; Sança şeytanın ta kendisi olmalıydı, onu her tür tehlikeden koruyordu.

Yılan gün geçtikçe büyüyordu; çoban da artık koca bir adam olmuştu ve bir gün ortadan kayboldu. Albuferalılar merak içindeydiler; daha sonra askere gittiğini ve İtalya'daki savaşlarda çarpışmakta olduğunu öğrendiler. Bu vahşi düzlükte artık başka bir sürü otlamıyordu. Balıkçılar herhangi bir nedenle buraya çıkmak zorunda kaldıklarında, pis kokulu gölleri kaplayan bu kamışlar ve sazlar arasında fazla oyalanmamaya çalışırlardı. Çobanın kendisine sunduğu sütten mahrum kalan Sança, Dehesa'daki sayısız tavşanın peşinden gidiyor olmalıydı..

Aradan on sene geçti. Günün birinde, Saler halkı uzun boylu, yağız tenli bir askerin elinde değneği, sırtında çantası olduğu halde Valensiya yolundan geldiğini gördüler. İri bıyıkları onu tanımalarına engel değildi. Bu çobanın ta kendisiydi; çocukluğunun geçtiği toprakları görmek arzusuyla gelmişti. Gölün kıyısından ormana doğru giden yola saptı, ve bir zamanlar sürüsünü otlattığı bataklıklı düzlüğe geldi. Hiç kimse yoktu. Tayyare böcekleri yüksek kamışlar üzerinde hafif vızıltılarla kanatlarını hareket ettirmekteydiler; otların dibinde gözükmeyen çamur gölcüklerindeki kurbağalar çobanın yaklaşmasından ürkerek şapırtılarla kaçıştılar.

— Sança! Sança! -diye hafifçe bağırdı eski çoban.

Koyu bir sessizlik. Gölün ortalarında avlanan bir balıkçının uyku getiren türküsü bile işitilebiliyordu.

— Sança! Sança! -avazı çıktığı kadar bağırdı.

Defalarca bağırdıktan sonra aniden yüksek boylu otların kımıldadığını gördü ve ağır bir cismin yerde sürüklenmesi sonucu kırılan kamışların çıkardığı sesleri duydu. Kamışlar arasından kendisininkilerle aynı hizada bir çift göz parıldadı ve insanın kanını donduran, bütün hareketlerini felce uğratan bir tıslayışla çatal dilini sallayan yassı bir kafa uzandı. Bu Sança idi, fakat kocamandı, müthişti; yabanî otlar arasından kuyruğunu sürükleyerek, bir çam gövdesi kalınlığındaki çok renkli vücudunu bir adam boyu kaldırarak yaklaştı.

Elinde olmadan korkuyla geri çekilen asker- Sança! -diye bağırdı.- Ne kadar büyümüşsün! Ne kadar irisin!

Ve kaçmak istedi. Fakat ilk andaki garipsemesi geçen arkadaşı onu tanımış gibiydi; sinirli titremelerle sarsılan pürüzlü

derisinin halkalarını sıkarak omuzları etrafında dolanmağa başladı. Asker karşı koymağa çalıştı.

— Bırak beni Sança, bırak! Beni sıkıştırma! Bu tür oyunlar için yeteri kadar büyüksün!

Bir başka halka kollarını kuşatarak sıktı. Sürüngenin ağzı eskiden olduğu gibi onu okşamaktaydı, insanı ürperten nefesi askerin bıyığını havalandırıyordu ve bu arada halkalar öylesine sıkıştırıyordu ki nefessiz kalan asker kemikleri çatırdayarak, renkli halkalara sarılı olduğu halde yere yıkıldı.

Birkaç gün sonra, Sança'nın dayanılmaz sıkıştırması sonucu, morarmış et ve kırık kemiklerden ibaret şekilsiz bir yığın halindeki cesedi balıkçılar tarafından bulundu. Eski arkadaşının kucaklamasının kurbanı olan çoban işte bu şekilde ölmüştü.

Teknede hikâyeyi dinleyen yabancılar gülerlerken, kadınlar etekleri dibinde, sıranın altında boğuk iniltilerle kıpırdayan şeyi Sança sanarak belirgin bir huzursuzlukla ayaklarını oynatıyorlardı."

İdealist Eğilim

1890 yılına doğru Natüralizme tepki olarak, materyalizme karşı ruhun üstünlüğünü savunan, hayata iyimser gözle bakan bir akım ortaya çıktı. Bu akımın temsilcisi olarak Clarin'i görmekteyiz. Asturyaslı **Leopoldo Alas** (Clarín) (1852-1910) Oviedo Hukuk Fakültesinde profesör olarak görev yapmıştır. Clarín çağının en tanınmış ve en başarılı eleştirmeniydi. En iyi psikolojik romanı "La Regenta" ile İspanyol romancılığı XIX. yüzyılda en yüksek noktasına ulaşmıştır.

Aşağıdaki satırlarda Clarin'in "Adios, Cordera" (Elveda, Cordera) adlı eserinden bir parçayı görmekteyiz:

"Cordera çok yaşlı bir inekti. Saatlerce otlakta vakit geçirmede ustaydı,- yemekten ziyade düşüncelere dalmayı tercih ederek ülkesinin sakin ve gri gökyüzü altında huzur içinde yaşamanın zevkini çıkarırdı.

Cordera, kendisini otlatan arkadaşlarından daha usluydu,

doğrusunu söylemek gerekirse yaşça onlardan çok daha olgundu. Medenî dünya ile bir ilişki kurmaktan kaçınır ve uzaktaki telgraf direğini, kaşınmak için bile işe yaramayan, cansız bir şey olarak görürdü.

Kendisini otlatmakla görevli iki küçük çobanın oyunlarına bir anneanne gibi iştirak ederdi.

Rosa ve Pinín'in bu dünyadaki görevlerinin kendisine göz kulak olmak, yani komşu araziye girmesine, tren yoluna çıkmasına engel olmak olduğunu düşününce elinden gelse gülerdi.

Komşu araziye girmekmiş, tren yoluna çıkmakmış, yok canım daha neler!

Zaman zaman otlamak, ama fazla değil, her geçen gün daha az, ama ihtimamla, en iyi otları seçmekte hiç tereddüt etmeden, aptalca bir merak yüzünden kafasını kaldırmaya zaman harcamadan otlamak ve daha sonra arka ayakları üzerinde zevkle oturmak, yaşamanın tadını çıkararak, bu dünyada hâlâ var olduğunu görerek geviş getirmek: işte bunlar yapması gereken şeylerdi; diğerleri ise tehlikeli maceralardan başka bir şey değildi. Sineğin, kendisini ne zaman ısırdığını artık hatırlamıyordu. Boğa, kırlarda delicesine koşmalar... hepsi o kadar uzakta kalmıştı ki!

Bu huzur sadece tren yolunun açılışını kutlama günlerinde bozuluyordu. Trenin geçişini ilk kez gördüğünde Cordera deliye dönmüştü. Otlağın en yüksek çitinin üzerinden atlamış, başkalarının tarlalarında koşmuştu. Duyduğu korku birkaç gün devam etmiş ve lokomotif komşu hendek tarafından her görünüşünde aynı dehşeti aşağı yukarı aynı şiddette tekrar yaşamıştı.

Bu zarar vermeyen gürültüye giderek alışmağa başladı. Onun geçip giden, zararsız bir tehlike olduğuna ikna olduğunda huzursuzluğunu ayağa kalkıp, müthiş canavara doğru karşıdan başını kaldırarak gösterdi. Daha sonraları ise, ayağa kalkmadan nefret ve güvensizlik dolu bakışlarla bakmağa başladı; ve sonunda varlığını farketmez oldu..."

YEDİNCİ BÖLÜM

XX. YÜZYIL EDEBİYATI

XX. Yüzyılda Avrupa'da Edebiyatın Genel Durumu

XX. yüzyılda yaratılan edebî ürünler için ortak bir isim bulmak son derece zordur. Bu nedenle, XX. yüzyılı birbirini izleyen üç ayrı devreye ayırmak gerekir.

I — 1900 yılından I. Dünya Savaşına kadar olan devre:

Bir önceki dönemin devamı gibidir; XIX. yüzyılın eğilimleri görülür; giderek etkisi azalan bir realist-natüralist akım ve buna tepki olarak beliren bir idealist akım söz konusudur. Bu tepki özellikle iki alanda görülür:

a) Manevî alanda: Manevî değerleri savunmak için burjuva sınıfının materyalizmine hücum edilmektedir.

Sadece kendi çıkarını düşünen riyakâr bir toplumun normlarına karşı çıkılır.

b) Sanat ve edebiyat alanında: Gerçeklerin titizlikle yansıtılması kaygısı, yerini şiir vasıtasıyla, daha güzel, daha saf gerçekleri konu alan bir dünya yaratma arzusuna bırakacaktır. Eşyaların gri görüntüsünün ardında sadece sanatçının görebildiği esrarlı bir dünyanın mevcut olduğu düşüncesiyle hareket edilmektedir. Fransız sembolist akımın izinden gidilerek günlük yaşantının olduğu gibi tetkikinden vazgeçilmiş ve sadece şairin ruh yapısının keşfedebildiği, iç dünyasının dışarı vurulması sonucu oluşan, ince sembollerle dolu bir edebiyat yaratılmıştır. Gerek ahlâkî ve gerekse estetik açıdan olsun bu dönem bize Romantizmin özelliklerini hatırlatmaktadır.

II — İki Dünya Savaşı arasındaki devre (1914-1934)

Bu devrede ortaya çıkan "Vanguardia", "Fütürizm", "Sürrealizm" gibi akımlarla sadece burjuva sanatına son verilmek istenmemiş, aynı zamanda önceki yüzyılların tüm sanatsal geleneği ile olan bağlar kopartılmak istenmiştir. Bu nedenle, bu devre ihtilâlci özelliklere sahiptir. Burjuva sınıfına karşı şimdiye kadar insan hakları adına yapılan saldırılar bundan sonra, horlanan bir sosyal sınıf adına isyankâr bir başkaldırmayla politik bir havaya girecektir. Sanat alanında ise, eserin azami derecede hakikati yansıtabilmesi için akıl ve mantık tarafından ortaya konulan normların dışında samimi bir itiraf niteliğinde olması gerektiği fikri savunulmuştur.

III.— İkinci Dünya Savaşı sonrası:

Bu devrede, savaş sonrası meydana gelen ani değişikliği, zamanının psikolojik durumundan kaynaklanan, birbirlerine tamamen zıt özelliklere sahip iki akım yan-

sıtmaktadır. Bunlar, "Egzistansiyalizm" ve "Yeni-Realizm" akımlarıdır. Her ikisi de huzursuz yapıdadırlar.

Egzistansiyalist akım kötümser havadadır; insan yaşamının hüzün verici olduğunu savunur. Bu akıma göre, insan ölüme karşı koyma imkânına sahip değildir ve bu durum onda sıkıntı yaratmaktadır (angustia). Sıkıntıdan kurtulmak için insan özgür olduğunun bilincine varmalıdır. İnsan özgürdür ve kendi kaderini kendisi yaratabilir. Varoluşun köklü anlamsızlığına (absurdidad) rağmen, kendi hayatına kendisi bir anlam verebilir.

Yeni-Realizm, daha çok harp sonrası İtalyan romanında kendini gösterir; bu akım gözle görülen sosyal huzursuzlukları ele alır; aşağı tabakaya mensup insanların yaşantısını, toplumun gerçek görüntüsünü objektif olarak vermeğe çalışır. Belirgin özellikleri şöyledir:

— Reform yapma çabası,

— Sosyal adaletsizlikleri su yüzüne çıkartmak,

— Acı çekenlere karşı duyulan samimi bir acıma hissi.

XX. Yüzyılda İspanyol Edebiyatı

98 Nesli (Generación del 98)

İspanya, 1898 yılında Amerika Birleşik Devletleri ile yapmış olduğu savaştan yenik çıkar ve Küba, Porto-Riko ve Filipinler gibi denizaşırı sömürgelerini Birleşik Devletler'e bırakmak zorunda kalır.

İç çekişmeler, siyasette ileriyi görememe, ekonomi ve sanayinin çöküntü durumunda bulunması ve savaş alanının İspanya'ya uzaklığı bu yenilgiyi hazırlayan belli başlı etkenlerdir.

Savaşın çok kısa bir zaman içinde kaybedilmesi İspanya'da büyük bir hayalkırıklığı yaratmış olmakla birlikte, aynı zamanda yazarlar ve aydınlar sınıfı için bir teşvik unsuru olmuştur. Zamanın yazarları yazdıkları eserlerinde acı gerçekleri çok sert ve yalın bir şekilde dile getirmişlerdir. Bu yazarların oluşturduğu edebî topluluğa 98 Nesli adı verilmiştir. 1898 yılı, İspanyol edebiyat tarihinde, 98 akımı olarak bilinen bu yeni edebî dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. Bu akıma dahil yazarlar; İspanya'nın içinde bulunduğu kötü durumu ve iç ve dış politikasını yazılarında eleştirmişlerdir. Bu dönemde, İspanya'nın sahip olduğu gerçek değerlerin özüne inilme çabası güdülmüştür; yazarlar ilgiyi ülkenin tabiî güzellikleri, gelenekleri ve eski edebiyatı üzerinde toplayarak, Kastilya'nın İspanyol millî değerlerinin temelini oluşturduğu görüşünü savunmuşlardır. Bu yazarlar önceleri, ileri seviyedeki Avrupa devletleriyle yakın temasın İspanya'yı her bakımdan ileriye götüreceğine inanmışlarsa da, sonraları kendi manevî değerlerinin ve kültürel zenginliklerinin üzerine eğilmek suretiyle, İspanya'nın Altın Çağına dönmesinin mümkün olacağı görüşünü benimsemişlerdir.

Bu dönemin en tanınmış yazarları olarak; Miguel de Unamuno, Pío Baroja, Ramiro de Maeztu ve José Martínez Ruiz'i (Azorín) görmekteyiz. Bu yazarlardan her birinin üslûbu ve ilgi alanı diğerine göre farklı olmakla birlikte, XX. yüzyıl İspanya'sına yön vermek istemeleri, entellektüel sahada önderlik etmeleri ve İspanya'nın mevcut problemlerine çare bulmak için samimi bir gayret sarfetmeleri onları aynı noktada birleştirmektedir.

Muguel de Unamuno (1864-1936)

98 Neslinin en tanınmış düşünür, yazar ve şairidir.

Bilbao'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Bilbao'da tamamladı. Daha sonra Madrit'te felsefe ve edebiyat öğrenimi gördü. 1891'de Salamanca Üniversitesinde Yunanca profesörü oldu. Primo de Rivera'nın diktatörlüğüne karşı çıktığı için 1924 yılında Kanarya adalarına sürgün edildi. Primo de Rivera'nın iktidardan düşmesinden sonra II. Cumhuriyet tarafından geri getirildi ve milletvekili olarak parlamentoya girdi. 1936 senesinin Aralık ayında Madrit'te öldü.

Miguel de Unamuno, deneme, roman, şiir ve dram türünde eserler vermiştir. Ayrıca, gazetelerde yayınlanmış çok sayıda makalesi vardır.

Denemeleri: "Vida de Don Quijote y Sancho" (Donkişot ve Sancho'nun Yaşamı, 1905), "Del sentimiento trágico de la vida" (Yaşamın Trajik Duygusu, 1912), "Agonía del Cristianismo" (Hıristiyanlığın Can çekişmesi, 1925), "En torno al casticismo" (Öze Dönüş, 1902), "Por tierras de Portugal y España" (İspanya ve Portekiz Topraklarında, 1911), "Andanazas y visiones españolas" (Gezintiler ve İspanya Görüntüleri, 1922

Romanları: "Paz en la guerra" (Savaşta Barış, 1897), "Niebla" (Sis, 1914), "Abel Sanchez" (1917), "La tía Tula" (Tula Teyze, 1920) "San Manuel Bueno, martir" (İyikalpli Aziz Manuel, 1931)

Şiirleri: "Poesías" (Şiirler, 1907), "Rosario de sonetos líricos" (Lirik Soneler Dizisi, 1911), "El Cristo de Velázquez" (Velazquez'in İsa'sı, 1920), "Rimas de dentro" (İçerden Kafiyeler, 1923), "Teresa" (1924), "De Fuenteventura a París" (Fuenteventura'dan Paris'e, 1925), "Romancero del destierro" (Sürgünün Türküsü, 1927), "Cancionero" (Şarkılar Demeti, 1953)

Dramları: "La Esfinge" (Sfenks, 1898), "Soledad" (Yalnızlık, 1921), "Sombras de sueño" (Uykunun Gölge-

leri, 1927), "El hermano Juan" (Birader Juan, 1934).

Ramiro de Maeztu (1874-1936)

98 Neslinin tanınmış gazeteci ve düşünürü Ramiro de "Acción Española" dergisinin yayınlanmasını üstlen-İngiliz asıllıydı. Onbeş yaşındayken İspanya'dan ayrılarak önce Paris'e, sonra da ticaret amacıyla Küba'ya gitti. 1898'de İspanyol donanmasının yenilgisine tanık oldu. İspanya'ya döndükten sonra. Bilbao şehrine yerleşerek gazetelerde yazılar yazmağa başladı. 1898'de Madrit'e gitti ve gazetecilik mesleğine orada devam etti. 1905 yılından sonra onbir sene muhabir olarak görev yapacağı Londra'ya gitti. 1927 ile 1930 yılları arasında Arjantin'de İspanya Büyükelçisi olarak hizmet etti. 1931' de "Acción Española" dergisinin yayınlanmasını üstlendi. 1935'de Dil Akademisine üye olarak girdi. İç savaş sırasında kurşuna dizilerek öldürüldü.

Ramiro ve Maeztu kırk seneye varan gazetecilik yaşamında 16.000 civarında makale yazmıştır. 1927'de yazdığı bir makalesinde otuz yıldır makale yazmakta olduğunu ve başka bir işle uğraşmayı hiç düşünmediğini belirtmektedir. Kitapları gazetelerde yayınlanan makalelerinin derlenmesinden ibarettir. İlk yazılarında İngiliz düşünürlerinin tesiri açıkça görülür. "Hacia otra España" (Başka bir İspanya'ya Doğru) eserinde ise Nietzsche'nin etkisi büyüktür. "La crisis del humanismo" (İnsanlığın Krizi)nde Katolik kilisesini örnek bir müessese olarak göstermektedir. "La defensa de la hispanidad" (İspanyolculuğun Savunulması) adlı eserinde daha önce "Acción Española" dergisinde yayınlanmış denemelerini toplamıştır. Bu eserdeki yazılar ilk fikirleriyle çelişki içindedir, burada milliyetçilikle ilgili görüşlerini açıkla-

maktadır. "Don Quijote, Don Juan y La Celestina" (Donkişot, Donjuan ve Celestina) adlı eserinde ise İspanyol edebiyatının üç dev eserini tahlil etmektedir.

José Martínez Ruiz (Azorín) 1874-1967

Daha çok Azorín takma adıyla tanınır. Monovar'da (Alicante) doğdu. Valensiya, Granada ve Salamanca'da hukuk öğrenimi gördü. Gazetecilik mesleğinde çalışmak üzere 1896'da Madrit'e gitti. Endülüs'deki açlık ve haksızlıkları eleştiren yazılarından dolayı "El Imperial" adlı gazetedeki işine son verildi. 98 Nesli yazarlarında olduğu gibi önceleri isyankâr bir tutum içinde olmasına rağmen, sonraları mücadele azminin yavaş yavaş kaybolduğu görüldü.

Azorín ilhamını tabiattan almıştır; eserlerinde bir ressamın tablolarında olduğu gibi renk ve estetik duygusu hâkimdir. 98 Nesli içinde en ölçülü ve en dengeli yazar Azorín'dir. Onun eserlerinde protesto ve isyankâr ifadeler bulunmaz.

Eserleri. "Voluntad" (İstek, 1902), "Antonio Azorín" (1903), "Las confesiones de un pequeño filósofo" (Küçük Bir Düşünürün İtirafları, 1904), "Los pueblos" (Köyler, 1905), "La ruta de Don Quijote" (Donkişot'un Güzergâhı, 1905), "Hombres y paisaje" (İnsanlar ve Manzaralar, 1909), "Lecturas españolas" (İspanyolca Okuma Parçaları, 1912), "Castilla" (1912), "Clásicos y modernos" (Klasikler ve Modernler, 1913), "Los valores literarios" (Edebî Değerler, 1913), "Al margen de los clásicos" (Klasiklerin Ötesinde, 1915), "Rivas y Larra" (1916), "Un pueblecito" (Küçük Bir Köy, 1916), "El paisaje de España" (İspanya Manzarası, 1917), "Los dos Luises y otros ensayos" (İki Luis ve Diğer Denemeler,

1921), "Una hora de España" (İspanya'dan Bir Saat, 1924), "Racine y Molière" (1924), "Escritores" (Yazarlar, 1956), "De Valera a Miró" (Valera'dan Miró'ya, 1959), "Cuentos" (Hikâyeler, 1956), "Félix Vargas" (1928) ve "Superrealismo" (Süperrealizm, 1929).

Pío Baroja (1872-1956)

98 Nesli içinde eserleri en fazla okunan romancı olarak yer alır. San Sebastián şehrinde doğdu. Unamuno ve Maeztu gibi o da Basklıdır. Madrit Üniversitesinde tıp tahsili yaptı. Bir müddet küçük bir Bask kasabası olan Cestona'da doktor olarak çalıştıktan sonra mesleğini tamamen terkederek Madrit'e gitti ve bir akrabasının ekmekçi dükkânında çalışmağa başladı. Boş zamanlarım yazı yazarak değerlendirdi.

Huysuz ve içine kapanık bir yaradılışa sahip olan Baroja hiç evlenmedi. Okul çağında öğretmenleri onun hayatta başarılı olamayacağına inanmışlardı. Baroja 1902' den sonra kendisini tamamen edebiyat çalışmalarına verdiğinde, tek hedefi hakkında bu şekilde düşünen kimselerin yanılmış olduklarını göstermekti.

Pío Baroja çok sayıda eser verdi. "Memorias" (Hatıralar, 1955) adlı sekiz ciltlik eser bir otobiyografidir. Bu eserden başka üç biyografi, iki oyun, bir şiir kitabı, dokuz deneme eseri, kısa hikâyelerinin yer aldığı dört kitap, beş uzun hikâye kitabı ve altmışaltı roman yazmıştır.

Eserleri:

1. Bask Ülkesini konu alanlar. "La casa de Aizgorri" (Aizgorri'nin Evi, 1900), "El Mayorazgo de Labraz" (Labraz Mirasçısı, 1903), "Zalacaín el aventurero" (Ma-

ceracı Zalacaín, 1909). "La leyenda de Juan de Alzate" (Juan de Alzate Efsanesi, 1922)

2. Hayalî yaşamla ilgili olanlar: "Aventuras, inventos y mixtificaciones de Silvestre Paradox" (Silvestre Paradoxe'nin Maceraları, Buluşları, Yutturmacaları, 1901), "Camino de perfección" (Yetkinlik Yolu, 1902), "Paradox, rey" (Kral Paradox, 1906).

3. Yaşam savaşıyla ilgili olanlar: "La busca" (Arayış, 1904), "Mala hierba" (Kötü Ot, 1904), "Aurora roja" (Kızıl Tan, 1904).

4. Geçmişle ilgili olanlar: "La feria de los discretos" (Akıllılar Fuarı, 1905), "Los últimos románticos" (Son Romantikler, 1906), "Las tragedias grotescas" (Gülünç Trajediler, 1907)

5. Irkla ilgili olanlar: "La dama errante" (Göçebe Kadın, 1908), "La ciudad de la niebla" (Sisler Kenti, 1909), "El árbol de la ciencia" (Bilgi Ağacı, 1911).

5. Şehirlerle ilgili olanlar: "César o nada" (Ya Sezar ya da Hiç, 1910), "El mundo es ansí" (Dünya Böyle İşte, 1912), "La sensualidad pervertida" (Bozulmuş Nefis Hazları, 1920)

6. Konusu deniz olanlar. "Las inquietudes de Shanti Andía'nın Tedirginlikleri, 1911), "El laberinto de las sirenas" (Denizkızları Labirenti, 1923), "Los pilotos de altura" (Yükseklerde Uçan Pilotlar, 1929), "La estrella del capitán Chimista" (Kaptan Chimista'nın Yıldızı, 1930).

7. İnsan hırsını konu alanlar: "El gran torbellino del mundo" (Yaşama Mücadelesi, 1926), "Las veleidades de la fortuna" (Kaprisler, 1927), "Los amores tardíos" (Geç Dönem Aşkları, 1927).

8. Ormanla ilgili olanlar: "La familia de Errotacho" (Errotacho'nun Ailesi, 1931), "Al cabo de las Tormentas" (Fırtınaların Bitiminde, 1932), "Visionarios"

(Hayalciler, 1932).

9. Yitirilen gençlikle ilgili olanlar: "Las noches del Buen Retiro" (Buen Retiro Geceleri, 1934). "El cura de Monleón" (Monleón Rahibi, 1936), "Locuras de carnaval" (Karnaval Çılgınlıkları, 1937).

10. Paris romanları: "Susana" (1938), "Laura, o la soledad sin remedio" (Laura veya Çaresiz Yalnızlık, 1939), "El hotel de Cisne" (Cisne Oteli, 1946).

11. Baroja'nın uzak akrabası Eugenio de Aviraneta e Ibargoyen'i (1792-1872) ve zamanındaki olayları konu alan, ondördü roman, sekizi daha kısa hikâye olan yirmiiki ciltlik "Memorias de un hombre de acción" (Bir Eylem Adamının Anıları, 1913-1935) adlı eseri.

Baroja'nın en başarılı romanları, yaratıcı gücünün zirvede olduğu 1912'ye kadar süren ilk dönemde yazılmışlardır. 1913'den sonraki romanları teknik açıdan ilk dönemdekilerden aşağı olmamakla birlikte, şahıslar, dil ve ideoloji bakımından öncekilerin birer tekrarı gibidir. Baroja'nın tercih ettiği konular arasında, yoksulluk, sosyal adaletsizlik ve ikiyüzlülük başta gelmektedir. Kendisi fakir olmamasına rağmen dilenciler ve serseriler arasında dolaşmaktan son derece hoşlanmaktadır. Bir keresinde gerçek dostlarının toplumdan kovulmuş kimselerle kedi ve köpeklerin olduğunu söylemiştir. Onu Madrit'te yaşadığı dönemlerde tanıyanlar dilenciyi andıran bir kılıkla dolaştığını naklederler.[30]

Baroja, romanlarını şahsiyetinin gereği olarak içinden geldiği gibi, aceleyle yazmıştır. Zira, o yazılanların sonradan düzeltilmesine prensip olarak karşı çıkmaktadır.

Baroja'nın Bask Ülkesi'ni konu alan üçlemelerinde-

30 Philip Ward, The Oxford Companion to Spanish Literature Clarenden Press, Oxford, 1978, s. 50.

ki "Aizgorri'nin Evi" adlı romanı oldukça başarılıdır. "Maceracı Zalacain" adlı eserinde, Karlist savaşı sırasında geçen olaylardan bahsetmektedir. Aşağıda bu eserden bir parçayı görmekteyiz:

"Fernando, merhum ayakkabı tamircisi Ichtaber in çırağıdır. Ayakkabıcının lâkabı, "Tolosalı Yassı Burun" idi. Bilmem siz kendisini tanır mıydınız? Ichtaber yaşlı ve çok zengindi. Fernando'nun çok güzel bir sevgilisi vardı; fakat Yassı Burunlu Ichtaber kızı görür görmez ona kur yapmağa başladı ve kendisiyle evlenmesini istedi; zengin olduğu için kız hemen kabul etti. Kız ve ihtiyar ayakkabıcı dükkânda sık sık buluşuyorlardı. Hınzır Ichtaber kızla yalnız kalabilmek için her seferinde bir bahane ile Fernando'yu dükkânın arka kısmına gönderiyordu. O ise hiç kızmamış gibi davranıyordu, ama günün birinde intikamını aldı. Eski sevgilisini görmeye gitti ve ona:

— Evet, Ichtaber iyi bir insan ve oldukça da zengin, bu gerçek.— dedi. —fakat ayakkabı tamircisi olduğundan bütün ömrü deri parçaları arasında geçmekte ve bu yüzden çok pis kokar.

— Yalan söylüyorsun — dedi kız.

— Hayır, dikkat edersen sen de farkedersin.

Fernando dükkâna gittikten sonra büyük bir körük aldı ve içine, güneşte kurumaları için yere serilmiş pis kokulu deri parçalarından doldurdu; daha sonra dükkân ile arka kısmı ayıran bölmede bir delik açtı ve fırsatın çıkmasını bekledi.

Öğleden sonra genç kız çıkageldi. Ichtaber de çırağına:

— Haydi Fernando, dükkânın arkasına git ve kutunun içindeki kalıpları düzene sok.— dedi.

Fernando çıktıktan sonra körüğü eline aldı. Delikten baktığında Ichtaber'in kızın elini öpmekte olduğunu gördü. O zaman körüğü onlara doğru yöneltti ve pis kokulu havayı delikten dükkânın içine boşalttı. Daha sonra delikten tekrar baktı; Yassı Burunlu Ichtaber ve kız elleriyle burunlarını tutuyorlardı. Fernando yoruluncaya kadar körükten hava boşaltmaya devam etti.

İki gün sonra kız tekrar geldi, ama Fernando onlara aynı oyunu oynadı; ve kız bir daha da gelmedi, Ichtaber'in leş gibi koktuğunu söylüyordu.

Ichtaber bir başka kıza da aşık oldu; fakat Fernando kü-

rükle yine aynı muzipliği yaptı. Ayakkabıcı ise arkadaşlarına:

— Yahu, benim zamanımda herşey ne kadar farklıydı; kızlar tertemizdiler. Şimdi ise abartmasız tıpkı köpek gibi kokuyorlar— diyordu."

Modernismo

XX. yüzyılın başlarında nesirde 98 Nesli sayesinde önemli eserler meydana getirilmişti. Nazımda ise, "Modernismo" denilen ve Fransız sembolizmini andıran bir akımla birlikte yeni bir bakış açısı belirmiştir. Bu akım İspanyol edebiyatına Nikaragualı şair Rubén Darío tarafından getirilmiştir.

Rubén Darío (1867-1916)

1867'de Metapa'da (Nikaragua) doğdu. Lâtin Amerika ülkelerinde ve İspanya'da diplomatik görevlerde bulundu. 1916'da Nikaragua'nın León şehrinde öldü.

Şiir yazmağa oniki yaşında başlayan şaiirin bu daldaki faaliyeti ölümüne kadar devam etmiştir. Şiirlerinden en güzelleri "Azul", "Prosas Profanas" ve "Cantos de Vida y Esperanza" adlı kitaplarında toplanmıştır. Prensip olarak kimseyi taklit etmemeyi benimseyen Rubén Darío'nun şiire getirmiş olduğu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

— Gerçek dışı konular ve egzotik mekân.
— Duygusal güzelliğe verilen önem.
— Müzik, ışık ve renk hâkimiyeti.
— Sanatın sanat için olduğu görüşü.
— Vezin ve ahenge önem verme.
— Şahsî duyguların ifadesi.

Aşağıdaki mısralar "Lo Fatal" adlı şiirinden alınmış olup, şairin karamsarlığını yansıtmaktadırlar:

Ne mutlu hissetmeyen ağaca,
ve ne mutlu acı duymayan sert taşa,
zira, canlı olmanın verdiği acıdan daha büyük acı
ve hayatı idrak etmekten daha büyük dert olamaz.

Valle-Inclán (1869-1936)

Ramón María del Valle-Inclán 1869 yılında Galisya'da doğdu. Gençlik yıllarını Meksika'da geçirdi; yüzyılın sonlarına doğru İspanya'ya gelerek Madrit'e yerleşti. Garip kılığı ve uzun saç ve sakalı sebebiyle hayatı boyunca dikkatleri üzerinde toplayan Valle-Inclán bir süre politika ile uğraştıktan sonra Roma Güzel Sanatlar Akademisine müdür olarak tayin edildi. 1936'da Santiago'da öldü.

Valle-Inclán'ın roman, tiyatro ve şiir dallarında eserleri bulunmaktadır. Nesirde "Modernismo" nun en tanınmış temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Nazımda Rubén Darío'nun etkisi oldukça belirgindir.

Romanları: "Sonata de otoño", Sonata de estio", "Sonata de primavera',' Sonata de invierno", "Flor de santidad" "El ruedo ibérico" ve "Tirano Banderas."

Tiyatro eserleri: "Voces de gesta", "La marquesa Rosalinda", "Divinas palabras"

Şiir Kitapları: "Aromas de leyenda", "El pasajero", "La pipa de Kif".

Juan Ramón Jiménez (1881-1958)

1881 yılında Moguer'de (Endülüs) doğdu. Puerto de Santa María ve Sevilla'da öğrenimini tamamladıktan sonra 1898'de Madrit'e gitti. Fransa, İsviçre ve İtalya'yı dolaştıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek orada İspanyol asıllı Zenobia Camprubí ile evlendi. İs-

panya iç savaşı sırasında ülkeden ayrılarak Porto-Riko'ya gitti ve 1958'de orada öldü.

Juan Ramón Jiménez, 98 Neslini takibeden dönemin en tanınmış şairidir. Olağanüstü güzel lirik eserlerinden dolayı 1956 Nobel ödülünü almıştır.

Eeserlerinden bazıları şunlardır:

Almas de violeta
Arias tristes
Jardines lejanos
Elejías puras
Baladas de primavera
La soledad sonora
Pastorales
Laberinto

Bu eserlerin hepsinde Rubén Darío ve Béquer'in etkilerinin izlerine rastlanmaktadır. Eserlerinde önceleri "Modernismo" akımının tesiri görülmekle birlikte, sonraları kendi ruhunun derinliklerini yansıtan daha lirik ve daha anlamlı şiirler yazdı. Bu döneme ait eserlerinden bazıları şunlardır:

Sonetos espirituales
Eternidades
Piedra y cielo
Animal de fondo

Nesir olarak, "Platero y Yo" (Platero ve Ben), "Diario de un poeta recien casado" (Yeni evli bir şairin günlüğü), "Política y poesía y literatura" gibi eserleri bulunmaktadır.

Şiirleri daha sonraki 27 Neslinin şairlerini etkileyecektir. Aşağıda manzum eserlerinden örnek olarak sunduğumuz "El viaje definitivo" (Kesin yolculuk) adlı şiirinde ölüm temasını işlemektedir:

...Ve ben gideceğim. Kuşlar ise ötmeğe devam edecekler;
ve yeşil ağacı ve beyaz kuyusuyla
bahçem geride kalacak.
Her akşam gökyüzü mavi ve sakin olacak;
ve çan kulesinin çanı, bu akşam olduğu gibi çalmağa devam edecek.
Beni sevenler ölmüş olacaklar;
ve her sene yenileri doğacaklar;
çiçekli ve kireçli bahçemin köşesinde
ruhum özlemle dolaşacak...
Ve ben gideceğim, yapayalnız olarak, evsiz,
yeşil ağaçsız, beyaz kuyusuz,
mavi ve sakin gökyüzü olmaksızın...
Kuşlar ise ötmeğe devam edecekler.

Juan Ramón Jiménez'in nesir eserlerinden "Platero y Yo" en tanınmış olanıdır. Şair bu lirik eserinde Platero adındaki bir sıpacıktan bahsetmektedir. Endülüs'ün tabiatı, köyleri, hayvanları, çocukları eserde bir tablo gibi renkli ve canlı olarak gözler önüne serilmektedir.

Antonio Machado (1875-1936)

XX. yüzyılın en iyi şairlerinden biri olarak isim yapan Antonio Machado 1875 yılında Sevilla'da doğru. Kastilya'nın muhtelif şehirlerindeki liselerde Fransızca öğretmeni olarak ders verdi. Soria'da beş yıl yaşadı ve 1909'da orada tanıdığı onaltı yaşındaki Leonor Izquierdo ile evlendi.

1912 yılında eşinin ölümü şairin üzerinde derin izler bıraktı. Duyduğu acı bütün şiirlerinde açık bir şekilde görülmektedir. "Soria'da beş yıl yıl kalmış olmam benim gözlerimi Kastilya'nın özüne çevirmeme neden oldu -diyor şair- Orada evlendim, karım orada öldü,

hatırası daima benimle beraberdir."

Daha sonra Soria'yı terkederek, Baeza, Segovia ve Madrit'te oturdu. İç savaş çıktığında Fransa'ya göç etti ve kısa bir zaman sonra 1939'da Fransa'da öldü.

Machado, aslen Endülüslü olmasına rağmen Kastilya aşığı bir şairdir. Şiirlerinin hemen hemen hepsinde Kastilya'nın kuru, çıplak ve ıssız tabiatı vardır. Şiirleri tema bakımından çeşitlilik göstermektedir; ölüm ve aşk, Tanrı'yı arama, insan ömrünün kısalığı, zamanın uçuculuğu ve Kastilya'nın doğal güzelliği işlediği ana temalardır.

Machado, önceleri "Modernismo"nun tesirinde kalmışsa da, sonraları şiirlerinde 98 Neslinin özelliklerine paralel bir yol izlemiştir.

İlk kitabı "Soledades, galerias y otros poemas" da "Modernismo"nun izleri hissedilmektedir. İkinci kitabı Campos de Castilla" hüzünlü bir havada olup, şairin yalnızlığını ve Soria şehrinin manzarasını yansıtır. Üçüncü kitabı "Nuevas Canciones" kısa vezinli geleneksel şiir tarzında yazdığı manzumeleri içermekte olup, şahsî duygularını yansıtmaktadır. Bu eserde zaman zaman felsefî konulara da değinmektedir. Diğer kitapları arasında "Abel Martin" ve "Juan de Mairena" önemli yer işgal ederler. Aşağıda gördüğümüz şiirinde Kastilya topraklarında eşiyle birlikte yaptığı gezintilere duyduğu özlem ifade edilmektedir.

ORADA, YÜKSEK VADİLERDE

Orada, yüksek vadilerde,
Duero'nun Soria etrafında,
kurşunî tepeler ve aşınmış meşeler
arasından yay çizerek geçtiği yerlerde,
kalbim başıboş dolaşıyor, rüya âleminde...

Görüyor musun, Leonor? nehrin kavaklarını,
yükselen yeşil yapraklarını.
Bak, mavi ve beyaz Moncayo orada; uzat bana
elini birlikte dolaşalım.
Tozlu zeytin ağaçlarıyla nakşedilmiş
benim ülkemin kırlarında
tek başına dolaşıyorum,
üzgün, yorgun, düşünceli ve yaşlıyım.

León Felipe Camino (1884-1968)

1884'de Zamora'da doğan şairin hayatı devamlı yolculuklar içinde geçmiştir. Önceleri, Sequeros, Santander ve Madrit'te yaşadı, daha sonra Afrika, Meksika, Amerika Birleşik Devletleri ve Panama'yı dolaştıktan sonra Meksika'ya yerleşti. İç savaş çıkar çıkmaz gönül verdiği ülkesi İspanya'ya döndü ve ölünceye kadar da ayrılmadı. León Felipe hayatı boyunca birçok işte çalıştı (Eczacı aktör, Gine körfezinde hastane yöneticisi, Meksika'da kütüphaneci, Berlitz Akademisi ve Cornell, Meksiko ve Panama Üniversitelerinde İspanyolca öğretmeni, Shakespeare. Whitman, Christopher Fry ve Waldo Frank'ın eserlerinin çeviricisi, v.s.)

León Felipe, çakıl taşından en uzak yıldıza kadar her şeyi şiirinde işlemiştir. Şiirinde dinî, ahlâki değerler ve İspanya'nın içinde bulunduğu kötü durum için duyulan kaygı belirgindir.

SENİNKİ GİBİ

Benim hayatım böyledir işte,
taş,
seninki gibidir. Seninkine benzer,
küçük taş;
seninki gibi
hafif taş;

seninki gibi
yollarda ve
yol kenarlarında
yuvarlanarak geçer;
seninki gibi
caddelerin aşağılanan çakıl taşı;
seninki gibi.
fırtınalı havalarda
derinlere doğru
toprağa gömülür,
ve tekrar tekerlekler
ve at nalları altında
ışıldar;
seninki gibi, bir işe yaramaz,
ne pazar yerine
ne mahkeme binasına,
ne saraya,
ne de bir kiliseye taş olmuştur...;
seninki gibi,
maceracı taş,
seninki gibi,
belki sen sadece
bir sapana taş olacaksın...;
küçük ve
hafif taş...

Şiir kitaplarından başlıcaları şunlardır:
"Versos y oraciones del caminante", "Español del éxodo y del llanto", "Ganarás la luz" ve "Llámadme publicano".

27 Nesli (Generación del 27)

1920 senesine gelindiğinde, İspanyol, şiirinde Antonio Machado ve Juan Ramón Jiménez'in şiirlerinin tesiriyle yeni bir bakış açısı belirir. Buna göre şairler, gerçeğin bir takım benzetmeler yoluyla stilize edilerek verilmesinden yanadırlar, şairin duygularının doğrudan

ifade edilmesi görüşünü kabul etmezler. Aynı görüşlere sahip olan bir grup şair 1927 yılında. ölümünün üçyüzüncü yıldönümünde Góngora'yı anmak amacıyla bir araya gelmişler ve şiir alanındaki kendi görüş ve prensiplerini ortaya koymuşlardır. "27 Nesli" adı verilen bu şairler grubunun sanatında "Neopopular" ve "Surrealismo" olmak üzere iki eğilim göze çarpar. Birincisi, geleneksel lirizm doğrultusunda sanatta duruluğu ilke edinerek, şiirdeki süslü ifadeleri terketmiştir. Neo-popüler eğiliminin en tanınmış temsilcileri Federico García Lorca, Rafael Alberti ve Jorge Guillén'dir. İkinci eğilimin en önemli temsilcisi ise Nobel ödülü sahibi Vicente Aleixandre'dir. Bununla birlikte, Lorca ve Cernuda ve diğer bazı şairler de sürrealist tarzda şiirler yazmışlardır.

Bu grup, 98 Neslinden farklı olarak, ne politikada ve ne de edebiyatta ihtilâlci ve isyankâr tutum içinde olmamıştır. 27 Neslinin şairleri önceki dönemlerin edebiyat ustalarının geleneksel lirik şiirine önem vererek, çalışmalarını başlıca üç noktada yoğunlaştırmışlardır:

— benzetmelerin serbestçe kullanımı
— gerçeğin şiir yoluyla stilize edilmesi
— duygusallığın canlı ve iyimser bir havaya sokulması.

Federico García Lorca (1898-1936)

27 Neslinin en tanınmış şairi ve tiyatro eseri yazarıdır. 1898 yılında Granda'nın Fuentevaqueros adlı köyünde doğdu. 1923'de Granada Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Kültürel faaliyetini şiir ve tiyatro olmak üzere iki dal üzerinde yoğunlaştırdı. 1936 yılında çıkan iç savaş sırasmda Cumhuriyet aleyhtarla-

rı tarafından kurşuna dizilerek öldürüldü.

Sürrealist tarzda yazdığı şiirlerinin yorumlanmasında genellikle birer sembol olarak kabul edilen ay, rüzgâr, at ve boğa gibi kelimelerden yola çıkılır.

Lorca'nın yayınlanış sırasıyla şiir kitapları şunlardır: "Libro de poemas" (Şiirler Kitabı), "Canciones" (Şarkılar). "Romancero gitano" (Çingene Türküsü), "Poema del Cante Jondo" (Cante Jondo Şiiri), "Llanto por Ignacio Sanchez Mejías" (Ignacio Sanchez Mejias'a Ağıt), "Seis poemas galegos" (Galisya dilinde altı şiir), "Primeras canciones" (İlk Şarkılar), "Poeta en Nueva York" (Şair New York'ta), "Divan de Tamarit" (Tamarit Divanı).

"Şiirler Kitabı"nda toplanan şiirlerin büyük bir kısmının konusu aşk, ölüm ve engellenmiş cinsel arzulardır.

SÜVARİNİN ŞARKISI

Cordoba.
Uzakta ve yalnız.
Siyah küheylân, büyük ay,
ve heybemde zeytinler.
Yolu bilirim ama
Varamam Cordoba'ya,
Ovada, rüzgârda,
siyah küheylân, kırmızı ay.
Ölüm beni gözlüyor
Cordoba'nın kulelerinden.
Ah, yol ne kadar uzun!
Ah, benim yiğit küheylâmm!
Ah, ölüm bekliyor beni.
Cordoba'ya varmadan önce!
Cordoba.
Uzakta ve yalnız.

(Şarkılar)

García Lorca'yı ülke çapında üne kavuşturan şiir

kitabı "Çingene Türküsü"dür. "Cante Jondo Şiiri" adlı kitabında şairin Endülüs'ün tabiî güzelliğine olan hayranlığı çok açık bir şekilde görülmektedir.

GİTAR

Gitarın ağıdı
başlıyor.
Kadehler kırılıyor
sabaha doğru.
Gitarın ağıdı
başlıyor.
Onu susturmak bir işe yaramaz.
Onu susturmak imkânsız.
Tekdüze ağlıyor
suyun ağladığı gibi,
karın üzerinde
rüzgârın ağladığı gibi.
Onu susturmak imkânsız.
Uzaktakiler için ağlıyor.
Beyaz kamelyalar isteyen
güneyin sıcak kumu.
Hedefe varmayan ok,
sabahsız akşam,
ve daldaki
ilk ölü kuş için
ağlıyor.
Ah, gitar!
Yürek kötü yaralandı
beş kılıç
darbesiyle.

(Cante Jondo Şiiri)

Dámaso Alonso (1898-)

Madrit'te doğdu. Madrit Üniversitesinde Lâtin dilleri kürsüsünde öğretim üyesi olarak görev yaptı. XX. yüzyıl edebiyatının en tanınmış ve en gözde şahsiyetidir. Góngora, San Juan ve Bécquer ve diğer şairler üze-

rindeki araştırma ve kritik eserleriyle ün yapmıştır.

Başlıca şiir kitapları şunlardır:

"Poemas puros", "Poemillas de la ciudad", "Hijos de la ira", "Oscura noticia" ve "Hombre y Dios".

Dámaso Alonso'nun şiirlerinde hâkim olan konu Tanrı'ya karşı duyulan sevgidir.

Her sabah uyandığımda
aynı duayı ediyorum:
Tanrım,
bana daha fazla işkence çektirme.
Söyle bana,
beni saran bu korkular niye.
Etrafımı canavarlar çevirmiş;
bana soruyorlar sessizce,
tıpkı benim onlara sorduğum gibi...
Yıldızların ışığı altında
ve kutup ışığının müthiş karanlığında
beni düşman gözler izliyorlar,
gülünç şekiller beni gözetliyorlar.
yaralayıcı renkte kementler atıyorlar,
onlar canavarlar!
Etrafımı canavarlar çevirmiş!...
Hayır, hiçbiri bu
çılgın Damaso kadar korkunç değil...
Hiçbiri
Sana kükreyen bu yırtıcı kadar,
Seni kesik hıçkırıklarla azarlayan
bu utanmaz yabancı kadar
korkunç değil.

Vicente Aleixandre (1898-1984)

1898'de Sevilla'da doğdu. Çocukluğu Malaga'da geçti. Orta öğrenimini Malaga ve Madrit'te tamamladı. Aleixandre hukuk öğrenimi görmesine rağmen, bu alanda

çalışmayı düşünmeyerek kendisini tamamen şür yazmağa verdi. 1934'de "La destrucción o el Amor" adlı kitabıyla Millî Edebiyat ödülünü kazandı.

Eserleri:

"Ambito", "Espadas como labios", "La destrucción o el Amor", "Mundo a solas", "Historia del corazón", "Los encuetros", "Poemas de la consumación", "Sonido de la Guerra", "Diálogos del conocimiento", "Sombra del Paraíso".

SEVMEK, SEVMEK, HAYATA GELMİŞSE NEDEN SEVMESİN?

Sevmek, sevmek, hayata gelmişse neden sevmesin
Kalbin bir şekli, biçimi olduğunu,
elle dokunulabileceğini,
gizli öpücüklere hasret olduğunu kim bilmez?

İhtiraslı ve romantik yaradılışta olan Vicente Aleixandre'nin şiirlerinde aşkın önemli bir yeri vardır. Bununla birlikte bu aşk sadece insana yönelik değildir, aynı zamanda tabiata karşı duyulan hayranlık şeklinde de görülebilmektedir.

Rafael Alberti (1902-)

1902'de Puerto de Santa María'da (Cádiz) doğdu. Aynı şehirde Cizvit mektebinde orta öğrenimini tamamladı. 1917'de Madrit'e giderek kendini tamamen resim çalışmalarına verdi ve ilk resim sergisini başkentte açtı. Sağlık nedenleriyle bir müddet Guadarrama ve Rute dağlarında ikamet eden Alberti'nin ilk şiirleri o zamanlara aittir. 1925'de "Marinero en tierra" (Karadaki Denizci) adlı kitabıyla Millî Edebiyat ödülünü kazandı.

1931'de yanında eşi olduğu halde Avrupa gezisine çıktı. İspanya iç savaşından sonra Arjantin'e göç etti.

En önemli eserleri şunlardır:
Marinero en tierra,
Cal y canto
Sobre los ángeles
A la pintura
Ora marítima.

Alberti'nin şiiri kaynak, tema ve şekil yönünden çeşitlilik gösterir. Eserlerinde görülen geleneksel unsurların kaynağı önceki şairlerin sanat birikimindedir. Alberti, kendisini etkileyen şairler arasında, Gil Vicente, Garcilaso, Góngora, Lope, Bécquer, Baudelaire, Juan Ramón Jiménez ve Antonio Machado'nun isimlerini saymaktadır. Alberti'nin şiirlerinde Endülüs önemli yer tutmaktadır. Bununla birlikte, onun eserlerinde görülen Endülüs, García Lorca'da olduğu gibi çingeneler, sivil muhafızlarla dolu değildir; buna karşılık sık sık deniz, balıkçılar, gemiler, denizkızları ve yosunlar görülmektedir.

EĞER SESİM KARADA ÖLÜRSE

Eğer sesim karada ölürse,
onu deniz seviyesine götürün
ve sahile bırakın.
Onu deniz seviyesine götürün
ve beyaz bir savaş gemisine
kaptan olarak atayın.
Ah, denizci nişanı ile
taltif edilmiş sesim:
yüreğimin üzerinde bir gemici çıpası,
çıpanın üzerinde bir yıldız,
yıldızın üzerinde rüzgâr
ve rüzgârın üzerinde yelken!

GÜVERCİN YANILDI...

Güvercin yanıldı.
Yanılıyordu.

Kuzeye gidecek yerde, güneye gitti.
Buğdayı su sandı.
Yanılıyordu.

Denizi gökyüzü,
geceyi sabah sandı.
Yanılıyordu.

Yıldızları çiy damlalarından,
ateşi buzdan sandı.
Yanılıyordu.

Etekliğini gömleğin,
kalbini evi sandı.
Yanılıyordu.

Güvercin deniz kıyısında uyudu.
Sen ise, bir dalın tepesinde.

Luis Cernuda (1902-1963)

1902'de Sevilla'da doğdu. Aynı şehirde hukuk öğrenimi gördü. 1928-29 döneminde Toulouse Üniversitesinde İspanyolca okutmanı olarak görev yaptı. İç savaşın sonunda İspanya'dan ayrılarak İngiltere'ye gitti ve orada kaldığı süre içinde Glasgow, Cambridge'de ve Londra'daki İspanyol kültür derneğinde İspanyolca dersleri verdi. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden Cernuda 1963'de Meksika'da öldü.

Eserleri:

Perfil del aire
Un río, un amor
Los placeres prohibidos

Vivir sin estar viviendo
Estudios sobre poesía española contemporánea
Como quien espera el alba
La realidad y el deseo
Poesía y literatura.

Hayatının büyük bir kısmını vatanından uzakta geçiren şairin hemen hemen bütün şiirlerinde, yalnızlık duygusu, melankoli ve sıla hasretinin izlerine rastlanır.

GÜNEYDE OLMAK İSTİYORUM

Belki ağır gözlerim güneyi bir daha göremiyecekler,
havada uyuyan hafif manzaralarını,
çiçeklere benziyen dalların gölgesindeki vücutlarla
çılgın atların doludizgin koşmalarını.
Güney şarkı söylerken ağlayan bir çöl gibidir.
sesi ölü kuşun sesi gibi kaybolmaz;
denize doğru yürür, acı arzuları
giderek canlanan zayıf bir yankıyla.

Pedro Salinas (1892-1951)

Madrit'te doğdu. Avrupa ve Amerika'daki üniversitelerde İspanyol edebiyatı dersleri verdi. Boston'da öldü. Porto-Riko'nun San Juan şehrinde toprağa verildi.

Şiirleri tema yönünden üç gruba ayrılır; tabiat (hava, rüzgâr, ışık, deniz), çağdaş uygarlık (sinema, otomobil, daktilo makinası, vs.) ve aşk (uzaktaki bir sevgiliye yönelik duygular, vs.) Salinas'ın şiiri zengin kelimelerden kurulu olup, orijinal yapıdadır. Mizah ve alaycı unsurlar da şiirinde sık sık görülmektedir.

Eserleri:
Presagios
Seguro azar
Fábula y signo
La voz a tí debida

NİNNİ

Beni nasıl da uyutuyorsun çocuk gibi,
kocaman dünya beşiğinde,
Ağustos gecesi beşiğinde!
Rüzgâr
yanaklarımı okşuyor
ve ağaçlarda duyulan;
uyuyabilmem için söylenen
bir ebe ninnisi.
Yumuşak yıldızlar
gözlerini fazla ışık
ve fazla karanlıktan koruyorlar.
Galiba dünya gereğinden
fazla yalpa yapmadan
dönüyor;
çocuğun,
çocuğumuzun uyucası için.

Jorge Guillén (1893-1986)

1893'de Valladolit'te doğdu. Yüksek öğrenimini ve doktorasını felsefe ve edebiyat dalında Madrit Üniversitesinde yaptı. 1909'dan 1911'e kadar İsviçre'de yaşadı. 1917 ile 1923 seneleri arasında Paris Üniversitesinde İspanyolca dersleri verdi. 1923 ile 1931 seneleri arasmda Oxford'da İspanyolca okutmanı olarak görev yaptı. İç savaştan sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti. İspanyol lirik şiirinin en tanınmış ustalarından biri olan Guillén'in çağdaş şairler üzerindeki etkisi önemlidir.

Eserleri; "Cántico", "Ardor", "Maremágnum", "Huerto de Melibea'", "Viviendo", "Otros poemas", "Que van a dar a la mar", "Lengua y poesía", "A la altura de las circunstancias".

UYUM

Yolcuların, arabaların gürültüsü,
O kadın güzelliğiyle katılıyor,

Çocuklar, bir duvarcı ustası, reklamlar:
Muhtemel geziler... Havada bir şeyin açılışı yapılıyor.

Gerardo Diego (1896-1987)

1896'da Santander'de doğdu. Salamanca ve Madrit Üniversitelerinde edebiyat öğrenimi gördü ve doktorasını Madrit Üniversitesinde tamamladı. Soria, Gijón, Santander ve Madrit'te edebiyat dersleri verdi ve İspanya, Avrupa ve Amerika'nın çeşitli şehirlerinde şiir ve müzik üzerine konferanslar verdi. 1924'te Millî Edebiyat Ödülünü kazandı. Şiirlerinde klasik şairlerin etkileri görülür. Eserleri:

"İniciales", "El romancero de la novia", "Imagen", "La sorpresa", "Manual de espumas", "Versos humanos", "Vía crucis", "Fábula de equis y zeda", "Ángeles de Compostela", "Alondra de verdad", "Soria", "Hasta siempre", "Limbo", "La luna en el desierto", "Dos poemas versos divinas", "Amazona", "Paisaje con figuras", "Amor solo", "Mi Santander", "Mi cuna", 'Mi palabra", "Canciones a violante", "Tántalo", "Evasión", 'La rama", "La suerte o la muerte", "Nocturnos de Chopin", "El jándalo", "Poesía amorosa", "El cordobés dilucidado", "Vuelta del peregrino", "La fundación del querer".

KASTİLYA'YA SELAM

Leğendeki soğuk suda
seni selamlıyorum, Kastilya,
suda ve sabahın billur keskinliğinde.
Seni tanıdım, anne, evden dışarı hiç çıkmadan.
güllerden oluşmuş setlerden ve dümdüz duvarlardan.

MADRIGAL

SUYUN içindeydin
suyun içinde gördüm seni

senin için ağlıyorlardı
Çıplak şehirler
Bütün şehirler
sürüdeki hayvanlar gibi meleyerek
Adım atışında
kelimeler kımıldıyorlardı·
şimdi sana sunduklarım gibi
Sana sahip olduklarını sanıyorlardı
çünkü yelpazenin tuşlarına dokunmayı biliyorlardı
Fakat
Sen
orada değildin
Sen sudaydın
gördüm seni.

Manuel Altolaguirre (1905-1959)

1905 yılında Malaga'da doğdu. Hukuk öğrenimi gördü. Kendi şiirlerini kitap halinde yayınladı. İspanya, Fransa, Belçika, İsviçre ve İtalya'yı olaştı. Emilio Prados ile birlikte "Litoral" adlı dergiyi çıkardı. İç savaş nedeniyle Amerika'ya göç eden Altolaguirre 1959 yılında İspanya'ya döndü. Aynı yıl Burgos'da, bir trafik kazasında öldü. Önceleri Juan Ramón Jiménez, Prados ve Aleixandre'nin etkisi altında kalmasına rağmen, kısa bir zaman sonra aşk, yalnızlık ve ıstırap temalarını işleyen özgün şiirler meydana getirmeğe başladı.

Eserleri:

Las islas invitadas.
La lenta libertad.
Ejemplo.
Escarmiento, Vida poética, Lo invisible.
Un verso para una amiga.
Un día.
Amor.

Soledades juntas.
Nube temporal.

RUH

Beni uyandırmadan ayağa kalktı.
Usulca yürüyordu, geçilmesi imkânsız
boş yerlerden eğilerek,
veya bir kanat gibi gerinerek,
yarı aralık kapılardan geçerek.
Gözleri yoktu,
fakat usta bir önseziyle
engelleri aşıyordu.
Elleri de yoktu,
fakat köşelere
çarpmadan yürüyordu.
Kulakları da yoktu,
fakat o sopayı yiyince
afalladı,
koşarak bana geldi,
içimde saklanıp,
benimle uyandı;
kendi bedeninde.

BİBLİYOGRAFYA

AMELIA, A. de del Rio: "Poesia Hispánica, Unos momentos líricos", Holt, Rinehart and Winston, New York, 1966

BLECUA, José Manuel: "Biblioteca Clásica Ebro", Zaragoza, 1972

COLLIER, L.D: "Everyday Spanish", Hodder-Stoughton, New York, 1975.

EMILIANO DIEZ-ECHARRI y JOSE MARIA ROCA FRANQUESA: "Historia de la Literatura Espanola e Hispanoamericana", Aguilar, Madrid, 1968.

GARCIA LOPEZ, José: "Historia de la Literatura Espanola", Editorial Vicens-vives, Barcelona, 1978.

GARCIA LOPEZ, José - PLEYAN, Carmen: "Lengua y Literatura", Teide, Barcelona, 1982.

LABAJO, Aurelio— URDIALES, Carlos— GONZALEZ, Trini: "Coleccion Primera Biblioteca, Literatura Espanola, Coculsa, Madrid, 1973.

NAVAS RUIZ, Richardo: "El Romanticismo Espanol", Catedra, Madrid, 1982.

RIVAS, Maria Blanca RIVAS, Manuel-ARBESU, Milagros-NORIEGA, Juan: "Antologia iteraria", Editorial Santiago Rodriguez, S.A., Burgos. 1978.

VALBUENA PRAT, Angel: "Historia de la Literatura Espanola", Editorial Gustavo Gili, S.A., Barcelona, 1957.

WARD, Philip: "The Oxford Companion to Spanish Literature, Clarendon Press, Oxford, 1978.

İSPANYOL EDEBİYATI TARİHİ

İspanyol edebiyatı ülkemizde yeteri kadar bilinmiyor. İspanyol Edebiyatı Tarihi, hem bu eksikliği gidermek, hem de İspanyol ruh ve düşünce yapısını, edebiyatı aracılığıyla, genel çizgileriyle de olsa okura yansıtabilmek amacıyla hazırlandı. Kitap, başlangıcından çağdaş edebiyata kadar olan dönemleri içeriyor.

Zengin bir edebiyat birikimi bulunan İspanya, tarih ile edebiyat ve sanatın içiçe geçtiği ender ülkelerden biri. İspanya'nın hemen her yöresinde, tarihin her evresi, edebiyata ve sanata bürünen yönüyle kendini sergiler. Müzede Murillo'nun "Zar Atan Çocuklar" tablosu, ziyaretçilere, "Tormesli Lazarillo"nun çektiği acıları anımsattığı gibi, İspanya'nın görkemli günlerini de canlı bir biçimde duyumsatır.

Surlarla çevrili Avila kentinin dar sokaklarında insan, kendini ortaçağda yaşıyor gibi bir duyguya kaptırır ve birden Becquer'in "Ayışığı" öyküsünü anımsar. Mança'nın yeldeğirmenleri, izleyenleri, Don Quijote'nin düşleriyle çevirir. Cervantes'in içtenlik, saflık ve dürüstlük simgesi şövalyesiyle sevimli uşağı Sancho Panza, insanın yitmeyen, yitmeyecek olan evrensel özünü içten içe çığırır.

Daha güneye, Endülüs incisi Granada'ya inildiğinde, bir şairin anlamlı dizeleri yankılanır taş duvarlarda:

> "Ona sadaka ver kadın, zira
> Grana'da da kör olmaktan
> daha büyük acı yoktur hayatta."